AŞUN2017
KARUN2018
KİNE 15 TL

7

GOR

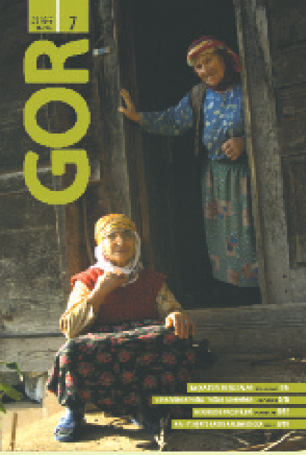
mezma

Düşünce Tutuklanamaz!

Yayın Kurulu Üyemiz ve Yazarımız

***CEMİL AKSU*'ya Özgürlük!**

GOR

GOR

HEMŞİN KÜLTÜR DİL TARİH DERGİSİ

ALTI AYDA BİR YAYIMLANIR

SAYI : 7 - AŞUN/SONBAHAR 2017

DİLİ : **Türkçe- Hemşince**

YAYIN TÜRÜ : **Yerel Süreli Yayın**

SAHİBİ

Mehmet Ali Gümüşkaya

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Hikmet Akçiçek

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Hikmet Akçiçek, Cemil Aksu, Adnan Genç, Evrim Kepenek, Mahir Özkan, Mine Üçüncü, Efrayim Yılmaz,

BU SAYIYA KATKIDA BULUNANLAR

Hikmet Akçiçek, Cemil Aksu, İsmail Akyıldız, Elif Altunkaya, Neşenur Altunkaya, Birsen Aşık, Nursel Ataman, Ramazan Balcıoğlu, Uğur Biryol, İrfan Çağatay, Nejdet Çakmak, Mecit Çeliktaş, Songül Gündoğdu, İbrahim Karaca, Neşe Kaya, Evrim Kepenek, Ayşenur Kolivar, Mahir Özkan, Özlem Şendeniz, Asiye Yalçın, Emek Yıldırım, Efrayim Yılmaz, Birkan Yüksel

TASARIM

Ramazan Balcıoğlu

YÖNETİM YERİ

Lus Ajans, Dizdariye Mah. Başçavuş Sok. No: 5/4

Büyükçekmece / İSTANBUL

TEL: 0532 326 83 48

E-MAİL : **gordergisi@gmail.com**

BASKI: Değişimbir Reklamcılık Ofset Matbaacılık İç ve Dış Tic. Ltd. Şti.

GOR içindekiler

Başka Türlü Eşkiyalar

93 Harbine Erzurum'da katılıp uzun seneler haber alınamadığı için öldü sanılan ama bir gün ansızın çıkıp gelen Haçapit'li delikanlılar vardır ve hikayelerini bilmediğim için bu yazıya sadece bu kadar girebilmişlerdir.

İbrahim Karaca

İçeride son demlerini yaşamakta olan Osmanlı henüz yıkılmamış, Cumhuriyet henüz kurulmamıştır. Araftayız. Çoğu yerde eşkıya faaliyetleri almış yürümüş, isyanlar çıkmış ve balkanlardaki milliyetçilik rüzgarıyla irili ufaklı ulus devletler doğmaya başlamıştır. Yönetenler çaresiz, imparatorluk toprakları sancılıdır. Dışarıdaki dünya ise sırtını kömürün, elektriğin, benzinin ve en çok da bilimin verdiği ivmeyle kendi sanayi devrimine dayamış, kılıç kalkanla avunma devrini rafa kaldırmıştır.

Tarihin aynasında Osmanlıya ait yıkılış dönemi olarak 1792-1922 aralığı işaretlense de, hanedanlığın buna gerçekten inanması için "93 Harbi" sonunda imzaladığı anlaşma maddelerini görmesi gerekecekti. 1878-79 yıllarında Erzurum'a kadar ilerleyen Rus ordusu orada "Aziziye Tabyaları" tarafından durdurulmuş fakat Balkanlar'da Tuna Nehrini geçip Edirne'yi aldıktan sonra Çatalca önlerine gelmiştir. Ruslar karşısındaki Osmanlı, mecburen barış istemek zorunda kalmış bir Osmanlıdır.

Borçlarını ödemekte zorlanan devletin başındaki Abdülhamit, bu harbi gerekçe göstererek meclisi kapatmış, 2 sene önce ilan edilen Meşrutiyeti bitirmiş ve Mutlakiyeti geri getirmiştir.

93 Harbine Erzurum'da katılıp uzun seneler haber alınamadığı için öldü sanılan ama bir gün ansızın çıkıp gelen Haçapit'li delikanlılar vardır ve hikayelerini bilmediğim için bu yazıya sadece bu kadar girebilmişlerdir.

Rize'nin o yılları, eşkıyalık faaliyetlerinin ciddi boyutlara ulaşıp devlet otoritesini gölgede bıraktığı yıllardır ve bu durum neredeyse elli yıldan beri böyledir. Araları düzeldikten sonra adamlarını devlete asker (hayta birlikleri) olarak veren bu insanlar, Osmanlının eli-kolu olur ve "ağa" diye anılırlar. Devlet bölgede onlar eliyle vergi toplamakta, yönetim onlar vasıtasıyla rayında yürümektedir ama bazen çarklar biraz yalpalayıp işler bir miktar bozulduğunda bu ilişki de bozulmaktadır.

Osmanlı belgelerine eşkıya olarak giren bu insanlar, aynı zamanda bir sülalenin de liderleridirler.

Mesela Trabzon'da büyük bir isyana adını veren ve 1817 yılında öldürülen Tuzcuoğlu Memiş Ağa aynı zamanda devletin bir yetkilisi ve eski ünlü bir eşkıya lideridir. Ekşioğlu Yakup ve Süleyman Ağalar da öyledir.

Tuzcuoğlu Memiş Ağa, Hopa eşrafındandır ve Erzurum valisi Ahmet Paşa'nın yeğenidir. Rize ile Hopa arasındaki kazaların vergisini peşin ödeyip devletin köylere tahsildar sokmasını engelleyen, askerlik çağına gelen gençleri kendi etrafında toplayan bir insandır. Savaş zamanlarında devlet ondan yardım almaktadır. Dönem, Sultan 2. Mahmut dönemidir ve Doğu Karadeniz ağaları halkı kendilerinden başka bir otorite tanımamaya zorlamaktadırlar. Hakkında ferman çıkarılan ancak yakalanamayan Tonya Ağası Hacısalihoğlu adlı kişiyi saklıyor gerekçesiyle, Memiş Ağa'nın idam edilip mallarına el konulması yönünde ferman çıkarılır. Bunun üzerine, Memiş Ağa'nın Sürmene ve Of civarındaki adamları Trabzon limanını basar ve yağmaya girişirler. ▶▶▶

Dayanışma içindeki diğer bazı ağalar çark edip devlete yanaşınca, Memiş Ağa Rize'yi terk eder ve Of'a sığınır. Teslim durumunda affedileceği söylense de Oflular ağayı teslim etmezler, 2 ay direnirler ancak karşılarındaki asker gücü oldukça fazladır. Memiş Ağa yakalanıp öldürülür ve kesilen başı İstanbul'a gönderilir.

Osmanlı Devletinin çöküş dönemi Trabzon'undaki nüfuz sahibi ailelerin birbiriyle ve devlet yönetimiyle olan mücadeleleri, Mahmut Goloğlu tarafından yazılan "Trabzon Tarihi" adlı kitapta geniş biçimde anlatılmıştır.

O yılların Trabzon vilayetine bağlı 5 sancaktan biri olan Lazistan; Laz nüfusun yoğun olarak yaşadığı Livane (Artvin), Hopa, Arhavi, Atina (Pazar), Ardeşen ve Hemşin gibi kazaları kapsamaktadır. İkizdere

Sandıkçı Şükrü, kardeşiyle birlikte, Uruspa köyünde eski bir kahvede otururken zaptiye tarafından sarılırlar, çatışma çıkar ve çavuş ile birkaç zaptiye ölür, kaçarlar. Bir zaman kaçak gezdikten sonra yakalanıp Sinop Hapishanesine konulsa da denize atlayıp kaçar ve Rize'ye gelir.

ilçesinin "Kura-i Seba" adıyla Erzurum'un İspir kazasından ayrılıp Lazistan sancağına bağlanması, büyük oranda bu bölgedeki eşkıya faaliyetleri yüzünden olmalıdır ki, Osmanlı kayıtlarında şöyle bilgiler vardır:

"Kura-i Seba adlı bölgede bulunan halkın vergi yükümlülüklerini ödemedikleri ve yöre ileri gelenlerinden Ekşioğlu sülalesinden kişilerin yöredeki savunmasız ve fukara insanlara saldırarak ırz ve namuslarına tasallut edip cinayet işledikleri, mahalli idare tarafından tespit edilmiştir. Güvenlik güçleri gönderilmiş ancak bölgenin sarp ve dağlık olması ve eşkıyaların İspir kazasına kaçmaları takibatın sonuçlandırılmasına engel olmuştur".

Ekşioğullarının kontrol altına alınması için, onların etkin olduğu bazı yerleşim alanlarında yeni bir kaza oluşturulur, arkasından eşkıyaları sistem içine çekme çalışmaları yürütülür. Yeni kurulan kazanın memur maaşları ise halkın ödeyeceği vergiye bindirilir, sonuna da "emir ve ferman padişahımızındır" ibaresi eklenir. Eşkıya veya ağalarla bağı olmayan ahalinin "devlete yakın eşkıyalar" diye adlandırdığı bu kimseler hem servet hem de itibar bakımından sözünü dinleten kimselerdir. İçinden geçilmekte olan süreç ve "görülen lüzum üzerine" devlet ile eşkıya arasındaki bu kısa paslaşmalar hep devam etmiş, çoğu askerlik yapmasa da yaptı sayılmış, ayak yere sağlam bastığı anda ise ıslahından umut kesilenlere ait defterler dürülmüş. Eşkıya iken yolunu devlet ile buluşturduktan sonra çok zenginleşenler olduğu kadar, bir kenara itilenler veya ilişilmeyip unutulanlar da vardır. Pilihozlu Memiş, Ğaliçozlu Yakup, Mapavrili Hurşit, Carihozlu Yakup, Homezeli Soytarıoğlu, Salarhalı Kabiloğlu ve daha niceleri. Fakat bunlar arasından tarihe "nam" salmış olanlar azdır. Kapladıkları yer, üstlendikleri işlev ve yarattıkları etki nedeniyle böyledir.

Mesela İpsiz Recep'e iltihak etmek üzere yetkililerin bilgisi dahilinde toplanıp kemençe ve horonlarla Trabzon'a inen, orada Topal Osman Ağa tarafından kendilerine ziyafet çekilen kanun kaçakları vardır ve katıldıktan sonra adları 'gönüllü' olmuştur bunların. Karadeniz'deki bu tür çeteler o sıralarda dağlarda gezen Rum ve Ermeni asker kaçaklarına karşı da kullanılır, kasaba ve köylerde yaşayan Rum nüfusu ürkütüp kaçırtma görevi bunlara verilir, tehcir esnasında kitlesel kırımlar yaptırılır. Etnik arındırma amaçlı bu uygulama, Anadolu'nun her yerinde eşkıya, ağa ve aşiret reislerine havale edilen bir uygulamadır.

Mesela eğer yalan söylememişse Osman Ağa, kendi ifadesine göre Birinci Balkan Harbinin Çatalca Cephesinde yaralanarak topal kalmış. Oysa Talat Paşa'nın yaverliğini yapan Arif Cemil Bey tarafından yazılan "Birinci Dünya Savaşında Teşkilat-ı Mahsusa" adlı kitapta şunlar vardır:

"Topal Osman'ın gönüllüleri, Teşkilat-ı Mahsusa'ya bağlı olarak Artvin yöresindeki Ermenilerin tehcirinde görev yaparlar. Nisan 1916'da Borçka'da Ruslara karşı savaşan Türk ordusuna katılan Topal Osman, orduda kabadayılığa devam etmekle kalmayıp sıcak çarpışmaları görüp kaçma emareleri gösterince, komutanı kendisini affetmez ve 50 değnekle cezalandırılır, ardından alelacele çürük raporu alıp memleketine geri döner."

Yani başka zaman silahsız halka karşı aslan kesilen Osman Ağa, cephe koşullarına dayanamaz, kaçmak ister, sopalanır ve topal

kalır.

Merkezi otoriteye mesafeli durup gücü oranında kendini dayatan bu türden ağaların herhangi bir "milliyetçi" dürtü ile hareket ettikleri söylenemez tabii ki. Fakat burada tarihçi Eric J. Hobsbawm'ın dediği "Eşkıyalık büyük bir hareketle birleştiğinde, toplumu değiştirebilecek olan ve değiştiren bir gücün parçası haline gelir" sözünü düşünmeden de edemiyor insan.

Eşkıya boldur fakat bir de hiçbir zaman "ağa" olamamış başka türlü eşkıyaları vardır buraların.

Mesela Çayelili Sandıkçı Şükrü, sadece yoksul halka zarar veren eşkıyalara ve zenginlere dokunmaktadır. Perilizade olarak bilinen Rize zenginlerinden birine "elindeki mısırlardan yoksullara dağıtması, eğer bunu yapmazsa kendisinin gelip dağıtacağı ve onu da cezalandıracağı" yönünde bir tehdit yolladığı, isteği yerine getirilmeyince de dediğini yaptığı anlatılır. Kardeşini bıçakla yaralayan "ağa" lakaplı birini vurup hapishaneye girer, birkaç arkadaşıyla kaçar ve dağa çıkar. Kendisini devlet adına kandırıp zehirlemek isteyen birini öldürdükten sonra, karısına göz koyan başka birini daha öldürür ve bu olaylardan sonra namı alıp yürür.

Şöhretim Sandıkçı, ismimdir Şükrü
Gitmezdi fikrimden Hüdanın zikri
Bir ferdin olaydı hainlik fikri
Getirirdim onu hemen amana

Sandıkçı Şükrü, kardeşiyle birlikte, Uruspa köyünde eski bir kahvede otururken zaptiye tarafından sarılırlar, çatışma çıkar ve çavuş ile birkaç zaptiye ölür, kaçarlar. Bir zaman kaçak gezdikten sonra yakalanıp Sinop Hapishanesine konulsa da denize atlayıp kaçar ve Rize'ye gelir.

Uzun aramalardan sonra Of ilçesine bağlı bir köy mezrasında olduğu tespit edilen Şükrü, Trabzon valisi tarafından yollanan müfreze tarafından kuşatılır. Yanlarında kolcu kayıklarına reislik yapan Varilcioğlu Sadık da vardır ve Şükrü ile tanışmaktadırlar. Sadık ona teslim olursa öldürülmeyeceğini söyler, ikna eder ve Şükrü de tüfek elde teslim olur. Fakat Varilcioğlu ile zaptiyeler önlerinde yürümekte olan Sandıkçı Şükrü'yü arkadan vurup öldürürler, cesedini şehirde halka teşhir ederler. Takvimler 1907 senesini göstermektedir. Eşkıyalık hikayesi Rize'nin Haldoz mahallesinde başlayan Sandıkçı Şükrü yoktur artık. Arkasından söylenen çok sayıdaki dörtlükten biri şöyledir:

Vela yokuşunda sipere yattum
Ordan hükümete çok kurşun attum
Arpayı buğdayı halka dağıttum
Puştluklan vuruldum ona yanarum

Fakat Sandıkçı Şükrü için anonim olarak söylenen ve değişik versiyonları da olan en

ünlü şiir, "Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz" adıyla bilinenidir:

Sene 341 nefsime uydum
Sebep oldu şeytan bir cana kıydım
Katil defterine adımı koydum
Eşkıya dünyaya hükümdar olmaz
Sen üzülme anam dertlerim çoktur
Çektiğin çilenin hesabı yoktur
Yiğitlik yolunda üstüme yoktur
Eşkıya dünyaya hükümdar olmaz
Çok zamandır çektim kahr-ı zindanı
Bize mesken oldu Sinop'un hanı
Firar etmeyilen buldum amanı
Eşkıya dünyaya hükümdar olmaz
Sinop kalesinden uçtum denize
Tam üç gün üç gece göründü Rize
Karşıki dağlardan gel oldu bize
Eşkıya dünyaya hükümdar olmaz
Bir yanımı sardı müfreze kolu

Bir yanımı sardı Varilcioğlu
Beş yüz atlı ile kestiler yolu
Eşkıya dünyaya hükümdar olmaz

Balkanlarda milliyetçiliğin hasat günleri yaşanmakta, imparatorluk toprakları küçülmektedir. İttihat ve Terakki baskısıyla Meşrutiyet yeniden ilan edilmiş (1908); Osmanlıcılık yerine Türkçülük fikirleri ağırlık kazanmış; 31 Mart vakası yaşanmış (1909); Balkan savaşından yenik çıkılmış (1912-13); Rumlar tehcir edilmiş (1913); Almanlara ait Gobben ve Breslau (Yavuz ve Midilli) adlı zırhlılar direklerindeki Türk bayraklarıyla Karadeniz'e girip Sivastopol ile bazı Rus limanlarını bombalayınca Rusya savaş açmış (1914) ve arkasından Sarıkamış günleri gelip çatmıştır.

Sarıkamış macerası "İttihat ve Terakki içindeki Enver Paşa'nın Mustafa Kemal'e karşı sürdürdüğü bir üstünlük sağlama mücadelesi veya rekabeti sonucunda yaşanmıştır" diye düşünebiliriz belki ama konumuz şimdi bu değil. Olan, üç hafta içinde donarak ölen 23 bin yoksul Anadolu gencine olmuştur (1915). Ruhi Su sesinden dinlediğimiz bir türkü, bu acıya işaret eder:

"İbrişimin kozaları/ Battın Avşar kazaları/ Sarıkamış'ta kırıldı/Gonca gülün tazeleri".

Ve bir diğeri:

"İpti seferberlik ilan olanda/ Bir od düştü cümle cihan ağladı/ Askeri kırdıran Enveri Paşa/ Kitlendi kapılar mekan ağladı".

Ve bunun üzerinden daha üç ay geçmeden Ermeni Tehciri başladı, bir Nazım Hikmet şiirinde şöyle yer buldu kendine:

Bakkal Karabet'in
Işıkları yanmış
Affetmedi bu Ermeni vatandaş
Kürt dağlarında
Babasının kesilmesini
Fakat seviyor seni
Çünkü sen de affetmedin
Bu karayı sürenleri
Türk halkının alnına

Batı kapitalizminin Osmanlı topraklarındaki ekonomik hayata şekil verdiği bu yıllardaki burjuvazi, gayrı-müslimlerden oluşmaktadır. Sanayi ile değil ticaretle uğraşan ve durumunu giderek sağlamlaştıran bu kesim karşısında Türk burjuva yaratma arzusu o kadar depreşmiştir ki, bazı gazeteler "Ey Türk, zengin ol" şeklinde başlık bile atmıştır. Anadolu coğrafyası üzerinde bir ulus devlete doğru gidilirken bu ülke vatandaşının hangi din ile imandan veya hangi soy ile etnikten olduğu çok mu önemliydi, bunu da sadece sormuş olalım ve konumuza devam edelim.

Haçapit köyünden çok sayıda genç askerdedir, zamanı gelenlere de çağrı yapılmaktadır. Rize'nin Kabahor ve Çayeli'nin Horumluk yerlerinden gelen eşkıyalar gündüz vakti köylere inip ineklere el koyuyor, dağa çıkarıyor, Pazar (Atina) ilçesinde bile jandarmanın gözü önünde insanlar soyuluyor. Yoksul köylüler bir de

Aslında onlar eşkıyalığa girmediler, eşkıyalık onları içine çekti, başka çare bulamadılar. Ahaliyi soyan eşkıyaların peşine düşeceklerini söyleyip, köylüden gerektiği zaman kendilerine destek olmasını istediler ve kabul gördüler.

canlarından olmak istemiyor, elindekileri çaresiz bir şekilde eşkıyaya veriyor. Zaten bu işler o kadar da zor olmuyor, gözü kara silahlı üç beş kişi kendi çetesini kurduktan sonra soyup ortadan kayboluyor. Bu gruplardan onlarcası vardır ve her tarafta durum aynıdır.

Buralardan hiçbir zaman "ağa" olamamış başka türlü eşkıyaların da gelip geçtiği söylenmişti ya... İşte onlar Köseoğlu Mevlüt, Köseoğlu Mehmet ve Şişmanoğlu Durali'dir. Hepsi Haçapitlidir ve aslında bana bu yazıyı yazdıran asıl dürtü budur.

Sarıkamış günleri için asker toplanmaktadır fakat Haçapit köyü eşkıya baskısı altındadır. Mevlüt, Mehmet ve Durali, Osmanlıdan gelen çağrılara kulak tıkayıp bir kardeşlik andı içerler, silahlanırlar. Aralarında ettikleri yemin, birinin başına bir hal gelirse diğerlerinin aynı yerden devam etmesi üzerinedir. Yani bir çatışmaya girildiğinde içlerinden biri ölürse diğerleri canını kurtarmak için kaçmayacak, orada sonuna kadar çatışacak, ya ölecek ya öldürecektir. Asker kaçağı ve mecburen eşkıyadırlar artık. Haçapit'i savunacaklardır. Yapmakta olduğu askerlikten kaçıp gelen ve birkaç kez firar ettikten sonra gidenler de vardır. Komalatoğlu İbrahim bunlardan biridir. Askerden ikinci kez kaçarak gelir, çocuklarını ve sevdiklerini görür, sadece 1 gece kaldıktan sonra yakalanır ve geri götürülür. Ne ailesi ve çocuklarını ne de köyünü bir daha göremez. Geri dönemez. Komalatoğlu İbrahim, Sarıkamış'ta donarak ölenler arasındadır. Geçtiğimiz yıllarda ölen Fahri dede (annemin dayısı), İbrahim'in oğludur ve ana rahmine o tek gecelik firar sırasında düşmüştür. Donarak ölenler arasında bu köyden Osman ile Ziya adlı başka delikanlılar da vardır.

Bizim çiçeği burnunda eşkıyaların lideri Mevlüt'tür. Sütkardeşi Durali ise çok gerekli zamanlarda olaya karışmakta, Miloz köyünden arkadaşları Mensur da kendilerine yardımcı olmaktadır.

Asker kaçağı oldukları için zaten aranmaktadırlar ama eşkıyalara karşı yaptıkları birkaç hamle nedeniyle çevrenin de dikkatini çekmeye başlamışlardır. Hem devletten hem de diğer eşkıyalardan korunmak zorundadırlar artık. Bir Cuma günü cami önünde (Caminin Sırt) toplanan köylülere durumlarını anlatırlar, kendi aralarında aldıkları kararı herkese açıklayıp havayı koklarlar:

"Biz eşkıya olmaya karar verdik!".

Aslında onlar eşkıyalığa girmediler, eşkıyalık onları içine çekti, başka çare bulamadılar. Ahaliyi soyan eşkıyaların peşine düşeceklerini söyleyip, köylüden gerektiği zaman kendilerine destek olmasını istediler ve kabul gördüler. Köylü bu delikanlıları eşkıyadan sakınacak, hükümetten saklayacak, ele vermeyecektir. Cami avlusundaki toplantı bitmiş, içeri girilmiştir. Henüz namazın ortasındayken etraf sarılır ve cami jandarmalar tarafından basılır. Jandarma bizimkileri tanımadığı için köylüye kaçakların camide olup olmadıklarını sormaktadır. Geliş amaçları öncelikli olarak eşkıyalık faaliyeti değil, asker kaçaklarını yakalamaktır. Zaten eşkıyalık adına devlete karşı vukuatları henüz yoktur ve kaçak durumda olmasalar, belki de şu andaki baskın yaşanmayacaktır.

Bu arada bir yolunu bulan Mevlüt, kapıdan mı bacadan mı neredense, kendisini dışarı atar. Musaoğlu Mustafa'nın (annemin öz dedesi) elindeki mavzeri kaptığı gibi kendini cami önünden aşağı (tumbun dibine) atar. Mustafa ise arkadan ona seslenmektedir:

"Olo Mevlut, içinde tek mermi vardur!" Jandarmalar içeriyi bırakıp Mevlüt'ün atladığı yerin üzerine gelirler. Orası dik bir toprak duvar gibidir. Sağ eliyle kızılağaç fidanına tutunup sırtını duvara yapıştıran Mevlüt, sol elinde tuttuğu mavzeriyle, yukarıdan başını uzatacak birini kollamaktadır.

Bu arada koşarak cami önüne gelen Pirimoğlu Rıza'yı kaçaklardan biri sanan jandarma, tüfeğini doğrultup ateş açar. Ayaklara ateş edilmiştir fakat vurulmamak için aniden çömelen Rıza, göğsünden vurulmuş ve ölmüştür. 22 yaşındaki bu delikanlı, Rusya gurbetliğinden yeni dönmüştür.

Aşağıya çevrilen bir tüfek namlusunu fark eden Mevlüt, tüfeği tutan askeri görür görmez tetiğe basar ve bahçeden aşağı dereye doğru koşup ağaçların arasında kaybolur. Jandarma çavuşu çenesinin ▶▶▶

altından vurulmuştur, şimdi vurulduğu yerin on beş metre ilerisindeki bir mezarda yatmaktadır. Onun on metre ötesinde ise, yakalamak için peşine düştüğü Şişmanoğlu Durali'nin oğulları, torunları ve gelini (halam) yatmaktadır. Erzurumlu Çavuş meçhul olmasa da, köylü tarafından ismi bilinmediği için mezar taşında "Meçul Asker" yazmaktadır.

Rıza'nın vurulmasından sonra Mehmet, jandarma komutanına şöyle bir haber yollar: "Adının Sultan olduğunu öğrendim. Sen bizim Rıza'yı vurdun, ben de seni vuracağım!". Takip etmeye başladığı Sultan Komutan'ı bir gün Hunarsu sahilinde yalnız olarak kıstırır, yolladığı haberi tekrar eder ve "ben ayaklarına ateş ettim ama o çömeldi" cevabını alır. Sultan'a karşı sarf ettiği son cümle şudur: "iyi o zaman, ben de seni ayaklarından vuracağım!"... Ve dediğini yapar, ayaklarından vurur, öldürmez.

Camideki olaydan sonra, Hubiyar değirmeninden biraz ötedeki Khozgali (Belalı) tarafında buluşurlar ve Haçapit'e komşu bir Laz köyü olan Hunar üzerinden Hemşin yönüne doğru yürürler. O yolu izlemelerinin nedeni, Apso, Talvat ve Hunar tarafını mesken tutmuş bazı eşkıya arkadaşlarının olmasıdır. Yani o güzergah güvenlidir. "Lanet Gürgeni" denilen yere vardıklarında, gecenin zifiri karanlığındadırlar. Avuçlarının içi gibi bildikleri Üskürt Dağına çıkıp kendilerini sağlama alırlar, ortalığın ne yönde hareketleneceğini beklerler.
Hemşin'deki Çoço Dağından inerken, katırcıları soyup yaylacı köylülerin bakır kazanları ve ayaklarındaki sağlam çarıkları bile alan iki eşkıya ile karşılaşırlar ve hatta kadınların ayağındaki çarıklar alınıp yalınayak bırakılırken buna tanık olurlar. İnsanlar oradan uzaklaşınca bizimkiler yola inerler ve çatışmaya girişirler. Oldukça kısa süren bir çatışma yaşanır, adının Ahmet olduğu sonradan öğrenilen namlı eşkıya ölür, diğeri kaçar. Soyulan köylüler uzaklaşmış ancak beklemektedirler. Onları çağırıp eşyalarını geri almalarını söylerler. Eşyalar arasında sekiz çift de sağlam çarık vardır.

Kıtlık seneleridir ve köylüler ırmak içlerinden topladıkları ısırgan otu çorbasına ekmek doğramaktadırlar. Pazar (Atina) sahiline ise bazen zenginlere ait mısır ve buğday tekneleri, bazen de hamsi takaları yanaşmakta, önlerinde uzun kuyruklar oluşmaktadır. Fakat Haçapit köyü sahilden on kilometre yukarıdadır ve yollar hem dik hem patikadır. Yani köylü haber alıp Kalecik'e inene kadar her şey tükenmektedir. Oysa şimdi köyün "eşkıyaları" vardır ve devreye girmeleri lazımdır, girerler. Köylünün her yerden önce haber alıp sahile inmesini sağladıktan sonra kıyıya gelirler ve bir taka dolusu hamsi ile buğdayı köylülerine dağıtırlar.

> **Oysa şimdi köyün *"eşkıyaları"* vardır ve devreye girmeleri lazımdır, girerler. Köylünün her yerden önce haber alıp sahile inmesini sağladıktan sonra kıyıya gelirler ve bir taka dolusu hamsi ile buğdayı köylülerine dağıtırlar.**

Köylünün elindeki en değerli varlık, ahırdaki ineği ile katırıdır. Haçi Boğazını geçip arkaya doğru gitmekte olan Mehmet, ağlayan bir kadına rastlar ve ona neden ağladığını sorar. Atina pazarına götürmek üzere yola çıkardığı ineğini bir eşkıya elinden almıştır. Koca gurbettedir, çocuklar evde açtır ve satılacak ineğin parasıyla erzak alınacaktır. Bu hikayeyi ben daha orta okula giderken Mehmet Dede'den dinlemiştim. Kadından ineğin tarifini alır ve ağlamamasını söyler, onu alıp geri getireceğini ve bir yere ayrılmadan şu anda ağladığı taşın üstünde beklemesini tembihler ve gider. İlerideki yokuşun dibinde bir çinlak sesi duyar, izlemeye başlar. İnek tarife benzemekte ve eşkıya yıkılan bir ağacın gövdesine oturmuş tütün içmektedir. Uygun bir mesafeye geldikten sonra "kadının ineğini geri ver!" diye bağırır. Aldığı cevap, bir el silah sesidir. Eşkıyalar, gasp ettikleri inekleri dağdaki düzlük bir yere toplarlar, belli bir sayıya ulaşınca da götürüp satarlar. Belli ki bu inek biraz sonra o toplama yerlerinden birine götürülecektir. Aynı şeyi tekrar bağırır ama bu kez gelen cevap muazzam bir mavzer sesidir. "Sen bilirsin" diye mırıldanıp okkalı bir küfür bastıktan sonra çatışmaya girer. Sürekli yer değiştiren eşkıya karşısında iki avuç mermi harcamıştır. Hava kararıp akşam olmakta, ağaçların altı daha da kararmaktadır. Adamın son yerini tespit etmek amacıyla "ineği bırak" diye seslenir... Ve karşıdaki namludan çıkan kıvılcımın çaktığı yere doğrultur mavzerini, son kez ateş eder. Ses

kesilmiştir. Arkadan dolanıp yanına iner, eşkıya sırt üstü yatmış, su istemektedir. Su içerse öleceğini söyler ama yine de verir ve ineği alıp uzaklaşır. Bu olaydan sonra, her köye istediği zaman rahatlıkla girebilen "kötü" eşkıyalar Haçapit'e giremez artık.

Jandarmalar ise köye sürekli gidip gelmektedirler. Mevlüt'ün karısı Zahide de yürekli bir kadındır ve kocasını savunmaktadır. Kocası hakkında ileri geri konuşan askerlerden biri "sen karı halinle bu işlere karışma" deyip azarlayınca, elindeki orakla askere saldırır ve kolundan yaralayıp "ben sadece karı değilim, eşkıya karısıyım!" der.

Haçapitli eşkıyalar kendi aralarında toplanacaklar, sonra birkaç eve uğrayıp aldıkları kararları köylüye aktaracaklardır. Fakat her yerde olduğu gibi Haçapit'te de yönetime yaranmak isteyen kişiler vardır ve bu ötücü kuşlar haber uçurup Köseoğlu Mahallesindeki bir buluşmayı muhbirlemişlerdir. Bulundukları ahşap evin penceresinden, gelmekte olan jandarmaları görürler. Yakındaki birkaç evin önünde ikişer jandarma durmaktadır. İçinde bulundukları Kasparoğlu ailesine ait eve yaklaşan jandarmalara ateş açarlar, ev sarılır. Biraz aşağıdaki evin sahibi olan Bahadır amcaları, sözü dinlenen birisidir. Gidip konuşması ve kendisinden özellikle Mevlüt ile Mehmet'i teslim olmaya ikna etmesi istenir. Bahadır'ın jandarmaya söylediği şudur: "Ben Kolsuz Bahadır. Bakın, şu kolumu cephede bıraktım. Eşkıya diye yakalamaya geldiğiniz bu delikanlılar eşkıya değil, köyü savunmaktadırlar. Onlara izin veren de benim. Gidip çocuklarımla bir konuşayım ama teslim olmaya ikna edebileceğimi sanmıyorum."

Bahadır amcaları bir kolunun dirsekten aşağısını büyük ihtimalle 93 Harbinde kaybetmiştir. Eve girer ve eşkıyalara şunu söyler: "İster vuruşup çıkın, ister teslim olun, ister çatışıp ölün. Ben sizi kendi elimle jandarmalara teslim etmem".

Eşkıyalarda teslim olmak diye bir düşünce zaten yoktur, bu yola girerken ettikleri yemine sadık kalacaklarını söylerler... Ve çatışma başlar.

Artık yavaş yavaş akşam olmaktadır. Mevlüt, arkadaşlarına "siz içeriden ateşe devam edin, ben dışarı çıkıp arkalarına dolanacağım" der ve ahıra inen kapıyı kaldırır. Alt kısmı kara taştan yapılan

Hemşin evlerinin üst tarafları ahşaptır ve genellikle ahşap kısmın tabanında ahıra inmek için kullanılan yatay bir kapı vardır. Ev kurşun yağmuru altındadır, bu arada olay yerini tam karşıdan gören Hubiyarlı'da toplanan köylüler tıpkı ay tutulmasında yaptıkları gibi ellerindeki tenekelere vurup tabanca tüfek atmaya başlarlar. Mevlüt ise çoktan arkaya dolanmış, ateşe başlamıştır. İyice kızışan çatışmada bir asker ölmüş, geride kalanlar ise köylünün ayaklanıp gelmekte olduğunu sanarak kaçmaya başlamışlardır.

Haçapit'li eşkıyalardan ikisini sağlıklarında gördüm ve tanıdım. Mevlüt Dede'yi, kapısının önünde oturup çocuklara gülümseyen kısa beyaz sakallı sessiz bir dede olarak hatırlıyorum. Öldüğünde ben sanırım ortaokul sıralarındaydım. Mehmet Dede'yi ise, uzun eğri burnu ve elindeki değneğiyle hatırlıyorum. Yengemin öz amcasıdır. Ağabeyi olan Rauf Dede'nin Khordoloş tarafındaki ahşap evinde, üstünden aşağı kara zincir (gelamur) sarkan kara ateş kenarında bize hikayesini anlatırken heyecanla ayağa kalkmasını ve elindeki değneği bir tüfek gibi uzatıp nişan almasını unutamam. Halamın kayınpederi olan Durali Dede'yi ise hiç görmedim, eşkıyalık seneleri bittikten sonra Trabzon tarafında kereste ticaretiyle uğraşmış ve sanırım veremden ölüp oraya gömülmüş.

Bu dünyanın hiçbir zaman "ağa" olamamış ve olmayı da aklından geçirmediği için "başka türlü" sayılmış bütün eşkıyalarının ruhu şad olsun!

Başka ne diyebilirim ki? ■

Lerniver Gertas Toğus Tsorniver?

Avale Marde tamnir Abrile kar, oğnuke kukun gançer ana Hamşetsi barvenin, halivornin leri ama gamats gamats tidaağ enuşi gepçegun. Tsiyannun ama şaid, palan, gaşaği, gem, bedro, dig, done ama cugal, sağan, gugum, karsan al inç u bidi, gamats gamats yaar piyen, memek memek yaşiğe tenegun.

Hikmet Akçiçek

Hamsetsin vova deyi harts enes ana indzi, Makriyalna, Xigona, Ardalana, Zurpicin u Zalunana gasim. Medzme lera, sara, mala, gova, tira, çaya, xexencuşa oğnuke, inçina ana an elluşa, hoyda iiihhiiia, yaar mod kas ana Hamşesnak xabruşa, İnce xarxanna gasim.

Hamsetsin vova deyi harts enes ana Çamlıhemşini Hamşetsun, Kaçkarın sarna, Xalain kedna, Zilkalena, Xaçapitna, Zuğana, Çinçivana, Elevite, Cağpeike, Xaçivanakn u Gitona, Senoz, Oce, Raşotna gasa kezi.

Cane dzovu millata, Hamşetsin sari millat. Hamşetsun otke dzove pobigu ama keloxe sarina, sarina kelxin lerinna. Lerine oxte ka ana inke vordağ u elli ellitoğ, xelke lerine gelli Hamşetsun.

Avale Marde tamnir Abrile kar, oğnuke kukun gançer ana Hamşetsi barvenin, halivornin leri ama gamats gamats tidaağ enuşi gepçegun. Tsiyannun ama şaid, palan, gaşaği, gem, bedro, dig, done ama cugal, sağan, gugum, karsan al inç u bidi, gamats gamats yaar piyen, memek memek yaşiğe tenegun. Şane xirce, tsiyun noğtane, şalgi ama u dzidze udoğ hortun u getele otk tevoğ govun odnaruşi ama çvan, kanime galub sabun, banir-madzekam kamuşi torba, çuven, oğnuke hovutinin haknuşi ama yon tiyadz hin paltome. Himigu bes çer, maşelu, alkağelu zate inçig vartskeviçer, maşadz, alkağadz şen al bidasnuşi dağ gar.

Mayisin seftain çayin meçe titernin gepçegun ferferuşi. Turkça uğur böceğe astadz bidzig garmir cermag titere kukar tevous varan nestigur. Ergentsenakigu teviyes kanime danum "lerniver gertas toğus tsoyniver gertas ta, lerniver gertas toğus tsoyniver gertas ta ..." deyi hartsenakigu. Bi yayim hedev titere ferferagur, lerine semtniver ta ertar, haz genaki lerniver ertoğuk deyi.

Lerine çag lerniver ertuş eguşn al medz hengameer. Antsnoğ dari lerine Balcıoğlu Karadağ Mommed emicain xabretsutsi. "Avale mer Uçkardaşe tummayı yaar hed ver kellaki, mart, dağa, barav, genig yaar hed campan kengaki, 7-8 or gertaki lerniver, xarxanin aykirluğe, Tolgumin kede, Bicain, Tutunliin arengoğe nen gasnak Xertvisive, Garanluğ meşaniver, ince xarxannine ver pobekigu lere" asats. Astadzin göra avale mer babiye Başhemşinan egadzin hedev voe Hamşetsik araç kanime dari Murğulin semtniver ler eladzin. Dzarğinetsik u Garcetsik ter kellin an lerniver. Hedev al inç ana çkidim himigu mer semtsiver Göleşenin lere eladzin, andi al Fatmeçayiris barxedage egadzin. Cinisoun halivornin tayna dağ monkatsadzin haral, kiçme tarve egadz himigu mer lerines dağe eladzin. Bertaetsik ternu ler enuşi gellin himigu mer denoun dağe. Cinisoun martike " tet" astadz tertsutsadzunin Pallignun, inke dağvortsadzin. Hedev al isti indi uruş Hamşetsik joğvevadzin mer leres ağadza. Fatma anunov meg genigme merotsman araç anpolor ler ağadzuni, andi Fatmeçayir menaadza anune.

Çkidanoğnun ama asım, mer Xopa'i Hamşestanun lernuke Artvin, Ardahan u Erzurumi kelxi Yalnuzçamin sarerinin. Hamşetsets gese Şavşeti semtniver gerta Medzlerine pose pobigu. Gesn al Ardanucniver Bilbilan lere pobigu. Ardanucan ertas Garanluğmeşan Kutule verasnis İnce Xarxanin arengoğe tamnes ana Xevai lere pobis gu. Xevai lernan tag inatin Göleşenin lerine kelxin ziyaretin oğe, andi tarva Göleşenin kağe, andi al tak inçug Ardanuc, xode, yayime, çami giv hodengadz çamluğniyove floran, faunan martu xelkn kelxan garnu, aman eranda. Lerine havan, bağ çure, Göleşenin oğnan an mubaağ dağnuke ser enuşe, martu omur guda. Sud dağe astadz çuni im babe Temalin Xocan "xakma borc arnul doxtor ertalumes, borc ar lerniver kena" deyi.

Xevai lere yed asnis ana uruş aşxarmiyus tarnas gu. Xevai lernan Bilbilane andi Kinzodamalin lern u kağe, andi al inçug Ardaane al uruş flora, fauna, yayim, xod u hod go. Bilbilan semtin erguse Pallignun hed, hing hadig Hamşetsu ler go. Medzlerine semtin al 8 ler go. Hamşetsets leroun meg cote, Bilbilanan inatniyus Gyola i u Olurin kelxin Zenginiyurdina, megal cote Şavşeti Saxarain kelxin Medzler'ine dage Vayiler'inna. Zenginyurdan inatniyus Konge, Balkayan, Şuğute Kertoun lernuknin. An Kertnotsniyus kiç kenatsadzçim Garmi Doçove axpe joğvuş. Medz lerine semtin al Şavşetin Pallignin u Ardaanin Kertiye ler unin. Hamşetsets lernerun meg cotan megal cotniyus meg orume campa go.

Bilbilan Xane Ardanucin u Ardaanin campun varan, Kertoun u Hemşetsets lernun meçkedağna. Mer bidzigutinis Bilbilan xane inçbes asim, kides ta avalu oxtunakan eladz u egadz meg dağmener. Campun ergu semtnivar 1-2 xat, vaanin gavarov dzadzug, karataşan dükkannin, gavenin, furun, lokonta şarvadzen. Xanin edin bizdzig poğotsme gedregur campan. Şapat oriye Bilbilan xanan inçug Xevai oğe, andi al Gindzodamalin lere hayvan pazarı gurulmiş gelir. Himi an arçi şaaşan menatsoç, avalu yapestane xeçetsan verane ağan, dağnuke memeg ergus piriketov nor şinettsin.

İm bidzigutinis garmi Dodgetsove gertaki lern i ver. 150 km'a Xopa u inçug lere, 5-6 saat aveli keşegur arabatsove. Xopa'i u Borçxai ya da Artvin gungigur araban, ama andağ dağotsn u gendotse inşnuşi dağ çer, gedreciye ote beri inçimetke garneni. ▶▶▶

Bilbilan Xane Ardanucin u Ardaanin campun varan, Kertoun u Hemşetsets lernun meçkedağna. Mer bidzigutinis Bilbilan xane inçbes asim, kides ta avalu oxtunakan eladz u egadz meg dağmener.

> **Ardanuc havan kolegur, ama mükemçer. Lernuke sanki inçimetke gelir. Bidzig axpares lerinner bed gener mezi, telefon aav 'uşatsak, vordağ menatsik, isa leri havaa, xağuşi pan ça, mani mani aek havas tevoğa' asats.**

Esas molan axkad Bertai garmuce nen asnaki ana Ardanuç pobelu arengoğin tetenestanun dage gudar Muzefere. En çağn al "havaz tevoğa aglenmiş ellimik, der, tser inç u enoğek mani mani aek" gaser. Arain kiçm al tut gudaki. Lerniver ertal kale Bertai arengoğin zamanina göra şeftali, tuz, tut, pal uduşe şad anuş gelir. Ander mena. Himi an polor, oç Bertai xane menats, oç an axkad garmuce, campedike asfalt ayin arabenin zirrrrr deyi ver gasnin gertan.

Ertuşe gertan ama bazi al

toğuçi lere. Sanki terçig kamik iğadig gasa. Şoşan ellesu poşxniyus mantarnas ana havain durumina göra epeyi zamet kaşesgu. Hala lerniver köçin oxtin. Putenesana gortin meçe batanac enuşi gepçigu araban. Koni u oğraşmış ellis al aveli xorgenagu takarlağe. Ter heu im kures köçe donele lerniver, denoun kelxin gortin meçe araban batmiş ağadza, kapça piyadzunin Şavşetan, kapçan al batmiş ağadza, 6 or aman oğraşmış ağadzin.

Ardanuc havan kolegur, ama mükemçer. Lernuke sanki inçimetke gelir. Bidzig axpares lerinner bed gener mezi, telefon aav 'uşatsak, vordağ menatsik, isa leri havaa, xağuşi pan ça, mani mani aek havas tevoğa' asats. Erginke entskubi textsadz u gax engadzer u kidesta baderoğu erginkutse al inçu çur go targoğa varanisivar. Göleşenin kağin, xanin arçetin nestadz halivornin mezigi varelov put ain, kides ta gametiver gertak. Xevai kağin meçi bidzig poğotse nenantsa gargude tak takets. Bidzi rampan zor ela, tarniver talu tumbin vai gavein arçeve kaşetsi araban. Entskubi gargud eyev u yes dağotsmiyove arabatsan elleu 5-6 adim vertin gaven mednu çgartsi. Gargude kides ta araban dzagoğa aman kuka, yes vaxuşas, dağake maceratsan hed inç enuşnis çkidatsak, aman menatsak arabin meçe. Vetiyan hed campan ked kukar. Aman eyev epei.

Ges saat u hedev gamats gamats gedrets gargude. Turs ela arabatsan, gavein martotse hed xabrigum. Bi yayim hedev campaniva egoğ seln al gedrets. Erginkutse meralnin yed ertuşi, parduşi gebav havan. Meg arabame varan kanime mart u şeov gamats gamats viyantsav modvisive. Gavein martotse hartsutsi ta gertevi ta isive deyi. 'Campas ammura, 150-200 metro hedev asfalte kellez, inçig elli çi, gertas' astin. Hedza arabin, vaxviyelov keşetsi megal arabın edetiyan. Martose astadzin beser, indzi tejar eyevnoğ kağin kelxin stabilize campan problem ellelu viyantsak, asfalte elak. Meg ergu araba al indzma hedev egin jemnetsin.

Havan pardets, arakage posn engav, erginkutsan hed dzidzağuşi gebav varanisivar, campun entiniver turli çaşit dzağigi meç ergenoğ çayirluğniye, çaxçaxalov ertoğ kede, hoza huna memek ergus çamenestane, kuntsxuludan çamluğniyus tusterçelov nen asnoğ tavşane, ne kaşetsin indzi uyintse aşxarniyus, teptepuşi gebav sirdes, kidim ta sarxoş ağa.

Aman gelli, lerine; çaxan, gargudan hedev havan parda ana, arakage tibnu şoğtsenagu aşxares, xad koşnike erevnagu herevantsma, kidesta erginke, oğnuke levatsvadz gellin, aman temiz, erand, mubaağ gelli havan.

Entame martu meç al pir u pağ gelli, tetevnagu, sirde teptepagu. Kidesta nor kuka aşxares.

Rametli imdadin bes meme xexencatsi arabin meçnan, dağake şaşurmiş ayın ta, kez isa im dades inç gena deyi.

Amanim lernukes, mer millatis mode pobim ana uruş mart gelim. İsti 20 dari araç İstanbulan engerdakniyoves egadze lernuksiver, entame Zenginyurdan kanime maldır ince xarxanin campun dage ler geneni. Campu anots rast egek ana , yes ali tartsa mer aşxarsiyus, engerdake şaşurmiş ayin isa mer kidaats Hikmet'na ta deyi,'as al bidir isa Hikmets al himi cançetsak' astin.

Xevai lerine keloxnine nen antsak, hesapta xane inşnelu oğnine ertoğ Tavgetin keloxnivar mantarnoğuk. Tsurda, puçe peçagu, temna medoğumnagu havan. Şoşan ela, gortnine arabanun hede takib enelov gertam, gorte çaxan hed tatsa.

Al vov pernagu mezi. Peynis meg xaxme, sirdes ferferalov, xabrelov, dzidzağelov keşik gertak. Kağin varanineyi ergen arengoğe tamnetsak, german tartsak gamats gamats partsenakgu. Kiçme vertin ağadze pobetsak ana çeyin, selin hukme desak. Sele verevants hed, al inç u kar, barx u hoğ go, campan letsadzunir, campan xepvadzer. Gungetsav arçetvenus araban, mek al edetin. Verevans, nekavants al kanime araba egin. İnçag arabenun. İnç elloğa himi. Arçetvenus araban Xevaetsier telefon ain Ardanucnivar, xabar devin. Bi yayim hedev mankatsin kapça xergoğuk bed aek astin. Telefon ayi lerniver axpores ispan ispan campan peladza deyi. 'Yes tsezi asti, uşatsak' asats. Mütaala aak Ardanucan inçuk kapçan ka inçug yed ena isa karu barx, 3-4 saat aveli keşoğa astin. Arçetvenus arabin martotsman mege Xevai Hamşetsinouner. Mer Xopaetsi elluşnis ballier. Tanişmiş ağak, mer Tosumoğlestanuner. 'Hayde kağe işnuk, im dane bed enik, dağotsmiyoves hoza perişan gellek' asats. Kağe inçak, martun dune kenatsak. Genige xemure şoğvadzunir, peçkon koladzunir, puğarçan epets, kelxu banirove, taze yağove oyla anuş ağav u ter medvenus elle çi. Epeyi hedev kapçan ordats eyev viyantsav. Bi yayim hedev mek al edetiyan campan elak, kenatsak pelutskin gungetsak. Kapçan tatdigur, şad keşetsoç pats aav campan. Keşetsak viyantsak tayve. Metnuşier, saatme gar çgar igvan elluşi. Tosumoğli marte axçets ' gorte aver gelli, erta çigarek, as igun indzi musafir ağik, hakvan gertak' asats, ça atsak. Marte inçav Xevai lerine meg viyantsak.

Xevai lerine keloxnine nen antsak, hesapta xane inşnelu oğnine ertoğ Tavgetin keloxnivar mantarnoğuk. Tsurda, puçe peçagu, temna medoğumnagu havan. Şoşan ela, gortnine arabanun hede takib enelov gertam, gorte çaxan hed tatsa. Endağ tendağa campan, bidizg kasisni gon, arain araban kiçme zernagu, vaxetsi, aman 200-300 metro kenatsak. Meg bidzig kasisme eyev arçeves, meda ellel çgartsi, batanaj aav araban. Genoçe mani mani aek arabatsas inçig asti. Aner al inçan, hakvenun kısakol şeiye, garc pontolniyove mesetsan. Genoçe 'İsti tus campas inç besa çkidik, ispan ertal çigaik, arabas hanim, şosetsan şad herunalu, yed tarnak, xane ertak, andağ ginak, hakvan lerniyus gertak' asti. Bagajan şe hanoğum gasa, yes inç zor unim as inç dardiya, 'himi anu vakitça arabas meme hanim, campan ellik, xanin hakneguk' asti. Rametli im more duan hedser, Aspadz imats Temalin Şaizein dağan zora engadza deyi, engiyets. Tejar ağavoç, ussuila yed kenatsi, elav araban kasisan. Yed tartsa gamats gamats takrar şoşe antsa. Lerniyus telefon ayi, kal çigaik, asigun xanis ginoğuk, hakvan xabriguk asti. Keşetsi araban, inçug xane inça havan al medoğumtsav.

Xanin im engeres, inke otel gasin, meg cote gave, meg cote cağ şişi lokonta, varani xatn al 4-5 oda bargeldağme uni. Anu mod kenatsak. 'İspan ispan ağav, lerniyus ertal çgartsak, dağ unis ta, as igun hoza ginoğuk' asti. 'Meg odan boşa tsezi herkagu' asats engeres. Taynaer xane, millate kaşvadzen, arayin tsadze meraln al kukar gertar, tekinçer, meçes nağetsav. ▶▶▶

Medak gavei bes elloğ dağe meg cotin nestak. Engers al gungetsavoç modvis, turs elav. Terane istus intus gerta, bazi martos hed hararetli xabragu. Madlenn u dağakes kelime oyini xağuşi geban. Mer, hakvenus şeiyes, nestuşniyes, xabruşniyes, uruş aşxera elluşnis ballia. Arain meme ergus ertoğ egoğnin put genin modvisiyus ta iser al usti engadzin ispolor deyi. Xevai lernan Tosumoğli Hamşetsi martme eyev, selam eyed hartsuts vov elluşes, 'hoza ginal çigaek, tsezi kaçi, ertak mer lerniyus, hakvan gertak

kağniyus' asats. Ça axpar, otelis dire engersa, dağ uni, mek hoza bargiguk asti.

Çors Kurt egin, meg cotin tuğt xaxuşi geban, ama haliye hal ça. Arain mednoğ elloğnin gon, polore gollamiş genin, kağdutsi bes pespesagun, ğorğoralov gese Turkça gese Kurtça xabrigun. Panme go ama kez inçina. Bi yaim hedev engeres eyev. İnç ağav, aver meg panme go ama inçina asti. Tamama vaxuşi inçig çgo, hallağav asats. Maga ergu Kurt xanin nor yapi şinuşi varan gağva ağadzunin. Naisa, bekte Hamşetsets hed ağadz ça gağvan asti. Aman ta ellir, al tejar elloğer mer panes.

Dağake kenaf ertoğuk astin. Xanin umum helame ego, pis, rezil inçimena. Kez himi inç enim. Engeres varan kenaf unik, dağakes ertantoğ asats. Madlene dağotsmiyove elav otelin varaniver. Yaime hedev egin. Hoza bargeviçi astin. Xelarek ta meg kişermena inçu enoğ enoğ bargoğuk asti. Gelli elliçi vakite antsav. Saate 11 ağav. Hayde viyelek bargik asti. Madlennu dağake elan odaniver, yes al edetvenun kaletsi. Mardivane tamnelu bidzig ağçkelatis bolokuşe imatsi. Tera odan meda, ağçiges tusteradz more korke eladzer, otkenin al verkaşadzunir 'burda yatmam ben, burada yatmam ben' gasa bolokagu. Şidag gaser dağan, barguşi çer, sarta pun, toz, ağdot ergu yatağ. Ergu battaniye arak inçag dagnivar. Araban otelin arçevner, medak meçniyus, yes u medz ağçiges arçetin, Madlenn u bidzign al edetin, şeiyes ammur hakak, battaniyenin varanis kaşetsak, arçetu came ges pats, kedin tsenn u otelin arçeve akmiş elloğ çeyin stene aman bargetsak. Arain kiçme dalmiş ağak arain zartetsak, aman hakvan ağav.

Hakvan tezme tsenoun hed zartesa, im okes bargadzin ter. Meg ergus nen asnoğnin tak gengin, inçetsuik deyi. Xanin vertu cotin furunme gar, Kinzodamaltsi İstanbul moallim engeroçes axpare tadesnegur, dak piden nor hanadzunir. Ergu pide ari, kenatsi imotse mode, zartetsutsi, dak pidein hode arin ana moliyetsan igvanu kaşadznin. Dak dak banirove meme giyak, nazate ter peynenusa.

Makriyalan u Xopa u Xanin vetu posin ler enoğ tergitsnus, xesimnus rast egi. Gorçetsin, deniye boşin, tuk hoza inçi bargetsak deyi. Hayde astin, kenatsak megin dune. Şoğtsak çay may xemetsak, isti indi xabretsak. 'Beğendunuz mi buralari' deyi hartsutsin gendike madlenin u dağotse. Aner al 'biz yaylayi çok seviyoruz' astin. Telefone emmen dağna kaşeçer, denoun varani oğe ela, telefon ayi axpores. Kinzodamalan minibusme xergets, mer araban xesimnus ture kaşetsak, hedzak minibusin kaletsak oğnine kenatsak. Axpars u hopores dağan al tem egin inçuk Tavgete, andi al nen antsak guşloğu vara mer lere pobetsak.

Mer Temal'is denern u Beşiroğli Bumba Gadirin dune kağin kelxin oğane dagnine şarvadzin. Avale tummai karataşen deniye

> **Aşxares xarna, panvornin grev genin, universitein genciye numayiş, hukumatin mege kengi megale kella. Şad ça ama modgintsadzik, ta becarmiş enik devrim elloğa haral, aman umud unik.**

> Meg ali neketiyan 'da inç ağav, inçi egoğuk' deyi hartsutsak ana marte bolokets "da tse more ku.im egeeeeek" asats. Entame Ali ağabeyn a "da ku more yes ku.im, inç ağaaaaav." deyi bolokets nekevants.

varan al gavarov dzadzgaguki. Himi piriketin şade, varanin al sac u ondulin. Lerine oğtin, kağin vari cotin ağelan, inçug sazin karçude, mer denoun edetin tsune bargadz gelli. İnçug Çuruğin dasnuhinge tsune haliçi. Avale goviye şoken ana tsunin varan kellen gungegun. Xuşut'e 'Etem valla bu inek burdan aşağa duşerse iki talka atar' astadzunir, denoun edete tsunin tamnuske aman yar gelir. Mek dağakes gavarove tsunin varaniva sarvaguki. Tsune viyeller u yeşil poşxe eller ana al gortnivar sarvaguki.

Bazen entskubi meral kengir u açetset arçeve zor desnegut, vordağ elluşet kidanaçed. Aman meg orme goviye çamluğan piyaguki, egak ternu kağe mednuşiaki ali Xuşute 'akaaşlar yoli yari yol ettuk haral' asat, aman meraler. Bazi al gargude guttar xoşor xoşor, vaxaguki şidag. Parder arakage tibnur ana ture kellagi medz u bidizg, arakşoğ genaki. Lerine seftain aman meg orme Takarin Useyin'in donnaki, gargude eyed, oğnuke cermegetsav. Gargude gedrets hedev arakage tibav. Basri'n, Ali abin, yes, ali kanime mart u dağa mek al ture elak, yasamalin u goşkain oğe, gölin pose, Ardaanin ovan ser genik. Kinzodamalin kağin varanine koşnike mantartsadza. Kağetsik al tervike eladzin, isatiyas inatniyus yaar laf tsikik, xabrik dzidzağik gu. An arayin Zenginyurdin oğnan meg martme tsiyove posn engav, kağnivar mezi tsen guda "daaaaaa egek egeeeeeek", neketiyan mek hartseniguk "da inçağav, inçi kak", an ali inçig aselu tsen guda "daaaa egek egeeeeeeek". Meg ali neketiyan 'da inç ağav, inçi egoğuk' deyi hartsutsak ana marte bolokets "da tse more ku.im egeeeeek" asats. Entame Ali ağabeyn a "da ku more yes ku.im, inç ağaaaaav." deyi bolokets nekevants. Naisa anlamiş ağak ta, tars panme go, inç u gedric go kağan terak oğnine, kenatsak Zenginiyurde pobetsak.

An darestane Kongtsi Kertiye dava ağadzunen Zenginiyurdin, ta inçina isa Hamşetsikes goçerin, egadz mer lernukes işgal ağadzunin deyi. Millate lerniver logor kellen, şad milat çgar lerine, havan aviyets ana gonnoğ gedrecnin al maloun hed çamluğnivar kenatsadzen. Kağin barvenin, halivornin u dağake menaadzen. Maga Kongtsike fursat kidaadzin apvenun perg, ti, gatsin egadz tem engadzin Zenginiyurdniyus, viyelloğek isti deyi. Hedev mahkemen al aman gaar eyed, kanime dari ertal çgartsin Zenginyrudtsik lerniver. Tasmaği bes tserketsan, dağalmiş ağan istus intus. Voe Xarxanin arengoğe kenats, vore medzlerine semt xesimnun mod. Kanime xane al mer lerine kelxin İliyasın sazin ler aiyin 2-3 dari, arabul yaylası gasen. İşta an darestane Zenginiyurtsi baravme inkna Hamşetsi elloğ avukatin astadzunir ta "da orti yes isa lerines aşxares egi, im babun mazarluğe hozaa, hoza garkevetsa, dağakes, toriyes hoza medzentsan. Da an obol aa u orti gove bila gove, igvan elli ana uyine dune mankuka, ture mankuka, terane çure mankuka." İsa lafes ter gastevi. Naissa hedev halaylın u himi ali şenlenmiş ağav mer Zenginyurdin lere.

Bazi goviye ya da malin surin hoyivove gortsevigur meralin meç. Metner u male karoç ana gedrecnin livornin meçevenin xoten, heznegun tsiyannun gertan mankukan oğnuke. Mezi bargesnen genig, barav inke tervike bed genen inçug lusanar. Mege kez ispan ta ağav, megale kez iman ta ağax gaser, mege serdiyet pağ pernetsek, aver şe metkiyet piyemik gaser, aman medzenagur meçvenus vaxe. Arayin kanime tsiyavor kukan lerine kelxan bolokegun 'daaaaaa xabar gotaaaaaa, kedan taaaaa' ▶▶▶

deyi. Nekevants ternu umude gedruşi meg genigme 'ça çaaaaaaaa' gaser. Şeniye haçen, ornagun. Mek dağakes yatxin meç, serdiyes küt küt talov, vaxak toğaguki yoğnin dage.

Lerine çag lerniver ertuş eguşn al uruş maceraa astadzune kiris gepçele. Şad ergentsutsi egek lernan inçesnim tsezi u tamni isa kires. Yes tamni gasim ama ter tamnetsavoç an dari lernan işnuşin oxtin mer aşxeris kelxun egadz pane. Dasnuoxte daraganim, Ankari gartagum, Lisein son sinife ertoğum. Aşxares xarna, panvornin grev genin, universitein genciye numayiş, hukumatin mege kengi megale kella. Şad ça ama modgintsadzik, ta becarmiş enik devrim elloğa haral, aman umud unik. Dağaik ama meçnik mek al, tadiguk kidaadznus çag. Mer lerine oğane "Tek Yol Devrim/Dev-Genç" kiyadzunik medzme, tag Xanan hed gartevigu. Lerniver kale Garanluğ meşain Xertvisi devrimcike daxtga pankartner gaxtskadz "Oligarşi Seçim Halk Devrim İstiyor, Halka Kalkan Faşist Eller Kırılır" kiyadzunen.

An darin inç bes ağav çkidim kanime partiya yaar hed viyalak lernan. Meçvenus güzlüğ ginoğ al çgar. Ağostosin axeran meg ergu or araç, meg henkşapti orme; Takarinotsman rametli Cemaln u meg ergu genig, Balcun hacin, Kekkoin Aslanin genign u tore, Yaşar Başar ağabeye, Useyin emican, ali kanime mart, dağa u genig, ternu hauran avelli gov, hort, açar, tsi keşetsak kaletsak lernan. An igune Garanluğmeşan tamnetsak Xertvisin kelxin çayirluğnun meç meg pantaime dage duşum aak. Govern al mek al, pantain dage gortin varan, Balcun hacun ezanin hed ergentsak bargetsak. Hakvan ali anu ezanove viyelak. Goviye kiçme ardzetsan yes u Balcun hacin tsiyove yed menatsak, megaloke teme campa engan kaletsin. Mek al inç u şe go, partsutsak hacun tsiyun, kaşetsak, gamats gamats kaletsak. Xertvisi kağe mednelu jemnetsak merotse. Erand, arakag ormener. Dane arçeve campun varan

> **Neketin campun varan askere tevange apun gerta kuka nobet pernagu. Mezi u desav şaşurmiş aav tevange dengets 'durunnnnn!!!!' Ardeletsi gendike durune surun anlamiş gelin, garanluğmeşain gedradz xozgağni çibuxniyove govoun şepşepasnigun.**

ergu yeek dalikanli nestadz ajans anguc teneguni. Kiçme anguç teyi 'falanca illerun sıkıyonetim komutan filanca, fıstıkça illerun falanca..." gasa radyon. Modgintsa dalikanlinun, 'günaydın, hayırdır arkadaşlar ne haber veriyor radyo' deyi hartsutsi. 'Açık faşizim geldi arkadaş, ordu yönetime el koydu' asats meçvenun mege. Kiçme anguç teyi, tera merotse jemnetsi asti ta ispan ispan ağadza. Halvornin haz ayin 'Alla razi olsun anaşetten kurtulduk, Alla razi olsun anaşetten kurtulduk' gasin. Yes isatis tarteligum, 'idban asemik, iser mer moes k...ğun'. Dasnuoxte daraganim yes, anaer 50 e vatsune viyantsadz halivor martin, indzi vov anguc tenagu.

Radion haberin meç, sokağa çıkma yasağı var ikinci bir emre kadar kimse evinden çıkmasın asats. Kez himi kağis sokağa çıkma yasağe inç bes elloğa. Mek zate campuik, inç enuşnis bidi. Kağetsikn al meg ergus ture kellin, tervike jajgeligun ama herunal çigain terviknan. Denoun arçetnine nen asnele ergu pallig genik 'aha devrimci gençlar tağa gediyerlar' deyi kağin entu tsaxudniver viyasnoğ 3-4 dalikanlin yaar desesnegun. An dari sare elen Artvin u inçug Fatsa devrimcike, ama pernesne çgartsin, ergu darvun meç vore tsvanvetsav voe perevetsav. Kağin meçkedaği kede nenantsak. Campun vertin hondme gar andağ goviye mağetsak. İnçug tsorog bedenik, saat 13 ta ajanse anguc tenik, ona göra gaar gudak astin halivornin.

Saate megin campun dagi done radyotsan generalin bet stene imatsak. '... milleti adına, emir komuta... yönetime el konulmuştur. Parlamento ve Hükümet fesh edilmiştir... sıkıyönetim ilan edilmiştir... ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı....' Halivornin astin ta meg campuik, keşik ertak Ardanuc işnuk, ispan iken ispana asik, hala put enik ta inç assoğun. Keşetsak

Var nesta modnivar, ussuila hartsutsi 'inçbeses Safar ağabey, betkes ta' deyi, 'betkeçim, vov u betka anu more k...im' asats xabare dağe etir. Ersunuhing darin nen antsav peynisa an xabare..

goviye kenatsak. İkendin antsav akşam mahali Ardanucin varanivar man tartsak. Neketin campun varan askere tevange apun gerta kuka nobet pernagu. Mezi u desav şaşurmiş aav tevange dengets 'durunnnnn!!!!' Ardeletsi gendike durune surun anlamiş gelin, garanluğmeşain gedradz xozgağni çibuxniyove govoun şepşepasnigun. 'Ye durun gasa', 'ça surun gasa', 'ye ça durun gasa', durun... surun... naissa campan inşnelu zoovi, goviye gungetsutsak bargin varan. Askerin mode kenatsin halivornin ispan iken ispana astin. Yaime hedev cemseme eyev askere cemsein asats cemsen 'garnizona bildureyim ordan gelen Emire göre hareket ederız' asats. Yarum saat keşets keşetsoç cevab eyev, nenantsak. Sesli kayain entinive barage elak, vetin avzanin mod bargetsak. Kişere yabanin saldurmiş aav govoun ama inçig enel çelgartsav.

Campu halvornin ispan elloğa iman elloğa anaşetan xalesetsak deyi xabrigun haz genin... Ergu oru hedev Borçxa pobetsak. Artvini semtan askeriyein modi garmuce gedradzuni jandarman, egoğ ertoğin kimlik kontroli genin. Rametli Takarin Cemale 7.65 livorme unir, tsiyun yağarin çulin dag baadzunir. Sirdiyes küt küt gutta , Ankari gartagum asim ana kez inçig gasinta indzi deyi meçnas gasni. Memek meek nufus cuzdannis desesniguk put gena başçavuşe, meg ergus inçime hartsenagu, geç gasa, nen gasnik. Yes nen antsa, xore şunçme ari, Useyin emicain sira eyev. Emican çayin fabrikatasan an darin tekaut ağadzer, kimluğe piyadz çunir lerniver. 'Komutanum dağa gideyirdum, hiç da akluma galmadi kimluği almak, Xopa da evda kaldı kimluk ' asats, başçavuşe sart tsenovme geç asats hoporn al. Gese garmucin ortan antsadzaki, megalokn al kontrole nenasnoğe kukar edetvenus. Birden başçavuşin stene 'Nereye gidiyorsun ulaaaaan' deyi gürlemiş ağav cooxin varan, barxiye tsen tsketsin. Tsenin hede garmecin varan bituns al gamaaaats gamats yed tarsak, kez voris gasa deyi vaxelov. 'sana diyorum ihtiyar, geç dediysek kenara geç dedik sana' asats Hopores. Hopare keloxe gaxtskets, uine ges yaşın başçavuşin modniyus 'komutanum yanlış anladum, uzur dilerum, kusura bakmayun' aselov gerecelov, vaxviyelov modgintsav.

Naisa halivornin al kenatsin axçetsin u edisoğe 'hadi gidin buradan, kay bolun ' asats u xalesetsak. Kelxeniyes gax, serdiyes godradz, keşetsak goviye. Borçxai ergus hats arnoğ udoğaki helvatsov, nazat menatsoç peynenus.. Medis meçnivar 'yes tsezi astioç ta iser mer mores k..oğun deyi, geban işta' asti, ama bituns al oyla hokestanus gaxaki u inçug Borçxa viyantsak, düzxannoun semtniver tartsak, tsen hanetsakoç oçu megs al.

Eeg meme hasor ergus, muxpirnin geban taduşi. Vor Hamşetsu kaği vor dalikanli devrimcia, vor mart inç livor uni, xabare jemnetsutsin garakole. Jendarmenin joğvetsin dağotse. Dağan poxçoğin dadin u more kaşetsin garakole. Meg mançme unir hopares, anu al arin darin. Haftame hedev Ankara'iva maktabnivar ertale Xopai otobosin heznelu hopores keda dziyapane. 'Garnizonin pernadzunin ter daradz çunin tarve, eeg 2. xatin desa, ertak balki ali desnuguk' asats emican. Camein modnan aadz garmuce elak, andi sanki vertiyan kukak deyi Sunduri posnivar denoun aranivar garnizonin modnivar kaletsak. Teme kağduts put genik garnizonnitus balki ali desnugku deyi, ama desakoç. Kanime amsu hedev egi kağniver, hopores dağan eladzer meçnan, ama perevoğnin, tsvonvoğnin, bolokoğ, gorçoğnin, xeleroğnin... kolke pernadzunir gair Xopan u Artvine. Axkad Garaosmanoğli Safarin rast egi Makriyalan Xopaitus ertale minibusin meç. Var nesta modnivar, ussuila hartsutsi 'inçbeses Safar ağabey, betkes ta' deyi, 'betkeçim, vov u betka anu more k...im' asats xabare dağe etir. Ersunuhing darin nen antsav peynisa an xabare.. Ali andarestanner Makriyal Tataroğun rametli Ali Rizan tem engil çgarats haral gonnaadznal paxuts xerke. Bazi Makriyal dziyapane netse ser gene millatin, vov akellia vov xelar hanel çigae. ■

Korkmişsen Oğul!

Bir akşamüstü, saatlerce anlatılmış peri hikayelerinin ürkmüş aklıma açtığı yaralarla eve döndüm. Pilitanın sıcağa boğduğu güvenli, küçük odamızdan Kaçkar'ı izlemeye daldım. Aşağıda, ahırda, canım Mune, ineklerle konuşuyor, kızım diye şefkatle seslendiği hayvanlara bir şeyler anlatıyordu.

Birkan Yüksel

Kapı eşiklerinden duman formuyla içeri süzülen ve bebekleri canlı canlı yiyen 'cazi'ler, kedi kılığında insanı en karanlık ormanlara sürükleyen periler, huzursuz uykularından doğrulup yaşayanlara musallat olan, evleri rüzgarda yaprak gibi titreten çığlıklar eşliğinde hane sahibini kapıyı açmaya zorlayan hortlaklar.

Basılması yasak eşikler, girilmesi yasak yıkıntılar, işenmesi yasak damla dipleri, inilmesi yasak yokuşlar, çıkılması yasak tepeler. Tekinsiz geceler, temkinli gün ışıkları, yer dumanını kurtlardan daha çok seven alaca karanlık yaratıkları.

İnsana en sevdiklerinin görüntüsüyle yaklaşan kırmızıya kesmiş kadınlar, yolcuya patikada eşlik eden ama yıllar önce bu dünyadan göçtüğü neden sonra hatırlanan adamlar, sesini yalnız reddedilemez bir davetle kandırılan masumların duyabildiği tulum ezgileri, olmadık yerlerde, uçurum kenarlarında, dere içlerinde, derin ormanlarda, kaya diplerinde kurulmuş kötülük dolu horon halkaları, yalancı vartevorlar, ağaçların arasından eliyle, dumanın içinde sesiyle kendine çağıran cehennem mahlukları...

Yaylada, çocukların tartışmasız hükmüyle yönetilen cumhuriyeti; ebeveyn otoritesi, feodal disiplin yahut coğrafi koşullar değil, bunlar tehdit ediyordu. Ana babalar, uzak şehirlerin ekmek kavgasında olan bitenden habersiz, dedeler ile ebeler, sınırsız vadide peşimize düşemeyecek denli yaşlıydı.

Ama onlar vardı.

Hikayeleri gün ışığında bile kanımızı dondurur, en macera düşkünü olanlarımızı dahi, daha 'ileri' gitmemeye ikna ederdi. Erken yaşlardan itibaren başladığımız bir tür ecinni kursunda, korkuyu bedenimizde bir uzuv gibi taşımayı öğrendik.

Bir akşamüstü, saatlerce anlatılmış peri hikayelerinin ürkmüş aklıma açtığı yaralarla eve döndüm. Pilitanın sıcağa boğduğu güvenli, küçük odamızdan Kaçkar'ı izlemeye daldım. Aşağıda, ahırda, canım Mune, ineklerle konuşuyor, kızım diye şefkatle seslendiği hayvanlara bir şeyler anlatıyordu. Tüm dualardan, tesellilerden güçlü, o keskin, o yaşam dolu Hemşin şivesini duyduğumda korkumun uçup gitmesine hala şaşırırım. Ödümü havaya uçuran tüm o karanlık işler, sanki Mune ile karşılaşsalar ilişemeyeceklerdi bize.

Süt sağmayı bitirip, anımsadığımda şimdi bile içimi sevince boğan o güzel yaylacı kokusuyla yukarı çıktı Mune. Gözlerime baktı. Havada yolunda gitmeyen bir şeyler olduğunu şaşmaz bir yanılmazlıkla tahlil ettiği kısacık bir anın ardından yaklaşıp sordu;

"E Birkan'um.. Neeldi, hasta misen?"

Eliyle ateşimi ölçerken, "Değilim" dedim. "Bir şeyim yok"

Yanıma oturdu. Kaygılı gözlerini üzerime dikti; "Doğri de.." dedi, "Neeldi?"

"Korkuyorum" dedim. "Periler tuzak kuruyormuş. Kedi, köpek gibi gelip, alıp götürüyorlarmış. Hortlak da varmış, dedem de anlatmıştı, demek gerçek.. Mune, ya beni çarparlarsa.. Ya ağzım eğilir, suratım yamulursa, ya ölürsem..."

Sarıldı, "To aklung mi yok" diye tatlı sert azarladı. Teselli sözleri eşliğinde yüzümü

defalarca öptü. Ve alışık olduğum, dakikalarca sürecek seri duaları sessizce mırıldanmaya başlamadan önce hiç bir anlam veremediğim iki sözcük fısıldadı;

"Korkmişsen oğul"

Ellerimi, yorgun ellerinin arasına alıp, yakarışlarını yüzüme üflerken uzaktaki dağları izlemeyi sürdürdüm. 'Korkmuşsun' ne demek oluyordu. Korkmuştum tabii. Yahu ödüm bokuma karışıyordu ne korkması. Mune neden zaten açıkça ortada olan, üstelik sözle ikrar ettiğim bir hali, bir teşhis gibi yinelemişti...

Bu dualar beni koruyacaktı, inanıyordum. Hem zaten hikayelerin tümü yalandı. Boşa ürkmüştüm. Bir de Allah baba, bu şeytanlıklara izin vermezdi ki. Gökyüzü yıldız kaplıydı demek ki yarın hava açıktı. Oyun dolu bir gün olacaktı öyleyse. Dumanlı havada bir odaya hapsolup, birbirimize tuhaf yalanlar, akıl hoplatıcı hikayeler anlatmayacaktık demek. Perisinin de cadısının da Allah bin belasını versindi. Yine de beddua etmemek gerekirdi ama... güçlerine gidermiş...

Uyku vakti.

Koyun koyuna büzüştük soğuk yayla gecesinde. Kokusunu içime çekip, beni tamamiyle güvenli, bambaşka bir aleme götüren varlığından güç aldım. Son bir kez teyit etmek istedim korkudan uzak bu huzurun daim olacağı umudunu ve sordum;

"Peki Mune... periler var mı?"

Beni önceleyeceğini, duymak istediğim yanıtı vereceğini, öpüp sevgiyle bağrına basacağını elbette biliyordum.

Öyle oldu. Beni Öptü, yorgunca bağrına bastı ve cevapladı Mune;

"Eskiden çok var idi. Şimdi pek görunmezler... Cazi çok var idi cazi.. eskiden... Korkma..."

Yorganın bir parça dışına taşmış dirseğimi hızla içeri çektim. ■

Karkelog Orospileri

İsmail Akyıldız

Ali dayım ile eskilerden sohbet ediyorduk yine, eski Hahonçlu kadınlardan. Düğünlerde, çimen biçerken, kağan ederken, alafa giderken, vaytevorlarda, yaylalarda her fırsatı değerlendirip türkü atmayı, türkü söylemeyi seven Hahonç'lu kadınlardan söz ediyorduk. Birdenbire yüzünde müzip bir gülümseme belirdi ve ardından bu kadınları tanımlamak için hiç unutamadığım bir ifade kullandı: Karkelog Orospileri! Aman Allahım!

"Mustafa emicem bu karilere Karkelog Orospileri derdi"

İlk defa duyuyordum. "Karkelog", Karadeniz'in yüksek yaylalarında bolca görülen taşlı tepelere, yamaçlara verilen bir addı. "Orospi"ye gelince, bu sözcük Karadenizlilerin dilinde sevgi ifade eden bir anlama bürünüyordu. Kadınlar birbirlerine "Ka orospi!" demekten adeta haz duyuyorlardı. O çok dindar Sadık dede bile küçük torununa seslendiğinde "Ka orospi gel haburiye bakeyim" gibi cümleler kurmaktan imtina etmiyordu. Peki "Karkelog Orospileri" dedikleri kadınlar kimler oluyordu acaba? Bu kartal güzelliği taşıyan gözlerden uzak dağlarda, yüksek taşlı tepelerde, bahar sarhoşluğu ile sarmaş dolaş çapkınca atma türküler kuran yaşam sevinciyle dopdolu kadınlar olmalıydılar. Yalnızca Hahonç'ta yaşayan kadınlara verilen bir isim olabilir bu pekala, belki de bu Dionisos kadınlarına Karadeniz yaylalarında sık sık rastlanıyordu, kimbilir. Bu konuyu şimdilik meraklı araştırmacılara havale edelim. Annem bu '*orospilerden'* bir kaçını çocukluğunda görmüş olduğunu söyledi. Onlardan şu şekilde söz ediyordu;

Punçli arkerlukler bağlarler başlerine
Şeyton paralerini dizerle ustine
Zilli olurler zilli, Zilli ki zilli ha!

Bu kadınlar arasında ismi geçen bir tanesi vardı ki herkes onun şairlik kudretini övüyor, yere göğe sığdıramıyordu. Nevresile horkur diyorlardı ona. Evet, çok seviyorlardı Nevresile horkuru ama hiç kimse onun kurduğu tek bir türküyü dahi hatırlamıyordu. Ah yazısızlık! Kendisini çok iyi tanıyan, köyümüzün en yaşlı kadını olan Selviye beyukonaya her defasında, ısrarla

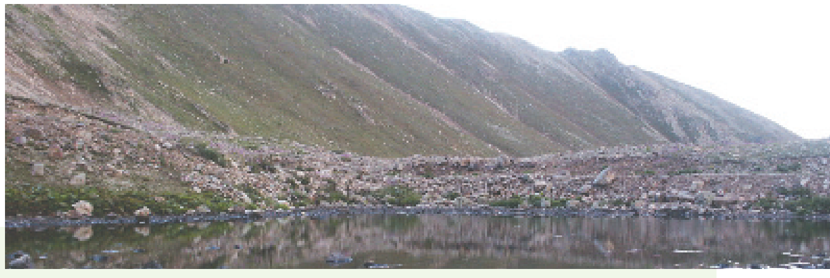
soruyordum, ama hayır "çok turkiciydi" diyor hiç bir şey hatırlamıyordu!
Aradan uzunca bir zaman geçti, Selviye beyukona birkaç arkadaşı ile annemi ziyarete geldi, yine çok hoş bir sohbete daldılar. Eskilerden konuşuyorlardı. Sohbetin bir yerinde bir atma türkü hatırladı Selviye beyukona ve sakince "Nevrisile horkurumun türküsüdür bu" deyiverdi.

Bugün gördum bi güzel
geçtum çadaha kadar
Vallahi o da bakti
benum baktuğum kadar

Bu türküyü duyar duymaz çarpılmışa döndüm! Nevresile horkur ve bütün Karkelog orospileri'nin portresi canlandı gözümde. Nevresile horkur bu iki ölümsüz mısraya karkeloglarda esen havayı, orada yaşanan aşkları, oralarda atılan türküleri sığdırmayı başarmıştı işte! Çok şanslıyım o gün o dakikada orada bulunmasaydım bunları duymayacak ve not edemeyecektim.
Selviye beyukonayi iki yıl önce kaybettik.
Bugün Karkelog Orospileri'nden ve onların türkülerinden hiç kimse bahsetmiyor...
Canım Karkelog Orospileri! ■

Kaynak:Saadet Akyıldız(d.1940), Ali Karakaş(1942), Selviye Karakaş (1917-2015)]

Burada adını veremeyeceğim, çocukluğunda Karkelog Orospileri ile çokça zaman geçirmiş, onlardan hayranlıkla söz eden yaşlı bir Hahonçlu kadından duyduklarımı hiç müdahale etmeden aynıyla aktarıyorum;
Yeyliye yokarden Fatime'yle ineyrok aşağa ki Ğazar Şevket Marbudom'den bi uşaği almiş peşine geldiler yonumuza!
Bi kaide aliştuk onlerden da sora kalktuk kaçtuk yönlerinden.
O komarluklerden aşağa o kaideylen turki deye deye gelduk induk yeyliye.
Güzin gelduk aşağa köye, rahmetli Şevket beni gördi mi çikeydi kapiye
O kaideyi edeydi.

Ağlayan Kadınlar Lahdi

Ceremen Temel ve bir grup Havira'lı adam, [1930'lı yıllar] eşleri ve çocuklarıyla birlikte şimşircilik yapmak üzere Hahonç'a gelirler, bu Hahonç'lularla Haviralı'ların aralarında dostluk ilişkileri geliştirilmesine bir başlangıç olacaktır. Bundan sonra düğünlerde, bayramlarda, nişanlarda, hatta '*Monaç Eğratluği*'nde daha çok bir arada olacaklardır. O yıl (1940'lı yılların ilk yarısı olmalı) Havira'lıların işleri biter ve köylerine dönerler. Bir süre sonra Ceremen Temel, oğlu Mehmet'in düğününe Hahonç'luları da çağırır. Bazı delikanlılar da güzelleri ile meşhur Havira'dan gelen bu teklifi geri çevirmez; Yunusların Ahmet (Reyhan), Yakuplerun Halid–Reyhan (d.1903), Yakupoğli Salim-Yıldırım (1895-1979), Karakaş Tahsin (Karakaş), Vasap İsmail (Akçal) düğüne gelir. Bu delikanlılar (bazıları o tarihlerde evlidir) sadece Hahonç'da değil bütün Senoz'da tanınmış *namlı* '*uşakler*'. Hem iyi horuncu hem de tanınmış şairlerdir.

Düğünde Hahonç'lu delikanlıların '*karşuberi*' türkü söylemelerine izin verilmez. Sadece Havira'lı kızların yani '*horum buliglerinun*' tek taraflı olarak türkü söylemelerine müsaade edilir. Devrin en önde gelen şairleri ve en renkli şahsiyetleri olan bu delikanlılar ne yazık ki Havira güzellerinin, aşağıda

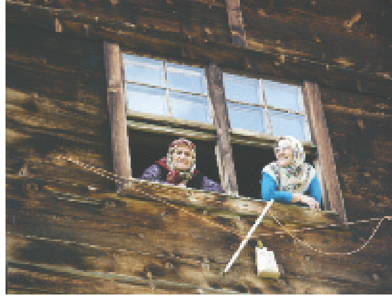
AĞLAYAN KADINLAR LAHDİ

Üç gündür yol gezersun bi gün geldun karilan
Gün ilan mı geldunuz yoksa gece ayilan
Hahonç'un uşakleri sayılandur sayılan
Haburiye çok vardur utsunuza bayilan
Verun da alun beni lirayi darayılan
Gelecağum peşuna işi yapun dayilan
Bile çıkaruk dağa yazin koyinlarilan
Bu kaybona sevdaluk olmeyece karilan
Ağanun oğli Halid gelmesun aynayilan
Ahmet nasi durursun oyle köti karilan
Nasi idare dersun yarum deli karilan
Deli adama söyler her işi azarilan
Biraz söyleyeceğuz olmeyecek nazilan
Hahonce mum bulunmaz gezerom çirailan.

göreceğiniz birbirinden çarpıcı mısraları, bu olağanüstü, sınır tanımayan, taşkın sözleri karşısında sessiz kalmak zorundadırlar. Senoz'da böyle bir adet yoktur. Bu yüzden delikanlıların Horum'ların geleneklerine saygı göstermek zorunda kalmış olmaktan muzdarip olduklarını tahmin etmek zor değildir. Bugün hiçbiri hayatta olmayan bu insanları yaşatacak bu mısraları kaydettiği için Puncukci Fahri'ye ne çok şey borçluyuz . Senoz'luların Horum(Rum) dedikleri bu kadınlar etnik olarak Rum kökenli miydiler gerçekten? Bilmiyorum, fakat bu mısraları okuduğumda kaybolmuş bir Pindaros şiiri bulmuş kadar heyecanlandım. Nedenini henüz bilmiyorum ama bu diyonizyak mısralar bana daha çok hüzün veriyor, bu yüzden onlara Osman Hamdi Beyin 19. yüzyılda bulduğu M.Ö 4.yüzyıla ait o ünlü lahite verdiği ismi veriyorum. ■

[Kaynak: Yakuplerun Huso'dan (d.1926) Puncukci Fahri (d.1922)]

Baba Evi

Muhtaroğli Fatime'nin yanan Baba Evi ardından mırıldandıkları

Benum evlenduğum sene yapeldi.
Yarum inşaat idi ev ben beraktum kaçtum.
Arka derelerden ustale geturdi babom, eski evi bozdile yeni evi yaptile.
Eğratluk ettuk kereste taşuduk gece ayilen.
Miçikaradeğ, Perud, Cerençon'un arkalerinden kerestele taşiduk kestone ağacinden.
Çok çalişmak varidi eskiden gece çalişur taşirduk tahtaleri.
Bitun köy eğrad gelurdi oyle güzel olurdi ki gece ayilen
O turkiler, o gençluk, o şenluk!
Karakaş Sabir, Karakaş Mustafa usta idiler, her işten onlar dile bilur dile, baboma çok yardum ettile.
Kalon, beyuk tahtaleri varidi eski evumuzun yerinden kalkmazdi, balta ilen yonmişle, eski zomonlere hizar yoğimiş balta ilen yonmişle, çok sicak olurdi soba yakmazduk eski evumuza. Eski evumuza soba yoğidi, bi köti eski ode varidi yon tarafe, peke varidi uriye yatelurdi. Hiç penceresi yoğidi, pencere yerlerine tahta çakelmişti, eski idi çeydehten hep çimen tokulurdi aşağa.
O evi bozdi babom yeni evi yapturdi arka derelerden ustaler geturdi.
Yeni evumuz çok moderen idi.
Rahmetli Felek'un evine kalduk ev yapelurken, kumkelogbi ev idi.
Eski evden çiktuk, babom o eski evi bozdi.
Ben Felek'un kumkelog evineyiken kaçtum.
Baktum ki yeni evun biteceği yok aldum arkeri kaçtum.
Ustalerun yoninden hiç ayrelmezdi babom, hep peşlerine giderdi.
Ben kaçtum, hoş babom berakmadi evi, yapti biturdi.
Gururli adom idi babom kimseden, kimseden borç istemezdi dunyede.
Borç etti, seğer satti, evi yapti.
Ne kadar kiymetliydi yeni evi babomun
Hepisi ...
Şimşir kaşukler, kepçeler, komar dallerinden gelberiler, kezliağaç depurler, felembur sufreler, gürgen kürekler, çok becerukliydi hep kendi yapmişti kül oldi.
O güzel kapiler, kapinin tutecekleri, haçingler, mondaller, hizarler, tahraler, katerun semerleri, keçi kilinden çulleri, çuvalleri, hedikler, sondukler, kuzinaler, kavronler, petekler, mesurler, gundeğler, ...
Nemazgeri varidi ceviz ağacinden babomun, kendi yapmişti ocağun yonine tikili durursi. Yaşar, Ahmet, Suleymon köye gittile mi unun tozini alurdile ustine nemaz kelardile
Dikiş makinesi. O heyete durardi.
Terziydi babom, dikerdi, onaluğum da oyle idi dikerdi.
Bohçaleri geturup berakur dile, babom da dikerdi, para almazdı babom.
O zomonler meşhur idi şalşalvar dikerdi babom.
Şalden yapelurdu, bol şalvarler.
O kada ust-baş dikmiş ki babom

Hepisi ... Hepisi ...
O eğratlukler, gece ayilen
O turkiler, o şenluk, o gençluk!

[Muhtaroğli Mahmut (1910-1990) Muhtaroğli Fatime (d.1930]

GOR

şiir

gürgenli hala

BENUM ÇOLUK ÇOCUĞUM

Ben bu kadar eziyet çekmişim
Umurlerine yok
Dünyamı karonluk geçurmişim
Umurlerine yok

Ne edeyim
Bu da benum şonsumden idi

İstonbole gittiler
Bildukleri havayi vurdiler..

Ne oldiysa o İstonbole oldi
Kaldiler kendi başlerine..

Hepisi da içeyi
Bekir da içeyi Azmi da içeyi
Benum yanuma olsa idiler
O kadar beceremezdiler

Eğri yol ilen gitmak çok zordur
Doğru yol ilen gidensiz deyirom
Ama benum aklumi beğenmeyler
Bize akel oğretma deyiler

Ne oldiysa o İstonbole oldi
Benum çoluk çocuğum

(Gürgenli,1925)

Hemid'in Emine'n

Nejdet Çakmak

Emine'n Çxala'i* medzentsats susli, ketim ağçigmener. Bidzigutinin garketsin, anu hartsutsin oç. Bağlivan Hopore dağin, Çakmağin Cemal'in devin. Cemale, astadze astadz, çaxal açvi, ergen dalikanli mener, kiçme tinkoser.
Emine'n dadin dane ketim menatsadza. Uyine medz axpare put ağadzuni anu. An al bidzig axpore medzentsutsadzuni. Çxala'i emmen okets daği put ağadzuni. Garkevadza ana inke ter dağa gelli, dağa me gunna. Uyine dağin hede kutkin kervigu.
Cemale ketimer deyi Emine'in dadin dunniyus xergeçer. An a meg or me ergu dağin aradz, kişere dadin dunniyus paxadza. Beğlivan'an Çxalaitus tsaxudnine otkentsi kenatsadza. Medz axpare megal hakvan tuxtme ape tiyadz, yed xergadzuni Eminein Bağlivaitus. Eminen keruş al gartuş al çkida. Campu tuxte gorsevioç deyi, tevin meç ammurme perna kuka. Babe dane gelli. Halivore Emine'in apun tuxte gartagu. Babe, *"Ye hars! 'Martun idamniyus ğergadz unin, çvonnal teve devadzunin' gasin, ku medz axparn al kezi aman ağadzuni."* gasa. Maga axpare tuxtin meç *"Emine'is hing dari dadin dunniyus ğergemik"* kiradzuni. Eminen axpore kiradznin kimana ana açvenin liknagun, amçuşan keloxe gaxtska arçevnivar put gena. Sirde gayi inç asa.
Babe "*Orti tun Cemal'in put enemi, an kiç me tinkos marta, anu xosimi, an inçime asa hana 'ha' asa ertatoğ, tun im modsiyus aye."* gasa. Haftame hedev babe, Emine'in Çxalaitus dadin dunniyus ğergagu kanime igun gina deyi.
5 ağçig, 4 manç 9 dağa unnaadza emine'n. Çxalaitus paxçele tevan pernadz kaşelov kaşelov daradz dağotsman mege san darvu hedev meradza. Ergu darvu hedev al megal dağan meradza. Yes an Emine'in tornim. Ta hartsenek, im himi kiradznus bes hekiyanir tuk al tser mamout anguçteneguk.
Mitkes kalçi kani daragan elluşes, bidzig dağae, lerniver kenatsadzaki. Momun etakluğin cote perne, govoun hoyiv gertaki. Donan şad herunaguki. Deniye erevnal çer. Medz karime cotin nestaguki. Momes çapugan honer kurba kordzegur. Gamats gamats merale kukar. Meralan vaxegu, momus etakluğe al ammur pernegu. Momes kokniyus kaşegur indzigi, *"vaxemi orti yes hosaim"* gaser. Teve kelxus keser, serdis meçi vaxe garnur. Dağotse ama kovegur, an kovuşnin angucas ertalçin. *"Orti im Xusni orti, orti im Polis orti".* Sirde şad aadzer, entskubi meçnan kovegur u sanki karçudnin pelçen varanisivar kukan. Kanime dari hedev moms al merav, sirde an varoun tem engavoç. Lerine me modvis medz mart çgar. Momes mezi put gener. Çaxan gargudan furtunatsan done varani gavare, moşuman averir u dune gater ana, mame done varaniver keller şidgegur. Dzandre kariye moşumbayin vaan şaregur. Puçe lerine dane meçniyus mednu u mesik oç deyi, sazin gundzove dane polore karoun aran dzepegur. Dunniyus meg hokime kar ana dağa al ta ellir ver keller, laçage şidgegur, hakun ta kurba çgonnar, xelok kurbame ver kaşegur, andi hedev modvenin gertar. Hamşesnak şad soy xabregur. Mezigi hamruşe sorvetsenele haz enuşan açvenin lusanagur.
An oriye mezigi *"emmen ijer soy şeiye medvenit katoğ"* gaser. Asor kidatsi ta mezi şad şe xarat devadzuni. Otkenus varan gunguşe, hekutsan zate umut gedrelu abruşe...
Vordağ u mom go, anots şad me selam ellitoğ...
Himi momas kiç me iser menatsin:

zermaxe gungul ai
dzevağnetsan gax ai
im yare teve gedrets
nesta ax u vax ai

pencereden bak bana
kuri finduk at bana
kuri finduk istemem
nişan yuzuk tak bana

kolibanun dibine
taze xiyar olur mi
kaldursam çemberuni
baban razi olur mi

***ARTVİN Borçka/Çifteköprü Köyü Kaynak Kişi: Emine Çakmak**

Dosya Ka

fotoğraf/ cemalettin irken

Bu sayımızda, Hemşinli kadınlara özel bir alan ayırmak istedik. KA* adını verdiğimiz bu alanın kadın yazarlarının tamamı Hemşinli değil, ancak yazıya dökülen konuların tamamı Hemşin kadınına dokunuyor.
Karadeniz'in dağlarını hatırlatan, yaz boyu yaylalarda dinlenilen ve kente indiğinizde kulağınızdan gitmeyen tulum sesi eşliğinde, Hopa'dan başlayan yazıların yolculuğunuza eşlik etmesini öneriyoruz.
Ve son olarak, kadınlar da, Shakespeare gibi bir yazar olabilir, "Yeter ki özgürlüğe alışalım, düşündüğümüzü aynen yazmaya cesaretimiz olsun" Virginia Woolf'a sonsuz saygıyla...
GOR KADINLARI

*Hemşinlilerde kadınlara seslenme ünlemi. Ka Hatice, Ka Elif, Ka bulik gibi.

En Zayif Halka "Hemşinli Kadınlar"

Birçok kadın tanıyorum, korkunç vaziyetteler. Her şeyi kocalarından istemek zorunda kalıyorlar. Her şey kocalarının ismine kayıtlı oluyor, ev kocalarının ismine kayıtlı, kadınlar adeta ücretsiz hizmetçi gibiler. Evi çekip çevirmek için para alıyorlar ama işte bu kadar… Endişeleniyorlar çünkü kocaları başka biriyle birlikte kasabayı terk etse, onların nesi kalır? Hiçbir şeyleri.

Emek Yıldırım

Kimliklerin ontolojik ve epistemolojik olarak temel imleçler haline geldiği günümüzde, sahip olunan -sınıfsal, ırksal, etnik, dinsel, cinsel, vb.- kimlikler arasında nasıl bir ilişki kurulacağı/kurulması gerektiği mühim bir soru olarak önümüzde durmaktadır. Bu bağlamda, yapıları, kavramları, olguları ve/veya olayları tümevarımcı bir yaklaşım ile ele almak yerine, minör farklılıkları ve çeşitlilikleri de ortaya koyacak bir biçimde tümdengelimci bir yaklaşım benimsemek yönelinen inceleme nesnesinin daha sarih ve daha gerçekçi bir analizine götürecektir. Özneleri, yapıları, kavramları ve olguları somut ve nesnel koşullar içinde ele alırken, birbiriyle ilişki içindeki kimlikleri kesişim noktaları üzerinden ve tarihsel koşulları içinde irdelemek gerekir. Çünkü bir anlamda insan kültürel bir sürecin içinde ne de olsa hem bu sürecin aktörü hem de bu sürecin ürünüdür.

1976 yılında Emma DeGraffenreid ve birkaç arkadaşı ile birlikte General Motors şirketini çalışanları arasında ırka ve cinsiyete göre ayrımcılık yaptığı için dava etmiştir. Çünkü hem beyaz değillerdir hem de erkek. İkinci Dünya Savaşı sonrası artan işgücü talebine karşılık işgücü piyasasında sayıları hızla artan kadınlara ek olarak renkli insanların da sayıları hızla artmaya başlar. İlk başlarda sınıfı yekpare bir yapı olarak ele alan hareketler 1960'lı yıllarla beraber kadınların işçi sınıfı içindeki yerini de kabul etmeye başlarlar. 1970'li yıllarda ise artık renklilerin mücadelesi yükselmeye başlar ve bu üç mücadelenin kesişim yeri olan renkli emekçi kadınların varlığı da ilk defa su yüzüne çıkmaya başlar. Özelikle de Angela Davis, bell hooks, Audre Lorde, Assata Shakur ve Leyla Khalid gibi renkli kadınların verdikleri mücadeleler de yoksul ve emekçi renkli kadınların sesini yükseltmesi için zemin olmuştur. Irksal, etnik, dinsel, sınıfsal, cinsel, vb. tahakkümlerin ortaklığını vurgulamak için de "kesişimsellik" (intersectionality) kavramı kullanıma girer. Esasında, Kimberlé Crenshaw'ın da belirttiği gibi: "Kesişimsellik analitik bir duyarlılıktır; kimlikler ve kimliklerin iktidarla olan ilişkisi üzerine düşünme biçimidir." Diğer yandan, Patricia Hill "Collins [de], iktidar sistemlerinin çoğulluğundan dem vurarak, bunlardan herhangi birini dikkate alarak tahakkümü anlayamayacağımıza, onu alt edemeyeceğimize işaret eder. Çoğulluktan kast ettiği, bir kimlikler dizisi değil, farklı düzlemler/çerçevelerdir: yapısal iktidar sistemleri, disipliner (bürokratik) iktidar sistemleri, hegemonik olanlar ve kişiler arası olanlar." Bu farklı düzlemlerdeki iktidar yapılarının karşısında sınıfsal, ırksal, etnik, dinsel ve cinsel olarak madun konumda olanların tecrübe ettikleri çok-boyutlu tahakkümü anlamak için de kesişimsellik kavramı oldukça önemli bir işleve sahiptir. Hatta, Antik Yunan'da "ötekiler" için kullanılan "ethnikos" (εθνικός) sözcüğünden türeyen ve bir yanda ulus-devletin hâkim/egemen ulusunun inşa süreçlerinin diğer yanda kolonyalist/emperyalist tahakkümün baskısı altında varoluş mücadelesi veren etnisite kavramı da günümüzde sınıf ve toplumsal cinsiyet ile kesişimselliğin önemli bir parametresini oluşturmaktadır.

"Haçlı taş" Kaçkarların etekleriyle "konuksevmez" Karadeniz'in yalısı arasında yaşayan halklardan Hemşinliler ise kimlik

bilinci son dönemlerde yavaş yavaş kavuşan hatta bazı kökensel hususlar bağlamında bazı noktalarda kavuşamamış da bir halk. Fortuna Deresi tarafında yaşayan Batı Hemşinliler ile Xope ve çevresinde yaşayan Doğu Hemşinliler ne aralarında ne de kendi içlerinde Hemşin kimliği ve kültürü üzerine bir birlikten söz etmek dahi zordur. Bunun en büyük sebebi de; Batı Hemşinlilerin dili, Doğu Hemşinlilerin ise bazı kültürel öğeleri unutmasına neden olacak şekilde oldukça uzunca bir süre hem birbirlerinden izole hem de kendi içlerine kapalı bir biçimde yaşamalarıdır. Yalnız açıktır ki milliyetçi, muhafazakâr, devletçi ideolojinin bir hayli güçlü olduğu Doğu Karadeniz gibi bir coğrafya Hemşinliler için oldukça zor bir yerdir de; bilhassa da Ermeni kökenleri nedeniyle. 20. yüzyılın başlarına kadar bölgede yine yaygın bir biçimde yaşayan Ermeniler ile girilen çeşitli ilişkilenmeler üzerinden Hemşinlilerin Ermeni kökenlerine dair bilgi sahibi oldukları muhtemeldir. Fakat Ermenilerin başlarına gelenleri gören Hemşinliler için bu köken artık travmatik bir im de halini alma ihtimali yüksektir. Özellikle de, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ulus-devlet inşa süreci içinde ülkenin sınırları dâhilindeki tüm etnik grupları Türkleştirme, Müslümanlaştırma, Sünnileştirme çabalarının zaman zaman rıza ile zaman zaman baskı, zor ve şiddet ile götürülmesi Doğu Karadeniz'in toplumsal belleğinde olan bir durumdur. Bu dönüşüme karşı çıkanların ise nasıl bir muamele ile karşılaştığı da aynı şekilde canlıdır, bölgenin belleğinde. Buna verilebilecek en uygun örnekler ise; bölgede yaşayan Ermeni ve Rumların, asimile olmayı kabul etmedikleri için deneyimledikleri baskı, şiddet ve zorla göç et(tiril)mektir. Bu nedenle, Hemşinliler de uzunca bir süre kendi içlerine fazlasıyla kapalı, gözlerden ırakta, kendi yağları ile kavrulmaya çalışıp, çok fazla ses çıkarmadan yaşayıp gitmiştir.

Velakin, diğer bir yandan da, bilhassa Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra devletin sevgili evlatlarından biri haline gelen Laz halkı Hemşinlilere karşı sert bir tavır takınmıştır. Hemşinliler yüzyıllardır yanyana yaşadıkları Lazların küçümsemesi, horlaması, zaman zaman aşağılaması ile sıklıkla karşılaşmıştır. Hemşinlilerin yakın döneme ait toplumsal belleklerinde yer alan esas olgu budur. Hemşinliler, devletin aradığı "beyaz Türk"ü bulduğu ve hem çay ile rant gelirleri sağladığı hem de bürokrasinin üst kadrolarında yer verdiği Lazların bölgede devleti ve sermayeyi temsil etmelerinin neticesi olarak etnik ve sınıfsal olarak ciddi bir biçimde tahakkümü hissetmişler, yıllarca bölgenin madun halklarının başında gelmişlerdir. Hem Batı Hemşinlilerin hem de Doğu Hemşinlilerin içinden devrimci, sol hareket içinde yer almış, alanların sayısının fazlalığı etnik ve sınıfsal tahakkümün itkisinin bir sonucudur. Sağ hareket içinde yer almış, alan ve/veya bugün hala Hemşinlilerin "öz be öz Türk" olduğunu temelsiz bir biçimde fakat ısrarla iddia edenler ise -anlaşılır bir şekilde- tamamen pragmatist, konformist ve majoritaryan bir yaklaşım ile varolan monist sistemle ilişkilenmek için bunu yapmaktadır. ▶▶▶

Diğer bir yandan da, 1980'lerin sonu, 1990'ların başında Sarp Sınır Kapısı'nın açılması ve faal hale gelmesi ile yavaş yavaş sahile inmeye de başlar Hemşinliler. Bunun öncesinde ise, Hemşinliler ya yurtdışında pastacılık, fırıncılık ve/veya nakliyat işi, ya şehir dışında yine pastacılık, fırıncılık ya da köyünde ve/veya yaylasında hayvancılık ve yeni yeni gelen çay tarımı ile uğraşır. Sahile yerleşen Hemşinliler hem kendi kabuklarından çıkıp başka halklar ile ilişkiye geçmeleri hem de sınır ticareti ve onun sonucu ortaya çıkan alanlar sayesinden kazandıkları para sayesinde ister istemez -yavaş da olsa- bir dönüşüm sürecine girerler. Daha önceleri işçi sınıfının yoksul birer üyesi iken, zamanla elde edilen sermaye birikimi ile zenginleşip, burjuvalaşan Hemşinlilerin sayısı

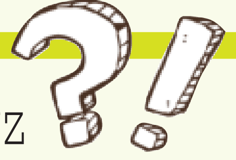

gün geçtikçe artmaktadır. Velakin, tüm bu faktörlere rağmen, bugün hala Hemşinliler ise feodal ilişki ağlarını üzerinden atamamış bir halktır. Ataerkinin ve muhafazakârlığın güçlü olduğu ve aile bağları üzerinden bu olguların erkeğin lehine kadının aleyhine olacak biçimde korunduğu da bir halktır. Erkeklik ve kadınlık kodlarının oldukça sert ve keskin bir biçimde belirlenmiş olmasının yanısıra, bu toplumsal cinsiyet kodlarının sıkı bir takibinin de şart olduğu hayli aşikârdır. Kadının özgürlük alanının dahi -aileden, akrabadan-erkeklerin iznine, kontrolüne ve/veya denetimine bağlı olduğunu da söylemek gerekir.

Bunun yanında, aynı zamanda, Hemşinli kadınların diğer bir hayat pratiği ise; hem Hemşinli olmaktan dolayı karşılaştığı etnik ayrımcılıkla, hem -babasının veya kocasının malı mülkü olsa da- herhangi bir birikime sahip olmamalarından kaynaklanan emekçi yanlarıyla hem de hem bölgede kadın olmanın zorluğu altında yaşamlarına devam etmektedir. Kesişimsellik kavramının bölgede adeta vücuda gelmiş halidir Hemşinli kadınlar. Etnik, sınıfsal ve cinsel olarak tahakkümün en katmerlisini bizzat tüm ömürleri boyunca tecrübe etmektedirler. Kuşkusuz ki, tüm bu tahakküm düzlemlerinin Hemşinli kadınların yaşamlarında somut bir biçimde tezahür etmektedir. Hayatlarının her alanında Hemşinli olmaktan dolayı birçok sıkıntı ile karşılaşmalarının yanında kadın olmanın zorluğu da bunun üstüne eklenmektedir. Ayrıca, babası veya kocası zenginleşen, burjuvalaşan Hemşinli kadınların hala mülksüz, gelirsiz, güvencesiz olması ve erkeğin eline bakması ayrı bir sorundur da. Ev-içi emeklerinin karşılığı olarak çok bakımlı evlerde, lüks eşyalar, son moda giysiler içinde son sürat tüketen Hemşinli kadınların ne kendi gelirleri ne de güvenceleri vardır. Dışarıda çalışan Hemşinli kadınlar ise düşük ücretli ve çok fazla çaba isteyen işlerde çalışmakta ve evin yükünün çoğunu -bazen tümünü- kendileri üstlenmektedir. Ayrıca, Hemşinliler arasında oldukça güçlü olan patriyarkanın bir tezahürü de olarak; homo-sosyalleşme yani insanın sadece kendi cinsiyetinden insanlarla sosyalleşmesinin bu etnik grup içinde oldukça yüksek idir. Erkekler erkeklerle, kadınlar kadınlarla sosyalleşmekte; karşı cinsten biri ile kurulacak ilişkilenmeye de pek "iyi" gözle bakılmamaktadır. Çünkü hem varolan patriyarkadan hem de bölgede öncesinde var olan seks ticareti olgusu nedeniyle erkeklik ve kadınlık halleri sadece cinsellik üzerinden tanımlanmakta ve bu da yine kadınların aleyhine çalışmaktadır. Zaten bölgede cinsel açlığın oldukça güçlü bir biçimde mevcut olduğu da açıktır. Ayrıca, belirtmekte de fayda var ki çoğunlukla eşlerin ilişkilerini, aile-içi ebeveynlerle çocukların ilişkilerini ciddi biçimde etkileyecek biçimde erkekler yoğunluklu olarak dışarıda sosyalleşmekte ve neredeyse eve ve aileye dair tüm yükü kadının omuzların yıkmaktadır. Kısacası, ev içi ve/veya dışı emeğinin yanısıra

sahip olduğu etnik kimliği ve kadınlık hali nedeniyle Hemşinli kadınlar şüphesiz ki bu coğrafyanın en madun kesimini oluşturmaktadır; en zayıf halkasını.
Son olarak, sosyo-kültürel farklılaşmanın, sosyo-ekonomik hiyerarşileşmenin ve bunun yarattığı tahakkümün çeşitlendiği günümüzde tüm bu çok-boyutluluğu ele almak için gerekli olan bakış açısının da kesişimsel olması gerekliliği kaçınılmazdır. Ayrıca, ekonomik, politik, kültürel, toplumsal ve ideolojik düzlemlerde birbirinden ayrılan eşitsizliklerin kesişim alanları yine benzer biçimlerde farklı madun kimliklere sahip bireylerin ve grupların yaşam pratiklerinde kendini göstermektedir. Bu bağlamda, birçok otokton halkın yaşadığı Doğu Karadeniz'in Lazona kısmında yüzyıllardır yerleşik olan Hemşinliler de çok çeşitli düzlemlerde eşitsizliğe, ayrımcılığa, baskıya, zora maruz kalmış bir halktır. Bugün bunun yavaş yavaş bilincine varan/varmaya başlayan Hemşinlilerin es geçtiği, göz ardı ettiği kesim ise kendi kadınlarıdır. Ne eski nesil ne de yeni nesil Hemşinli kadınların yaşadıkları çok çeşitli zorlukların aşılması için Hemşinli halkının yeterli çabayı gösterdiğini söylemek hayli zordur. Varolan tekil örneklerin ya da bireysel kurtuluş hikâyelerinin var olmasının genel olarak Hemşinli kadınların zorlu hayat pratiklerinin dermanı olmadığı da aşikârdır. Neticede de, bu sebepten dolayı, hem Hemşinli erkeklere hem de Hemşinli kadınlara kendi etnik grupları içindeki hem genel olarak Hemşin toplumu için hem de her bir birey için yapılması gerekenler, alınması gerek yollar vardır; kesişimselliğin açıkça da gösterdiği tüm sorunların eşit oranda çözülmesi adına. ■

B?L?YOR MUYDUNUZ

Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamında; sanıkların kendilerini daha iyi ifade edebilecekleri başka bir dilde savunma yapabileceklerini ve bu madde kapsamında ilk Hemşince savunmanın 23.06.2016 tarihinde T.C. Ankara Batı 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde Zeliha Ustabaş tarafından yapıldığını ve Mahir Özkan'ın mahkemede tercüman olarak görev yaptığını BİLİYOR MUYDUNUZ ?

KAYNAKÇA

Aslan, Murat. 2016. "Pontos'tan Karadeniz'e: Bir Adlandırmanın Ardındaki Önyargılar, Varsayımlar ve Gerçekler," OLBA, Sayı: 14.
Bora, Aksu. "Kesişimsellik", Birikim - Haftalık, 21 Mart 2017. http://www.birikimdergisi.com/haftalik/8225/kesisimsellik.
Crenshaw, Kimberlé. "Kesişimsellik Hemen Şimdi!", 5Harfliler, 06 Ocak 2017. http://www.5harfliler.com/kesisimsellik-hemen-simdi.
Çağatay, İrfan. "Furtona/Fırtına Deresinin Adı ve Tarihi Üzerine", Lazoba, 18 Ocak 2014. http://lazoba.blogspot.com.tr/2014/01/furtonafrtna-deresinin-ad-ve-tarihi.html.
Gibson-Graham, J. K. 2010. (Bildiğimiz) Kapitalizmin Sonu: Siyasal İktisadın Feminist Eleştirisi", çev. Zeynep Gambetti. İstanbul: Metis.
Haçikyan, Levon. 1996. Hamşen Ermenileri Tarihinden Sayfalar, çev. Bağdik Avedisyan. İstanbul: Belge.
Hırata, Helena ve diğerleri. 2015. Eleştirel Feminizm Sözlüğü, çev. Gülnur Acar-Savran. Ankara: Dipnot.
Sahakyan, Lusine. 2012. "Hemşin Yeğnovit-Elevit Yerleşim Biriminin Tarihi ve Bu Yer İsminin Etimolojisi", http://hamshentsi.blogspot.com.tr/2012/01/hemsin-yegnovit-elevit-yerlesim.html.
Simonian, Hovann H. 2007. "Hamshen Before Hemshin: The Prelude to Islamicization", The Hemshin, der. H. H. Simonian. London & New York: Routledge, s. 19-41.

[1] Orta Queensland (Avustralya) kömür havzasından bir kadın görüşmecinin J. K. Gibson-Graham'a aktardıkları. Bkz. Gibson-Graham, 2010, s. 311.
[2] Crenshaw, 2017.
[3] "Beyaz" olmayan insanlar için kullanılan "People of Colour" (PoC) terimine ithafla kullanılmaktadır.
[4] Crenshaw, 2017.
[5] Bora, 2017.
[6] Hırata ve diğerleri, 2015, s. 137.
[7] Bugün Kaçkar dağları olarak adlandırılan, Doğu Karadeniz sahili boyunca sıralanan dağlarının antik dönemdeki adı "Pontik dağları" ve/veya "Pontik Alpleri" idir. En yüksek zirvesi ise Kaçkar dağıdır. En doğudaki kısmı Barhal/Barkhal/Parhal/Parkhal dağları ya da bugünkü adıyla Altıparmak dağları iken, en batısındaki kısmı da Paryadres dağları ya da bugünkü adıyla Canik dağları idir. Bir anlamda, Barhal dağları, Kaçkar dağı/doruğu, Moskhia dağları, Skydises dağları ile Paryadres dağları, bugün Kaçkarlar ya da Kaçkar dağları dediğimiz sıradağları oluşturmaktadır. Her ne kadar, Hovann Simonian, farklı dağ sırları olan "Barhal", "Paryadres" ve "Kaçkar" kelimelerini birbirinin yerine kullansa da. Bkz. Simonian, 2007, s. 22-24. "Kaçkar" sözcüğünün kökenine dair de birkaç iddia vardır. İlki, Ermenice "Haç taşı / Haçlı taş" manasına gelen "Haçkar / Khaçkar" [□□□□□□] kelimesinden geldiğidir. Bkz. Öztürk, 2005, 582. İkincisi ise, Lusine Sahakyan'ın dile getirdiğidir: "Kackar ismi ise büyük bir ihtimalle kack (zebanî, cin, peri) ve kar (taş) kelimelerinden oluşmuştur (bu yer isminin bu şekilde yorumlanması S. Vardanyan tarafından belirtmiştir). […] Ermeni kaynaklarında Hamşen, geçit vermez ve puslu, gür ormanları sayesinde "ışıksız ülke", Kaçkar ise "Kackar cini" olarak da anılmıştır." Bkz. Sahakyan, 2012. Velakin, Levon Haçikyan'ın "Kaçkar" kelimesi için kullandığı versiyonları, bu sözcüğün kökeni hakkında bir sürü soruyu da doğurmaktadır: Kaçkar, Khaçkar, Khaçekar, Khaçkari, Kaşkari, Kaşgari, Kaşgar, vb. Ayrıca, Haçikyan'ın Ğevond Alişan'dan alıntıladığı bir cümle içinde "Khaçekar dağı"nın yanında parantez içinde "Demirdağ" yazması da ayrı ilginçtir. Bkz. Haçikyan, 1996, s. 33. Bu bilgiyi, Sahakyan da, Alişan'dan alıntılayarak kullanmıştır: "Demirdağ Dağı altında bulunan Baş-Hamşen'in başlıca yerleşim yeri Hamşen'de bulunan Khaçekar Dağı'nda eski bir manastır vardır ve bu manastırda Vardanants şehitlerinin kemikleri saklanmaktadır." Bkz. Sahakyan, 2012. Ben ise; hem Haçikyan'ın belirttiği "İsa Mesih'in kefeninin orada [Surp Khaçik-Hor manastırında] korunduğu efsanesi"ne (Haçikyan, 1996, s. 33), hem Sahakyan'ın aktardığı gibi "Kackar Dağı eteklerinde yapılan çatışmalar esnasında V. yüzyılda şehit düşen Vardanants savaşçıları ve komutanları Hımayak Mamikonyan"dan oluşan "Aziz Vardanants şehitlerinin kemikleri"nin Surp Khaçik-Hor manastırında saklanmış olduğu bilgisine (Sahakyan, 2012), hem de yine Sahakyan'ın Rahip Minas Bıjışkyan'dan alıntıladığı gibi Surp Khaçik-Hor "manastırın[ın] yanında büyük bir çan bulunmuştur ve orada büyük bir mezarlık vardır… Ermeniler ve Türkler günümüze kadar [19. yüzyılın başlarına kadar] bu mezarlığa ziyarete gitmektedir" (Sahakyan, 2012) ifadesine dayanarak ve Ermeni kültüründe mezarları ve/veya yerini/yerlerini belli etmek için kullanılan mezar taşlarına verilen isim olan "haçkar/kaçkar" sözcüğüne referans ile Kaçkarları imgesel olarak "haçlı taş" sözcüğü ile anmayı uygun buldum.
[8] İlk olarak belirtmekte fayda var ki, "póntos" [πόντος] Antik Yunanca'da -basitçe- "deniz" manasına gelmektedir. Antik dönemlerde gemi ticareti ile bu bölgeye gelen Helenlerin Karadeniz'e zorlu tabiatından dolayı ilk verdiği isim "Aksenos Pontos" [Αξενος Πόντος] yani "konuksevmez deniz" olmuştur. Daha sonra ise, deniz tanrılarının gazabını üzerlerine çekmemek ve Karadeniz'e iltifat ederek onu biraz sakinleştirmek için "Euksenos Pontos" [Εὔξενος Πόντος] yani "konuksever deniz" denmiştir. Bkz. Aslan, 2006, s. 80.
[9] "Yalı" [γιάλη], Rumca "kıyı, sahil, deniz kıyısı" demektir. "Çayeli'nden öteye / Gidelum yali yali…"
[10] Fırtına Deresinin esas adı; hatta Lazcası da "Furťona". Bkz. Çağatay, 2014.

dosya GOR

Müzikli Hikayeler

Dinlediğim kadın hikâyelerini düşündüm oradaki sesleri. O hikâyelerde kadın sesleri hep bir saygı perdesinin arkasında gizlenmek zorundaydı. Aile büyükleri izin verinceye kadar da duyulmazdı. Sahi hikâyesini anlatmasına izin verilmeyen tüm o kadınların sesleri ne olurdu? O seslerin niçin saklı kalması istenmişti ki?
Fadime Kimdir'de kadın hikâyeleri derleyicisi, Bahçede Hanımeli Albümü'nde müzikli hikâyeler anlatıcısı **Ayşenur Kolivar**'la röportaj fikrini zihnime düşüren bu sorular oldu işte.

Birsen Aşık

Senin sadece Karadeniz müziği yapan bir müzisyen değil aynı zamanda o kültüre dair hikâyeleri derleyen araştırmacı bir yönün de olduğunu biliyorum. Seni hikâyelerin ardına düşüren neydi, neden hikâye, neden özellikle kadın hikâyeleri?

Ayşenur Kolivar - Yaptığım şeylerin hepsi, müzik de dâhil bir anlamda kendime dönen şeylerdi aslında. Üniversitede tarih okurken aile tarihine aile hikâyelerine merak salmıştım. Aslında merak ettiğimiz kim olduğumuz elbette. Bugünle kıyaslandığında o zamanlar, içinde büyüdüğüm kültürle ilgili çok fazla veri de yoktu elimizde. Benim o kültüre dair tanıklığım daha çok kadın kültürüyle ilgiliydi. Çünkü bizde erkekler daha çok gurbetteydi, dolayısıyla kadınların içerisinde büyüdüm. Biraz da yapım gereği kadınların yanında oturmayı onların hikâyelerini dinlemeyi çok severdim. Annemin halası vardı mesela İzmit'te, Cici Anne derdik, her hafta sonu onların bahçeli evlerine giderdik. Dikiş nakış hocasıydı, köyün kızları hep o evde toplanırdı. Cici Anne "Eskide bi adam.. bi yaşlı adam.., bizum bu koyde yaşlileden biri..." ile başlayan ama nasıl tatlı tatlı hikayeler anlatırdı. Hala öldü, sesi hâlâ kulağımda. Ve o hikâyelerle bende yaşamaya devam ediyor.

fotoğraf / erhan arık

Dinlediğin hikayeleri karşılaştırdığın oldu mu hiç, mesela bir kadınla bir erkeğin hayat hikayelerini aktarma tarzını?

Ayşenur Kolivar - Erkekler daha resmi daha tekdüze giden, kendilerinin merkezde olduğu bir anlatı tarzını tercih ediyorlar. Aslında bu sadece bizim kültürümüze özgü bi şey de değil. İlginç bi çalışma var bununla ilgili mesela, kadınlar ve erkekler iki gruba ayrılarak üniversitede başlarından geçen bir olayı anlatmaları isteniyor. Erkekler kendilerinin merkezde olduğu bir grup içinde, başarı hikâyeleri anlatırken, kadınlar içlerinde yer aldıkları grubun ön planda olduğu hikâyeler anlatıyorlar. Karadenizli erkeklerle daha çok definecilik, avcılık gibi yöreye özgü erkek kültürüyle ilgili hikâyelerin derlenmesi sırasında çalıştım. Ama benzer hakim anlatı dilini bu anlatılarda da gözledim diyebilirim. Hikâyelerin nerede anlatıldığı da kullanılan dili etkiliyor elbette. Yayla gibi kültürün yaşanmaya devam ettiği yerler kültürel kodları gözleme

fotoğraf / erhan arık

açısından daha uygun ortamlar. Çünkü buralar o kültürün üretildiği ve insanların kendilerini daha özgür hissettiği yerler. Ben çocukken hikâye dinlemek için mahalledeki ya da köydeki kadınların yanına giderdim. O zaman, kentteyken var olan, masal ya da olağanüstü olayların anlatıldığı anlatılarla gündelik hayatla ilgili anlatılar arasındaki sınırların ortadan kalktığını görüyorsun. Peri hikayeleri, karakoncoloz hikayeleri; yayla yolunda, değirmende, yani hayatın içinde o insanlar için. Ve gerçek olup olmamasının da bi anlamı yok aslında. İlginçtir kadınlar hikâyelerini o andaki ruh haline göre bir müzik parçasını kurgularcasına bazen keyifle şen şakrak bazen hüzünle bazen coşkuyla bazen karamsar pes tonlarda, beden dilinin de olanaklarını kullanarak anlatıyorlar. Bunu en iyi kamera kullanmaya başlayıp da anlatılanlarla beden dilini birlikte görme şansını yakaladıktan sonra anladım. Karadenizli kadınlarda hala sözlü kültür anlatılarının devam ettiğini söyleyebilirim.

Kadın hikâyeleri derlemenin güzellikleri yanında zorlukları da vardır elbette. En çok karşılaştığın güçlük neydi?

Ayşenur Kolivar - En çok karşılaştığım güçlük aslında olağanüstü anlatıların aktarımı sırasında yakınları özellikle de erkekler ve eğitimli kadınlar tarafından yapılan müdahaleler. Bu anlatıların batıl inanç ya da saçmalık diye küçümsenmesi. Bu gerçekten ciddi bir sorun. Çünkü bir kez müdahale edildiğinde size hikâyesini anlatan kadın bir daha sizinle aynı ilişkiyi kuramıyor. Bu yüzden çalışmalarımda kendimi bir akademisyen, bir otorite olarak sunmaktan özellikle kaçınırım. Kendinizi otorite olarak sunduğunuz zaman kurduğunuz ilişki resmiyete bürünüyor yabancılaşıyorsunuz çünkü. Yaşlı kadınlarla yaptığımız çalışmalarsa daha farklı. Onlar kendilerini gençlere göre çok daha rahat ifade ediyorlar. Özellikle kendi yaşıtlarıyla sohbete dalmışlarsa, bir süre sonra sizi unutuyorlar zaten. Bi keresinde cazi hikâyeleri anlatılırken olmuştu böyle bir şey. Hikâyelerini dinlediğim kadınlara pencereden çağrılan başka kadınlar da katılmıştı mesela, kendi hikâyelerine öyle dalmışlardı ki beni unutmuşlardı. Onları dinlerken bu hikâyelerin anlatımında neredeyse aynı tonlamalar aynı vurgular ve bu tip hikâyeler için kullandıkları ortak kalıplar olduğunu gözlemlemiştim. Muhteşem bir şeydi.

Olağanla olağanüstünün iç içe geçtiği hikâyeler dedin dinlediğin hikâyeler için peki bu hikâyeler kadınların kendilerine dair ne anlatıyordu?

Ayşenur Kolivar - Yaşadıkları dışında yaşayamadıkları şeylere dair ne varsa... Bu sevdiğine kavuşamamak da olabiliyor, kavuşunca hayal ettiği şekilde düğün yapamamak da. Okula gönderilmemiş olma çok hikaye ediliyor mesela ve ilginçtir zorla evlendirilmek ya da sevdiğine kavuşamamak kadar büyük bi travma nedeni.

Bir röportajında Bahçeli Hanımeli Albümü'nü çıkarırken en çok kafa yorduğun şeylerden birinin bu müziklerin hikâyeleri olduğunu söylemiştin. Bu sözünden yola çıkarak yaptığın müziğin de bir nevi müzikli hikâyeler anlatmak olduğunu söyleyebilir miyiz?

Ayşenur Kolivar - Ben zaten hikâyeleri kendine özgü akışı olan bir şarkı olarak düşünüyorum. Dinlediğiniz her bir hikâye bir sorumluluk yüklüyor omzunuza. İnsanlar size sadece hayat hikâyeleri aktarmıyor o hikâyeleri emanet de ediyor çünkü. Bu çok değerli bir şey. Belki de siz soruncaya kadar anlatmaya değecek bi hayat hikâyesi olduğunu düşünmemiş bile. Oysaki herkesin hayatı çok değerli. Sadece anlatan için değil dinleyen için de kendi hikayesini anlamlandırmak açısından çok kıymetli. ■

Da maled keşa kala

"Da maled keşa kala / gavale yes peyigum
Xarxanin arengoğin / gavale jemnesnigum"

Neşenur Altınkaya

Yaklaşık bir buçuk saatlik yürüme yolu akabinde köy sapağına geldiğimizde, Güner Yenge'nin evinin köyün en sonunda olduğunu söylüyorlar. İlerliyoruz. Ormanı bitirip sola kıvrılan yoldan devam ediyoruz. Patika yolun sol tarafı alabildiğine uzanan çay bahçeleri , sağ tarafı ise kokusunu içimizde hissettiğimiz geniş bir ormanlık alan. Çay tarlalarının birkaç kilometre uzağında masmavi bir deniz manzaranın tamamlayıcısı gibi .

Ev tepenin en ucunda, girişindeki çitlerden geçip, ön tarafa doğru ilerliyoruz. Lahana ve mısır bahçelerini geçip kapıya ulaştığımızda Güner Yenge karşılıyor bizi.

Çok ters bir zamanda ziyaret ettiğimizi ufak bir beden hareketi ile hissettirse de yorulmuş olduğunu , biraz sohbetin ona da iyi geleceğini anlamış olmanın verdiği rahatlıkla üst kata yöneliyoruz. Yürürken fark ediyoruz ki biraz biz gelmeden önce düzenlemeye çalıştığı koyun yünü dolu çuvallarının etkisinden , biraz da hayatın yorgunluğundan, üst gövdesi meyve dolu bir ağaç dalı gibi hafif eğik duruyor. Kucağında taşıdığı dört yaşındaki torununu zapt etmeye çalışması bir yana , bize sunacağı ikramları sıralayıp duruyor. Taburelerimizi Ağustos ayı sıcağına rağmen yanan kuzinenin ön tarafına çekiyoruz. Tam o esnada Güner Yenge'nin kırk yedi yıldır eşi bildiği Murat Amca geliyor yanımıza. Sıcak bir selamlaşma sonrasında o da taburesini çekiyor ve oturuyor yanımıza. Güner Yenge'nin belirginleşmiş surat hatları ve yılların dudaklarında oluşturduğu kalıcı çatlaklar daha güçlü ve sert bir ifade çiziyor yüzünde. Murat Amca ise Güner Yenge'ye göre daha dik, eğilmemiş henüz.

Yaz mevsimlerinde koyunculuk gereği yaylalarda olması gerekirken kendisini Hopa'da bulmamızın ilginç geldiğini belirttiğimizde, artık koyunculuk yapmadığını ve koyunlarını sattıklarını söylüyor.

İster istemez biraz çekinerek , biraz da hikayesine olan merakımıza yenik düşerek sıraya giren öğrencilerin heyecanı ile beklemeye başlıyoruz ağzından çıkacak cümleleri.

"İyi ki geldiniz , hiç oturamayacaktım" diyor, diğer taraftan torununu kucağında sallayıp çorba içmesi için gerekli girişimlerde bulunuyor. Tüm bedenini sarmış torununun.

Hemşinliler, dağlarda yaşadığı için çoğunlukla hayvancılık ve tarımla uğraşırlar. Güner Yenge'nin de kaderine dağların getirisi bir çoban düşüyor. 1973 yılında, gelecek kırk üç yıl boyunca sürecek serüveni başlıyor.

"Koyunu çok sevdim ben oğul" derken yüzünde oluşan gülümsemenin içinde hissettirdiği burukluk ve yüz hatlarının kıvrımlarının ortaya çıkışı , yeterince hissettiriyor geçmişinin yükünü.

Daha ön dört yaşındayken ablasını istemeye gelen aileye gelin olan Güner Yenge, Murat Amca'yı ilk kez bir düğünde uzaktan görüyor ve "Şimdinin gençlerinin deyimiyle bir şey aktı içimden aşağı, elektrik midir nedir, aşık oldum, evet " diyor.

Beklemeyle geçen ömrünün kapılarını uzun bir aradan sonra bize açan yengemiz , her

cümlesinde uzaklara dalıyor ve döndüğünde bambaşka bir hikayenin öznesi olarak çıkıyor karşımıza.

Eşi uzun yıllar İran'a sefer yaptığı için tek başına büyütüyor çocuklarını. Büyük kızı İlknur'u yetiştirip sağ kolu yaptıktan sonra biraz olsun rahatlasa da , hiç durmuyor Güner Yenge. At sürme hikayelerini anlatırken rüzgarını hissediyoruz. Bilbilan yaylarında , evin erkekleri haftada bir iki kez yaylarına yarım saatlik uzaklıktaki ormana gidip odun yaparlarmış evleri için , yengemiz de onlarla birlikte at sürüp saatlerce odun taşıdığını anlatıyor. Odunu taşımakla yetinmiyor , erkeklere atfedilmiş ve sadece onlar adına tanımlanmış ne kadar görev varsa yapıyor hiç yorulmadan. Odunu kesme , biçme , sobayı yakma...vb.

"Ben de genç oldum " diyor gözlerinin içi gülerek.

Hemşinlilerde nişanlı görme hikayeleri vardır. Nişanlı çiftler evlilik öncesi birbirlerini tanıyabilmek için gece yarıları kız evinde, mısırlıklarda ya da tenha yerlerde gizlice buluşur birbirlerini tanımaya çalışırlarmış geçmiş zamanlarda. Güner Yenge'ye soruyoruz, neler oldu nişanlı görmelerinde diye, başından savuşturuyor bizi : "Ne olmuş evlat, on dakika bir görüp kaçardık hemen" diyor, ama Murat Amca kesiyor lafını, görüştüklerini ve hiç de es geçilecek anlar olmadığını anlatıyor. Ufak bir gülüşmenin ardından sanki içinden o günleri yad etmek istercesine Güner Yenge başlıyor anlatmaya. Murat Amca'yı göstererek "Bu askerdeydi bizim düğün olacağı zaman , askerden izine geldiğinde yaptılar düğünümüzü. Üç gün kaldı gitti" diyor. Kendisinin ne yaptığını merak ediyoruz , uzunca bir susuyor. Gözlerinde hafif bir buğu , sessizce gülümsüyor.

Murat Amca tam o esnada konuşmaya başlıyor ,1978 yılında İran'a kamyonla sefer yapmaya başladığından bahsetmeye çalışırken Güner Yenge sinirli bir kol hareketi ile susturuyor Murat Amca'yı: "Sus , 1983 yılında başladın" diyor. Hak veriyor Murat Amca."1983 yılında aldım kamyonu, doğru..."

Evliliklerinin yedinci ayında Murat Amca dönüyor askerden. Üç gün Güner Yenge'nin yanında kalıp hemen koyunlarının yanına çobanlık yapmaya gidiyor. Kocasının geleceğini düşündüğü her gün kayınpederini görüyor kapıda, kucağında daha yaşına girmemiş İlknur'u.

Murat Amca'nın çobanlığa başlaması ile Güner Yenge'de tutuyor yayla yollarını.

Sorumluluğunda yedi yüz adet koyun , ilerde sayısı beşe ulaşacak çocukları, kayınpederi , kaynanası ve tüm ev işleri.

Her sabah saat beşte kalkmayı görev biliyor kendine. Çobanın ekmeğini peynirini hazırlıyor, sürüyü yolcu ediyor, sonra kendi işlerini yapmaya başlıyor. Günün ilk işi sobayı yakmak, hemen sonra peynirin şeradını süzüyor ve koyunlar geri gelene kadar da sağım hazırlığı, çocukların kahvaltısı temizlik vs. evin diğer işlerini yapıyor. Tüm bunları biraz heyecanla biraz özlemle anlatırken telefonu çalıyor Güner Yenge'nin, karşı tarafın ne söylediğini umursamadan röportaj yaptığını, rahatsız edilmek istemediğini söylüyor ve kapatıyor telefonu. Kocaman bir kahkaha atıyor, anlattığı tüm duygusal hikayeleri bir anlığına unutsa da hemen dönüyor masalsı hayatının içine.

Koyunlar sabah saat dokuz gibi geri döndüğünde hemen pere (sağma alanı) gidiyor, koyunları sağmaya başlıyor. Bir buçuk saatte yaklaşık üç yüz koyun sağıyor, sağdığı koyunların sütünü alıyor, ya süt sağma makinesinden geçiriyor makine peyniri yapıyor, ya da kaymağını alıp lor yapıyor. En sevdiği ise hepsini karıştırıp tulum peyniri yapmak. Tuluma da kendisi tepiyor ve beklemeye bırakıyor. Kendi tulum peynirinin yaylada meşhur olduğunu söylemeden geçemiyor. Bir sabah, bir de akşam olmak üzere iki kere sağıyor koyunları. Bu esnada Murat Amca bir İran'da, bir Ermenistan' da, bir çobanlıkta.

"Niye hatırlattınız bunları bana" diye diye devam ediyor anlatmaya.

İlk yıllarda eşinin kardeşleri ile birlikte koyunculuk yapıyorlar ancak bir süre sonra ayırıyorlar koyunları. Hayatının en zorlu dönemlerinin başladığını anlıyoruz yüz ifadesinden.

Yine seksenli yıllarda yazları Zengin Yurt yaylasında iken, kışları Büyükova tarafına Şavşat ve Sahara bölgelerine götürüyorlarmış ▶▶▶

koyunları, daha sonraki yıllarda ise Erzurum'un Şenkaya bölgesinde yer kiralıyorlar ve her sene kışlığa oraya gitmeye başlıyorlar. Koyunlar kışlıkta gebe kalıp doğururlarmış. Güner Yenge'de kışlığa gidip ev işlerini yapar, doğuma yardımcı olurmuş. Ne zaman kuzuyu kabul etmeyen bir anne koyun olsa ya Murat Amca ya da kayınpederi Güner Yenge'yi çağırır , akşama kadar koyuna kuzuyu alıştırması için vakit verir, Güner Yenge'de evdekilerin korkusundan saatlerce uğraşır, alıştırırmış kuzuyu koyuna.

Seneler içinde beş çocuğu oluyor Güner Yenge'nin. Üç kız, iki erkek. Her gün özlemini çektiği kocasının yaşadığını bilmek ona yetiyor ancak "Çocuklarım yanımda olsun , o gelmese de olur" dediği dönemler de oluyor.

En küçük çocuğu Levent için çok sahiplendi koyunu diyor. Gencecik yaşında sekiz yıl dağlarda çobanlık yapan oğlunun gençliğini yaşayamadığından bahsetse de gurur duyuyor oğluyla. "Hepsi öyleydi, hiç yalnız bırakmadılar beni " diye ekliyor.

Güner Yenge'nin köyündeki evinin önü çay bahçeleri, çayın mevsiminde toplanması, işlenmesi gerekiyor. Bir taraftan koyunlarla ilgilenirken, diğer taraftan köyüne gidip geliyor çay tarlaları için. Bilbilan yayları o dönemlerde en az on saatlik mesafede. Atlıyor kamyonların arkasına, o yolları aşıyor, köyüne gelip çayını topluyor ve geri gidiyor koyunlarının yanına.

"Bir keresinde çok korktum oğul" diyor. Murat Amca'nın bir haftalığına Erivan'a gittiğini ve iki ay dönmediğini anlatırken kalbini tutuyor, gözleri doluyor. Tam o esnada kayınpederi ağır hastalanıyor. Kıskacın altında olduğunu hissediyor, gönlü ağlamak istiyor, kendisi susuyor. Kayınpederinin ölümünün sekizinci gününde kocası açıyor kapıyı. İki ay haber alamayınca kocasının da öldüğünü düşünüyor Güner Yenge.

Koyunlarının otladığı, sere serpe serildiği Zengin Yurt yaylasında çıkan sahiplik kavgasından da payına düşeni alıyor. Yaylayı saran jandarmayla da kavga ediyor, yayla ahalisi ile eylem de yapıyor. Güner Yenge koyunları için ne yapmıyor ki?

Devam ediyor :

"Çayımın gübresini de tek vurdum, koyunla da başa çıktım, atıma binip odunumu almaya da tek gittim, çocuklarımı da büyüttüm, yaylaya da sahip çıktım. Çok zorlandım oğul çok" diye ekleyip derin bir of çekiyor.

Güner Yenge derin oflar çekmeye devam

ederken Murat Amca'ya dönüp nasıl ödeyeceksin hakkını eşinin diyoruz, gülümsüyor: " Çok başarılı kadın çıktı, ne diyeyim. Ne yaptıysa kendi yaptı, hiç zorlamadık biz." Güzel bir tebessüm ile karısına bakıyor, ufak bir sessizlik oluyor. Yıllar öncesinin düğününden kalma bir aşk esiyor ortamda.

Köylerinde, yani Kemalpaşa'da iken koyunları çayların boşluk alanlarına yaydıkları zamanlar da olmuş. Kocası ve kocasının amcasının oğlu koyunlarla ilgilenirken Güner Yenge evde onların yemeklerini hazırlar, kaplar, atına atlayıp gidip yedirirmiş yemeklerini. Amcasının oğlu da her seferinde "Yeduk bişi , gördük işi, hayde otaralım mali" der ve çalışmaya devam ederlermiş.

Biz artık sorma ihtiyacı hissetmiyoruz , Güner Yenge hem anlatıyor , hem duygulanıyor hem de hatırladıkça eskiyi özlemle yad ediyordu.

Bir çay zamanı bittikten sonra diğer çay başlayana kadar çayı temizlemekle geçermiş zamanı, o esnada vakit bulup mısırlıkları düzenlermiş. Bütün bu işleri gündüz yaparken

gece de imece usulü ile büyük kaynının evini yapmışlar. İki katlı bir köy evi.

Gittiği tek tatil at üstünde 4 saat yol aldığı Olor tarafındaki Ilıcalar Güner Yenge'nin. Bir keresinde kayınpederi ile giderken, deli bir at düşmüş kendine. "Giderken nereye bastıysa dönerken de aynı adımları buldu, aynı yerlere bastı da döndü, hayret edilecek bir şey yani diyor, çok şaşırdığı gözlerinden belli oluyor.

Kocasını göstererek İran'dan hiç hediye almadığını söylerken Murat Amca dönüyor ve daha önceki yanılgılara düşmemek için biraz da şüpheli aldığı halılardan ve fincan takımlarından bahsedince Güner Yenge onaylıyor, Murat Amca aldığı onayın hazzı ile "Hah işte" diyor ve gülümseyerek doğruluyor haklı çıkmanın gururu ile.

Sonra başlıyor türkü (xağ) söylemeye Güner Yenge, ince titrek sesi o kadar yakışıyor ki türküye , nefes almak istemiyoruz:

" Da maled keşa kala / gavale yes peyigum
Da maled keşa kala / gavale yes peyigum
Xarxanin arengoğin / gavale jemnesigum"

Çay zamanı geldiğinde tüm aile çay toplarken, çocukları "Anne sen türkü söyle, biz çayı toplarız " diyorlarmış . Hiç durmadan aklına gelen ikinci türküye giriş yapıyor Güner Yenge.

"Kaval çalarım ötmez / koyun kiraza gitmez,
Güzeldir köy uşağı / gönlüm ırağa gitmez "

Kahkaha atarken başlıyor sarhoş oluş hikayesini anlatmaya. Kocasını göstererek " Bunun amcasının oğlu, bizim amca oğulları toplandık pikniğe gittik. Adamlar eti pişirirken bana zorla bir kadeh verdiler rakıdan. İç dediler, içtim ne yapayım. En son yağmur yağmaya başladı, herkes bir yere saklandı, ben kayanın üstüne yattım, sanki yağmurdan saklanıyorum, uzandım ıslandım orada" Kahkaha üstüne kahkaha atıyor bu hikayesinde.

Bu esnada Murat Amca sürekli bize bir şeyler ikram etme peşinde. Ne kadar gerek yok desek de sobada mısırda karar kılınıyor ve Güner Yenge hemen eşini gönderiyor mısırlığa. Gönderirken de hangi ayakkabıyı giymesi gerektiğini, neredeki mısırdan nasıl koparacağını tarif ediyor. Bu esnada torunu hala kucağında, derin uykuda.

Çalışkanlığına hayran kaldığımızı söylediğimizde kesiyor lafımızı .

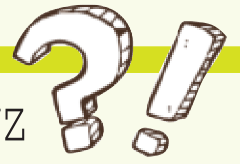
"Siz okudunuz, okurken öğrendiğiniz neyse onu yaptınız, benim mesleğim de koyunculuk. Ben bunların hiçbirini yapmasaydım evde ne yapacaktım? O bana göre değil, ben işimi severek yaptım ."

Bakışlarımız hayranlık dolu, Güner Yenge ise sürekli sağa sola sallanıp söyleniyor "Ey gidi yıllar" diye. Sonra bahçeye iniyoruz, birkaç fotoğraf alalım diyoruz, ömrü boyunca hep poz vermiş gibi. Dönüyor arkasını, bakıyor dumanlı dağlara, yüksek sesli bir of çekiyor dağlara derdini anlatırcasına.

Fotoğraf çekiminden sonra izinlerini isteyip çıkıyoruz evden.

Bir buçuk saatte vardığımız köy yolundan on beş dakikada iniyoruz. Aklımız Güner Yenge'de. Biraz utançla, biraz gururla dinlediğimiz masalı özümsüyor ve heyecanla yazacağımız anı bekliyoruz. ■

B?L?YOR MUYDUNUZ

Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamında;
Artvin'deki mahkemelerde görevlendirmek üzere
Hemşince bilen Bilirkişi arandığını
BİLİYOR MUYDUNUZ ?
TC. Artvin Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonu 25.09.2014 tarihli ilanı

Oce'ye Ketim Gelmiş

Oce Hemşinlisi kadınlar: Ketim*gelirdi inekleri saklardık, çok yokluk gördük

Bu yazı, Ağustos 2017'de, Oce'nin en şenlikli zamanlarında hayatını kaybeden 92 yaşındaki Ulviye Altay'a itaaf edilmiştir.

Evrim Kepenek

Türkiye'deki Hemşinli yurttaşların sayısının 150 ila 200 bin arasında değiştiği tahmin ediliyor. Sakarya ve İzmit'te yaşayanları ayrı bir yere koyarsak, Türkiyeli Hemşinliler'in büyük bir kısmı, Rize ve Artvin arasında kalan bölümün dağlık kesimlerinde yaşıyor. Dağlık bölümlerde yaşamayan ve daha az görünür olan ufak bir bölümü ise Rize'nin Ardeşen ilçesine bağlı Yeni Yol (Oce) Köyü'nde yaşayanlar.

Devletin 1980 sonrası kendisine verdiği Yeni Yol ismini kamusal alan dışında zorunlu olmadıkça pek de sık kullanmayan Oceliler'in bu bölgeye yıllar önce Rize'nin Hemşin ilçesine bağlı bir Hemşin Köyü olan Zuğa'dan göç ettikleri biliniyor. Şuan 180-200 haneli Oce'de 60 ila 80 yaş aralığındaki 10'un üzerindeki kadınla, yüz yüze yapılan görüşmelerde, Oceli kadınların, çocukluk ve dönemin politik olaylarına ilişkin tanıklıklarını kaydettik.

İçlerinde Hemşinli kadınların genele yakın profilini sergileyen Oce Hemşinlisi kadınlardan, Hatice Şişmanlar, Meliye Kepenek, Nebiye Kepenek ile Ulviye Altay, Fadime Altay ve Zülfiye Altay kıtlık, ketim* ve dönemin politik olayları hakkındaki tanıklıklarını yine kendi söylemlerine, ifade ediş biçimlerine müdahale etmeden, aktarmak istedik. Oce Hemşinlisi kadınların unutmadığı öğelerin başında köyün gençlerinden olan 68 kuşağının liderlerinden Cihan Alptekin'in 1971'de Tokat Kızıldere'de devlet güçleri tarafından öldürülmesi, köye gelen ketim*(vergici veya köydeki mal-hayvanları saymaya gelen devlet görevlisi) ve kıtlık ortak nokta.

İlk durak: Akirluk

Oce'nin resmi adı ile Camii Mahallesi Oceliler'in deyimi ile akirluk mahallesinde bulunan Meliye Kepenek'in evinin avlusundayız. Biri ahşap olmak üzere 7 evin bulunduğu mahallenin ortasında yer alan İki katlı evin geniş avlusu neredeyse her gün bu sohbetlere tanıklık ediyor. Bu sefer tek fark var; sohbet kamera ve ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınıyor. Sohbet halinde olan 65 yaşında üzerindeki 3 kadın, Hatice Şişmanlar, Meliye Kepenek ve Nebiye Sönmez'e kulak veriyoruz:

Zamanla bireysellik arttı

Hatice Şişmanlar: Doğar doğmaz elimuza orakları alul çalişmağa giderduk. Erkenden kalkup ereti (eğrelti otu) toplamaya giderdun sonra okula giderduk. Bu köyün etrafındaki bütün köylerdeki çocuklerda bizum köyde bulunan Şefkibey İlkokulu'na gelurdi. Çocuklar, toplu bir şekilde okula gideyiduk, okul çok kalabaluk oliyidi. Bizim sinifte 60 öğrenci vayidi.

Hatice'nin sözünü ettiği bu okul şuan kapatılmış durumda ve öğrenciler taşımalı eğitim sistemi adı altında araçlarla ilçelerdeki okullara götürülüyor. Bu taşımacılık hali çocuklar arasındaki ilişkiyi ve çocukların köye bakışlarını oldukça değiştirmiş. Hatice, çocukların toplumsallaşma alanının kısıtlandığını ve daha bireysel bir yaşantı sürdüklerini ifade ediyor. Hatice kendi çocukluk dönemleri ve şimdiki çocukların halini şöyle yorumluyor: "Biz çok kalabaluk olduğumuz içun herkes birbirini tanirdi. Okulu temizleme işini da birlikte yapardı. Şimdi çocukle daha tek başlayina yaşayi"

'Kötü bişe olduğuni anladuk'

1980 darbesini de hemen yakınlarında bulunan komşularının evinde radyonun başında duymuş Hatice. İlk başta ne olduğunu anlamamış. Hatice, 1980 darbesini duyduğu günü şöyle anlatıyor: "Bir çocuk geldi 'oyle bir şey oldu ki çok kötü bir şey

oldi' dedi, biz o zaman anladuk ne kadar kötü bir şey olduğuni ama ben şimdi o çocuğun kelimesini hatırlamayam"

'Potinleri sadece belli günlerde giyerdik'

Meliye Kepenek: Yokluk vardı, yokluk. Funduk kabukleyini öğütüp yerduk. Potin (çarık) derler potin yaparduk ayağımıza o da bayramda geymak içun ya da belli günlerde, yoksa okula da çıplak ayakla giderduk. Görüldüğü gibi Meliye'ye de çocukluk günleri sorulduğunda ilk aklına gelen durum yaşadıkları yokluk. Elektrik lambasında veya sobadaki ateşin ışığı ile ders çalıştıklarını ifade eden Meliye, şimdiki Oceli çocukların çok şanslı olduğu görüşünde.

'Ketim gelip hayvanlarımızı alacak diye korkardık'

Köye gelen ketimi*(vergici veya köydeki mal-hayvanları saymaya gelen devlet görevlisi) anlatan Meliye şöyle diyor: "Yanlış olmasun. 3'den fazla inek varsa ikisini saklarduk. Yukardaki mağaralara götürürdük ya da derenin karşisinda Ocelere(uzaktaki tarlanın adı) göturu rduk. Korkardık, ketim gelip elimizden hayvanlaumuzi alacak diyina"

'Köyden bir grup Cihan'ı almaya gitti'

Avludaki kadınlardan Nebiye Sönmez'in çocukluk tanıklığı da Hatice ve Meliye ile benzer: "Bizim zamanımızda yokluk vayidi, elektrik yoğudi, un yoğudi. Orakları alup işe giderduk sonra okula giderduk."

'Başka güzel bi yer var midu?'

Nebiye'nin köydeki toplumsal olaylara ilişkin hatırladığı en net olaylardan biri 1971'de Kızıldere'de devlet güçleri tarafından öldürülen Cihan Alptekin'e dair. "Köyümüzün çocuğuydi, önce radyodan duyduk. Köydekiler O'nu almağa gitti. Param parça olmuş Cihan. Ben O'ni hiç unutmadım"

Aynı köy içinde oldukça küçük yaşlarda evlenmiş bu 3 kadın da "Başka yerde yaşamak ister misiniz?' sorusuna, aynı yanıtı veriyor: "Başka güzel bi yer var midu?"

İkinci Durak: Orta mahalle

Şimdide Oce'nin orta mahallerinde birindeyiz. Bu mahalle köyün ana yolunun üzerinde bulunan ve yaklaşık 6 evin bulunduğu, Oce'nin en hareketli mahallelerinden. Ulviye Altay'ın yola bakan evinin önünde oturan, Fadime Altay ve Zülfiye Altay'ın tatlı sohbetine konuk oluyoruz. Köyün başka mahallerinden bu mahalleye gelin olarak gelmiş, 70 yaşının üzerindeki, bu 3 kadın, neredeyse 50 yıldır bir arada yaşamanın verdiği samimiyetle birbirlerine tatlı bir şekilde takılıyorlar da, kızdırma amaçlı espriler de yapıyorlar. Mesela Ulviye, "Fadime'nin sevdaluğuni anlatayim mi?" diye başlıyor. Ortalık biraz karışıyor bu sözler sonrası.

Ulviye, Fadime ve Zülfiye, çocukluk anısı olarak en belirgin olarak, "kıtlığı" anlatıyor. Sadece un ve su ile yapılan hasil (xhasil) adını verdikleri yemekten yapıp tek bir tencereden yediklerini anlatan kadınlar, eskiden daha mutlu olduklarını ve köyde hep birlikte çalıştıklarını vurguluyor.

'Yokluk vayidi başka bişey yoğudi'

Ulviye Altay okul günlerini anlatırken hep bir gülümse halinde. "Biz okulu seveyiduk ama arkadaşlarumuzi daha çok seveyduk. Okulu mec* ile temuzlerduk. Her mahalleden çocuklar geliyidi. Bu köyde okumayan yok. Öğretmen olan çocuklaumuz da var devlet dairesinde memur olan da" diye anlatan Ulviye, "yokluk vayidi başka bişey yoğudi" cümlesi ile etrafındaki kadınları da gülümsetiyor.

Ulviye Altay: O unutulur mu?

Ulviye de diğer kadınlar gibi Cihan Alptekin'in öldürülmesini hiç unutmamış. "Cihan bizum çocuğumuzdi çok eyiydi, hiç kimse ondan kötülük görmemiştur" diyerek, hüzünlü gözlerle Cihan'ı anlatan Ulviye, gözlerimize bakarak, "Günlerce ağlamak oldu. O unutulur mu?" diye soruyor. Ulviye'nin bu sözlerinin ardından gömüldüğümüz sessizlikten bu kez Fadime Altay'ın sesi bizi bu zamana döndürüyor. "Bırak turkçeli (şivesiz, düzgün) konuşmaya çalışacağına çocuğa bir türki söyle" diyen Fadime yanına çağırdığı Ulviye Altay ile birlikte şu türküyü söylüyor:

"Bu dereden aşaği
Bu dereden aşaği
Zaman geliyi güli
Zaman geliyu güli
Aşakki da tornumdur
Bilmem sevmeyimisen
Gelurmusen peşuma
Hayde deduğum zaman"

Karadeniz Kadını Hangi Renkti?

Dalgadaki bir mavi, ağaçtaki bir yeşil, toprak karası yoksa dere girdabındaki bir beyaz mıydı? Harbi Karadeniz'de kadın ne renkti? Mavi desek yeşili, beyaz desek karası eksik kalmaz mıydı? Her yerde ve her renkte idi Karadeniz kadını nasıl bir renk olabilirdi ki?

Elif Altunkaya

Karadeniz'in her santim toprağında ayak izi olan kadın nasıl kara olmasın, derelerine HES yapılırken nasıl beyaz olmasın, denizi ile dağlarını birbirinden ayıran duble yollar yapılırken nasıl mavi olmasın hele ki dağlarında maden çıkarılırken nasıl yeşil olmasın. Karadeniz kadını rengarenkti. Ayırt etmezdi maviyi yeşilden, karayı beyazdan nasıl etsin ki beyaz olmadan yeşil, yeşil olmadan mavi olmazdı. Ektiği her tohum için kara, lahanası çayı için yeşil, ahırdaki "süslü" için girdap beyazı, tavasındaki hamsi için mavi idi.

Bir gün kadına, "senden yeşil rengi alıyoruz, sana yeşil yok dediler" şaşırdı kadın! Yıllardır iç içe yaşadığı yeşili ondan almak istiyorlardı. Durdu, ektiği her şey ilk önce yeşerirken o nasıl yeşilsiz yaşayabilirdi. Çayını, fındığını, lahanası, gölgesinde serinlediği ağacını yeşil olmadan nasıl yeşertirdi. Olmaz! Yeşilsiz olmaz diye haykırdı kadın. Dokunmayın bendeki yeşile ben yeşille üretiyorum yeşille nefes alıyorum, yeşilde serinliyorum dokunmayın!

Daha yeşili almadan beyaza da el koydular. Artık sen yeşertemiyorsun girdap beyazına da ihtiyacın yok, diyerek beyaza da el koydular, HES yaptılar girdap beyazına, can damarını kestiler, kadın çırpındı, bazen taş oldu, bazen karayemiş sopası vurdu kırdı. mücadelesi hiç bitmedi. O mücadele ettikçe daha da saldırdılar, yer yer kazandı kadın aldı girdap beyazını mavisine kattı.

Yeşili ve beyazı geri almaya çalışırken bu seferde karayı aldılar. yeşili ekip, beyazı ile can verdiği karasını da aldılar. Taş kesildi, kadın üretemez oldu. Eve hapsoldu, her santiminde ayak izi olduğu kara topraklarda, uçurumunda dans ettiği dağlarda salınamaz, özgürce gezemez oldu.. Onun için yeşil beyaz kara mavi üretmek, özgürlük demekti. Tek avuntusu mavi idi sadece mavi kalmıştı. İçinde uzun burunlu hamsilerin oynaştığı deniz mavisi. Sonsuz bir ufuk sonsuz bir deniz idi, artık kadın tek bir renkti.

Kadın artık mavi idi. Ve bir gün sahil yolu

yaptılar maviyi beyazdan yeşilden karadan sonsuza dek uzaklaştırdılar. Dayanamadı kadın sakin bir deniz mavisinden hırçın bir Karadeniz'e dönüştü. Kadın, mavi büyük bir dalga oldu dövdü durdu onu ayıran duble yolları. Parçaladı bir o kadarda parçalandı. hırçınlığı hıncı hiç geçmedi. Kadını ifadesiz tanımsız, üretkensiz, sessiz ve renksiz bırakmak için var güçleri ile saldırdılar. Yok saydılar. Kadın Karadeniz'in rengi, sesiydi. Dayanamadı kadın, yeşilsiz, beyazsız, karasız yapamazdı, maviyi de almaları ile yok olurdu kadın, haykırdı Hemşince, Lazca, Gürcüce Rumca..

"Verin renklerimi, renkler olmadan yaşayamam..."

"rengiyes devek, yes rengiyes eliyoçana abre çkayim, dzagiktaçigayim..

"Perepe-çkimi komomçit, pereprçkimi dixo şuri var pskidur, var mzgudur."

"Mogvetsit çveni perebi.Me perebis gareşe ver vitskhovreb.Ver gavikhareb"

''Δώστε τα χρώματα μου, δεν μπορώ να ζήσω χωρίς τα χρώματα μου, δεν μπορώ να ανθίζω..''

Ben Karadeniz'e renk veren, can veren, yön verenim. Karadeniz'i yeşerten, mavileştiren, can suyu verenim, hayat verenim. Verin mavimi dokunmayın yeşilime, kesmeyin girdap beyazımı, açmayın karamda derin kuyular geçit yok size, izin yok renk kattığım diyarlara el sürmeyin. Onlar benim bedenimin parçası, dokunmayın, ben izin vermedikçe el sürmeyin, söz söylemeyin, özgür bırakın renklerimi...

Haykırdı direndi hırpalandı kadın maviyi almak için yürüdüler üzerine daha da çok saldırdılar.

Kadın boşalttı gök mavisi yaşlarını.

Ve karardı Karadeniz... deniz mavisini, gök mavisi ile birleştirdi yağmur oldu. Beyaz girdaplı derelere kavuştu, birlik olup yeşile ulaşmak için yol açtılar kendilerine. Girdap beyazını maviden o kadar çok ayırmışlardı ki kavuşmak için kara toprağını yer yer yıktı yol etti kendine, önüne ne geldi ise yıktı geçti ve çok yaralandılar çok yıprandılar ve sonunda kavuştular birbirlerine...doğa kadında olan tüm renkleri bir araya topladı ondan alınanı kadına geri vermek için, yıktı ne kadar çok yıktı ise o kadar parçalandı intikam değildi bu, yaşamın renklerini korumak içindi, can havliydi.

Kadının mücadelesi hiç bitmedi yaşam alanları dağlarını sularını derelerini denizi korumak için var gücü ile direndi. bu hayatta kalma mücadelesi idi, Karadeniz'de doğa demek yaşam demekti ve kadın yaşama yön verendi. ve haykırdı kadın devlet kim dur! Bu haykırış hiç bitmedi sonsuz bir direnişin sesi oldu.

Ve kadın haykırdı tüm dillerde;

yes asti im elloğe arnumik! İsa rengiye arnak ana aşğarnal, gendiknal mernugun mertsenigun"..teviyet rengeun varan kaşetsek, tev damik..

Ham perepe keçhopatna kiana-ti, oxorcalepe-ti doğurun. Oxorca do naturaşen mendra dogutit.

Nu Tzaartmevt perebs, Perebis gareşe kalebi ver itskhovreben, Tkveni khelebis gareşe buneba da kalebi.

Εαν πάρετε αυτά τα χρώματα, πεθαίνει και η γη, και οι γυναίκες. Αφήστε τη φύση, αφήστε τις γυναίκες..

Uzaktaki Yakın Yakındaki Uzak

Birbirine bu kadar yakın olup geçmişlerine ve yine birbirlerine bu denli uzak olan iki halkın bağdaşıklıklarını güçlendirmek, o gizil dayanışmayı filizlendirmek ise oldukça meşakkatli ve uzun bir süreç ile mümkün olabilir.

Özlem Şendeniz

"Dere kenarında iki Laz kadından biri ellerini açarak 'Tengriçkimi heya momçi, haya momçi' (Tanrım şunu ver, bunu ver) diye yakarmaktadır. Bunu duyan diğer kadın arkadaşına döner ve Tanrı ile neden Lazca konuştuğunu sorar. Kadın cevap verir 'Tengri hoş Hemşinli vağan' (Tanrı Hemşinli değil ya!)" (Lazca kısımlar okundukları gibi yazılmışlardır.)

Meşhur "Coğrafya kaderdir!" tümcesi analiz ile spekülasyon arasında salınır durur ve bu hali ile sanki bütün sorunların ve soruların cevabıymış gibi sunulur. Her ne kadar bir coğrafyayı paylaşanların arasındaki ilişkileri ve ilişkisizlikleri açıklamaya yetmese bile, uygun kaçış kapısını araladığı için kendisine yaygın bir kullanım sahası bulmuştur tümce. Bu kullanımlara bir örnekte Lazlar ve Hemşinliler arasındaki geçmişten beri kopukluklar ve süreklilikler ile gelen çekişmeli ilişki halidir.

Doğu Karadeniz coğrafyasında yüzyıllardır birbirine komşu bu iki halkın neredeyse toplumsal kodlarına işlemiş olan çekişme hali farklılıkları vurgularken benzerlikleri - dolayısıyla da dayanışmanın köklerini - gizil tutmaktadır. Dilsel farklılığın altı çizilmekten yükselmiş, düz zeminde potluk yapar hale gelmiştir. Tıpkı girişteki mizahi anlatıda olduğu gibi (Bir Laz olarak daha çok Lazların tarafındaki söylenceler ile karşılaşmaktayım ancak örnek anlatının Hemşin tarafında da benzerleri olduğunun düşünmek temelsiz olmayacaktır) Laz açısından Lazca yakarışı anlayamayacak olan ancak Hemşinli olabilir. Gündelik hayatlarında kullandıkları dillerin farklı olduğu yıllar geride kaldığında, yani bugüne vardığımızda, bir diğerini öteki kılmak gittikçe zorlaşmıştır.

Önce Lazların sonra Hemşinlilerin dahil olduğu modernleşme çarkı malum çekişmeyi birazcık geri plana itmiş gibi gözükmekle birlikte anlatıda ve gündelik hayatta hali hazırda kurulu olan öteki olma hali varlığını sürdürmektedir. Kimlik teorisi içinden bakıldığında en kolay kimlik kurgusudur ötekinin varlığı. Ben olmayan o'dur, o olmayan ben. Bu izleği 1990'lar sonrasında takip etmek zorlaşmıştır. Zira ekonomi pastasından gittikçe eşitlenen oranlarda pay almaya başlayan komşular arasında dengeler değişmektedir. Ancak olağan gündelik yaşam içerisinde takip edilebilecek ekmek kırıntıları sohbetlerin içerisine sızmış, alışverişin doğasında var olmaya devam etmiştir. Söz gelimi en sık karşımıza çıkan ve yerleşim yerleri bazında olağan kabul edilen neredeyse bir ön kabul

haline gelen tümce mealen şöyledir: 'Lazlar deniz kıyısına yerleşmiş Hemşinlileri yükseklere sürmüşlerdir.' Sahiden öyle midir? Ya da Hemşinliler kabadır, Lazlar kibirlidir çıkarsamaları ile varılan hızlı analizlere bu derginin okuyucu kitlesinin önemli bir kısmının geçmişte en az bir kez karşılaştığını söylemek güçlü bir varsayımdır.

Birbirine bu kadar yakın olup geçmişlerine ve yine birbirlerine bu denli uzak olan iki halkın bağdaşıklıklarını güçlendirmek, o gizil dayanışmayı filizlendirmek ise oldukça meşakkatli ve uzun bir süreç ile mümkün olabilir. Tüm bunların yanında ne denli ilişki içinde olurlarsa olsunlar iki halkın arasında hala kurulamayan nerdeyse kopuk olan bir iletişimden söz etmek gerek. 2017 Temmuz ayı içerisinde Fırtına vadisinde iki kez otostop yaptık. Bizi aracına alan birinde bir Laz diğerinde ise bir Hemşinliydi. Laz ile olan sohbetimizde önce Hemşince diye bir dilin olmadığını dinledik. Sonra bizi aslında Çamlıhemşin'de bırakacak olan ama gitmek istediğimiz yerin Çinçiva olduğunu öğrenince oraya kadar götüren beyefendiye Çinçiva'nın anlamını sorduğumuzda beyefendinin 'bilmiyorum ki Hemşincedir' cevabını vermesini dinledik. Hemşince o kısa araç yolculuğu içinde bir yok oldu bir var oldu gözümüzün önünde. Diğer otostopumuzda bizi aracına alan Hemşinliydi ve bu seferki kısa araç yolculuğumuzda Lazların turizmden kültüre Çamlıhemşin'in bütün karakteristik özelliğini bozanın Lazlar olduğunu dinledik. Oldukça öğretici ve renkli geçen iki seyahatin sonucunda iki halkın üyeleri tarafından nasıl birbirine karşı konumlandırıldığını ve anlamlandırıldığını deneyimlemiş olduk. Kadınlar bu konuda erkeklerden biraz daha buz kırıcı özelliklere sahipler. Özellikle bir nevi kendi kamusallıkları olan kuaförler ve pazar yerlerinde bir parça daha özgül bir hare ile çevreliyorlar kimliklerini.

Ancak özde hala karşımızda birbirine komşu olan hem de yüzyıllardır bir coğrafyayı paylaşan, savaşı, barışı, kıtlığı, afetti ve daha nicesini yaşayan, kız alıp veren, birbirlerinden alışveriş yapan iki halk iken, birinin mısıra Lazca birinin Hemşince isim vermesi görünür fark olarak bugüne gelmiştir. Gerçi sonuçta her iki sofraya da mısır ekmeği konmuş ve bu iki halk Hemşinliler ve Lazlar birbirine uzaktaki yakın yakındaki uzak olmuştur. Buna karşın bugün içlerinde bir nüve olan dayanışmanın filizlenmesi umuttan da öte bir gereklilikti̇r hız kazanmış olan kültür çalışmaları için.

Bitirmek için başa döneceğiz, malumun ilanı ile aralık bıraktığımız o kaçış kapısına; Coğrafya kaderdir. ■

dosya GOR

HADİG'li Kadınlar:

Kültürümüzü de dilimizi de biz taşıyacağız

Kimi, "İyi ki o derneğe gitmişim çok güzel dostluklarım oldu" diyor kimi de, "Hemşinliliğimi keşfettim, kültürümü daha iyi tanıdım" diye anlatıyor. Onlar, yolu Hemşin Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği'nde (HADİG) birleşen kadınlar. Özlem Sönmez, Ayla Vayiç, Evrim Aksu, Neşenur Altunkaya ve Elif Altunkaya, İstanbul'da yaşayan 5 Hemşinli kadın. Bu 5 kadının Hemşin kültürünü sahiplenme, bu kültür ile varolma şekilleri farklı olsa da, birleştiği ortak nokta HADİG. "Kültürümüzü de dilimizi de biz taşımaya devam edeceğiz" diyen HADİG'li kadınlar anlattı.

Evrem Kepenek

HADİG'le nasıl tanıştınız?

Özlem Sönmez: HADİG'le tanışmamız, HADİG'den bir grup arkadaşın Kadıköy Belediyesi'ne salon tahsisi için gelmeleri ve bizim orada karşılaşmamız sayesinde oldu. Hopa Hemşinlilerinden olduklarını öğrenince de esprili ve keyifli bir diyalog oluştu, sonrasında da devam etti. Onların sayesinde dernekten haberdar olduk, ilk olarak dernekte yapılan drama çalışmalarına katıldım. Sonraki zamanlarda HADİG Atma Türkü ve Horon Ekibi, sonrasında da yönetim kadrosunda yer aldım.

Ayla Vayiç: Kamil Vayiç sayesinde tanıştım. Daha sonrada etkinliklere katılmaya başladım ve kendimi HADİG'in içinde buldum.

Evrim Aksu: İstanbul'daki Hemşinli tanıdıklardan böyle bir oluşumun olduğunu öğrendim. Ben de içinde bulunmak istediğim için gerekli iletişimi sağlayarak dahil oldum.

Neşenur Altunkaya: Ben hiç Hopa'da yaşamadığım için Hemşin kültürüne uzak büyüdüm. Şehir şehir gezmemiz nedeniyle de çok fazla Hemşinli arkadaşım ya da akrabamla görüşemedim ancak İstanbul'a geldikten sonra kültürümüzü daha yakından tanıma fırsatı yakaladım. Yapılan etkinliklerde veya arkadaş/akraba buluşmalarında geldiğimiz kültürün farkını ve sıradışılığını fark ettim. Üniversitenin son yılında Gelişme Sosyolojisi dersinde Hemşin Ekonomisi adında bir makale için çalışmaya başladığımda köken araştırmalarına gidilmesi gerektiğini idrak ettim. Böylece okumaya , araştırmaya başladım. Tam da bu dönemde HADİG kurucu üyeleri bir dernek girişiminde olduklarını belirtip beni davet ettiler. İlk toplantıdan sonra HADİG'e sürekli devam ettim.

Elif Altunkaya: Derneğin kurucu üyesi kadın arkadaşlardan derneğinin kurulduğunu öğrendim. Bir yöre derneği mi yoksa Hemşin dilini ve kimliği üzerine akademik çalışmalar yapan gerçekte isminde var olan "YAŞATMA" sözcüğüne dair adımlar atılıyor mu diyerekten mesafeli, tanımak tanışmak için gitmeye başladım.

HADİG kuruluş aşamasında var mıydınız?

Özlem Sönmez: Ben kuruluş aşamasında yoktum. Kuruluş aşamasında olan arkadaşlarla o dönemleri konuşuyoruz elbette. Anlatırken bile o dönemin heyecanını yeniden yaşadıklarını görüyorum. Derneğin kadına, Hemşinli olmaya, Hemşinli olmayı konuşmaya, çevreye farklı bir bakış açısı olduğunu

Ayla Vayiç : Daha önceden dilimizin yok olacağını veya yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu hiç düşünmezdim. Dernek farkındalığından sonra gözlemlerim beni gerçekten dilimizin yok olmak üzere olduğunu gösterdi. Birinci gözlemim HOPA (Hemşincenin yoğun konuşulan ilçe) 'da oldu. Hopa'da çocukların çoğu konuşmayı bilmiyor büyüklerin iş koymak için söyledikleri kelimeleri anlıyorlar.

düşünüyorum.
Ayla Vayiç: Kuruluş derken geçici yönetim sürecinde yoktum. Birinci kongre sürecinde bir fiil içindeydim. Benim derneğe gitmem sürecindeki hissiyatım heyecandan çok kaygı vardı. Kaygılarım dernek işi gönüllülük işidir, gönülleri hoş tutmak zor olur bilirisiniz.
Evrim Aksu: Kuruluş aşamasında yoktum ama kurulduktan kısa bir süre sonra bütün çalışmalarda aktif bir şekilde yer aldım.
Neşenur Altunkaya: HADİG'in kuruluş aşamasında vardım. Yapılan birkaç toplantı sonrasında diğer kadın arkadaşlarımız sürece dahil oldu ve tabiî ki çok daha güzel bir dernek halini aldı. Kuruluş aşamasında dil araştırmaları , kurslar, burslar ve benzeri birçok sanatsal / kültürel/ akademik aktivite yapılması üzerinden yola çıkıldığı için benim açımdan muazzamdı. Bilinmeyeni bulmaya doğru çıkılan bir yolculuğun ilk adımları. Kökenin ne olduğu önemli olmakla birlikte aidiyetten uzaklaşıp , etnik bir topluluğun sırlarına açığa çıkartacağımızı düşünüyordum ve bu tarz araştırmaların her zaman duygusal anlamda da birliktelik getireceğine inanmışımdır. Aidiyet , kimlik bilinci , etnik tarih , Hemşinlilerin inşa dönemi ve bunun gibi akademik çalışmaların da var olacağını bildiğim için heyecan çoktu.
Elif Altunkaya: Deneğin kuruluş aşamasında yoktum ancak dernek binasının temizlenmesinden, açılışından etkinlik ve eylemlerinde her zaman destek olup, örgütleyici olmaya çaba gösterdim. Yönetim seçimlerinde asıl üye ve yedeklerin seçimine kadınların çoğunluklu olması yönünde müdahalelerde bulunduk. Her ne kadar yönetimde kadın sayısı yarı yarıya olmasa da derneğin kadınlara dair çalışmalarında yönetimin iznine tabi olmadan Hemşin kadınları olarak eylem ve etkinliklerimizi düzenledik.

HADİG siz de Hemşinli olmak açısından bir farkındalık yarattı mı?
Özlem Sönmez: Hopa'lı arkadaşların Hemşinceyi konuşuyor olabilmeleri, bizim Hemşin dili üzerine sorular sorabilmemizi, aldığımız cevaplar üzerine düşünüp konuşabilmemizi sağladı. Günlük hayatta kullandığımız ve anlamını bilmediğimiz bir çok kelimeyi inceledik, irdeledik. Bütün de kelimenin anlamını bilmemize ve görev yerine göre kullanabilmemize rağmen kelime detayında bilgi sahibi olmadığımızı gördük. Bu süreç bizi Hemşin dil kursuna katılmaya kadar götürdü. Bizim için bir nevi bulmaca çözmek gibi bir şeydi bu durum. Hem keyif aldığımız hem de öğrendiğimiz. Bunun dışında dernekte arkadaşlarla bir araya gelmek, yaşlılarla buluşma günleri yapmak, önemli günlerde etkinlikler hazırlamak, atölye çalışmalarında yer almak, anıları doğayı, kadını konuşabilmek. Birlikte attığımız her adım, konuştuğumuz her insan elbette beni daha da zenginleştirdi.
Ayla Vayiç: Daha önceden dilimizin yok olacağını veya yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu hiç düşünmezdim. Dernek farkındalığından sonra gözlemlerim beni gerçekten dilimizin yok olmak üzere olduğunu gösterdi. Birinci gözlemim HOPA (Hemşincenin yoğun konuşulan ilçe) 'da oldu. Hopa'da çocukların çoğu konuşmayı bilmiyor büyüklerin iş koymak için söyledikleri kelimeleri anlıyorlar. Bu çok büyük bir kayıp ben annelere bu konuda ikna etmeye çalıştıysan herkesin dediği şey Türkçe'yi güzel konuşsun ki daha iyi iş imkanı bulur(ekonomik ve diğer etkenler dilimizi yok ediyor).
İkinci gözlemim ben Hemşinceyi iyi konuşurum fakat İstanbul'da yaşamaya başladıktan sonra kelimeleri ifade edebilmem zorlaştı. Kelime haznem artık daraldı. Benim gibi İstanbul'da yaşayan Hemşinli arkadaşlar iki dakikalığına geriye gidip düşünsünler ne kadar akıcı konuşabiliyorlar? Dernek bence bunun için bir araç olmalı.
Evrim Aksu: Doğma büyüme Hopalı olduğum için Hemşinli kimliğim aktif bir şekilde varlığını sürdürüyordu zaten ama HADİG, bunun daha da yoğunlaşmasını sağladı. Kendimi bu kimliğime karşı ▶▶▶

Neşenur Altunkaya : Farklı şehirlerde yaşayan aynı sülaleden insanların , sadece coğrafi etkilerden oluşan farklılıkları bile yeterince güzel bir aydınlanmaydı. Keza Oce ve birçok yer daha katılabilir bu yerleşkelere. Bunun dışında ait olduğumu hissettiğim Hopa Hemşinlilierini de gerçek anlamda HADİG sayesinde tanıdım , eleştirel ya da yapıcı birden fazla çıkarımda bulunabiliyorum artık.

daha da sorumlu hissettirdi .Bizim dışımızdaki insanlara kendi kimliğimizi kültürümüzü dilimizi tanıtabilmemizi sağladı. Toplumun bizden haberdar olmasına iyi bir katkı sağladı.
Neşenur Altunkaya: Oldukça ciddi bir farkındalık yarattı. Benim için en önemlisi , Hopa Hemşinlileri dışında HADİG sayesinde tanıştığımız diğer şehirlerde yaşayan Hemşinliler. Tanıştıktan sonra öğrendiğim bambaşka bir dünya oldu. Dedemin çok yakın arkadaşı ve sülalemizden insanları Akçakoca Hemşinlilerinden buldum. Benim sülale adım Gabremoğlu (Karaibrahimoğlu) , bu uzantının aynısının Akçakoca'da olması ve onlarla yaptığımız sohbetler sonucunda öğrendiklerim inanılmaz bir keşifti.
Farklı şehirlerde yaşayan aynı sülaleden insanların , sadece coğrafi etkilerden oluşan farklılıkları bile yeterince güzel bir aydınlanmaydı. Keza Oce ve birçok yer daha katılabilir bu yerleşkelere. Bunun dışında ait olduğumu hissettiğim Hopa Hemşinlilierini de gerçek anlamda HADİG sayesinde tanıdım , eleştirel ya da yapıcı birden fazla çıkarımda bulunabiliyorum artık.

Elif Altunkaya: Hemşinliler olarak dil ve kültür mücadelesinde Türkiye'deki diğer halkların biraz gerisinden geliyoruz. Türkiye'de başta Kürtler olmak üzere Lazların verdiği dil mücadelesi biz Hemşinliler için bir ışık oldu. Dernek tamda bu ışığı görerek Hemşin diline ve kültürüne sahip çıkarak güzel bir adım attı. Üniversiteye kadar Hemşincenin bu kadar değerli ve yitirilmemesi gereken bir dil olduğunun bilincinde değildim. Ne zamanki farkına vardım dernek bu bilincin harekete geçirmem için bir araç oldu.. Özellikle dilin konuşulduğu coğrafyadan uzakta yaşayınca dili kullanma oranın çok düşüyor konuşacak kimse bulamıyorsun, pratik yapacak kimse yok. Konuşmadıkça da bildiğin kelimeleri de unutuyorsun işte tamda bu noktada dernek bu eksikliği giderecek bir alan yarattı. Hemşince yazım ve konuşma dersleri veriyor. Dernek farkında olduğumuz şeylerin harekete geçirilmesi açısından bir adım oldu. Dilin sahiplenilmesi ve dilin yazıya geçirilmesinde Hemşinlilerde bir farkındalık yarattı.

Hemşinli bir kadın olarak HADİG'in varlığı size ne kattı?

Ayla Vayiç: HADİG, farklı bölgelerdeki Hemşinlilerle tanışmamı sağladı. İnsani değerlerin ön planda olduğu arkadaşlıklar yakaladım bu beni çok mutlu etti. Arkadaşlarla dernekte bir araya gelince Hemşince kelimeler ifade edilirken unuttuğumu fark ediyorum veya kelimeyi zor hatırlıyorum. Hafızamı canlı tutmamı sağlıyor.
Evrim Aksu: Derneğin katkısından çok dernekte aktif olarak çalışan kadın arkadaşlarımın h-Hemşinli kadın kimliğine katkı sağladığını düşünüyorum. HADİG'in şekillenmesinde kadınların varlığı önemli bir yerde durmaktadır. Örgütlenmemizde bir araç olarak derneğin varlığı bize katkı sağladı. Karşılıklı birbirini varetme durumuydu aslında.
Neşenur Altunkaya: Hemşinli bir kadın bakış açısıyla HADİG'in bana kattıklarını anlatabilmem çok zor. Ne çay topladım, ne dil biliyorum, ne de diğer ritüelleri.Bu nedenle bu hissiyatın verdiği bir bilinçle maalesef bakamıyorum ancak şunu çok rahatlıkla söyleyebilirim, HADİG evde oturan teyzelerimizi/ablalarımızı bir araya getirdi. Bu kadınların sohbet alanı oldu. Yün çoraplarını HADİG'in binasında ören teyzelerimizden atma türkü atan ninelerimize çok güzel birliktelikler yaşadık. Bu gibi etkinlikleri ilerleyen dönemlerde çok daha fazla yapacağız.
Elif Altunkaya: Hemşin kadınları çalışkandır. Bu nedenle de Hemşin kadınlarını her yerde görmeniz mümkündür. Dernek, kadınların bir araya gelmesinde bir adım oluşturdu. Hemşin kadınları olarak HADİG'de yer alan kadınlarla bir araya gelerek eylem ve etkinlikler gerçekleştirdik. Dernek, her düşünce ve fikirdeki Hemşin kadınlarının bir araya gelmesi için iyi bir alan. Ayrıca, dernek, Hemşince yazı yazmaya başlamama vesile oldu. Bu noktada GOR'un da önemi büyük. Dernek sayesinde diğer kültürlerden birçok insanla tanıştım. Türkiye'de yaşayan Hemşinlilerle birlikte dünyanın dört bir yanına dağılmış Hemşinlileri de tanıma tanışma fırsatı bulduk. Çok güzel dostluklar geliştirdik.

İstanbul'da Hemşinli bir kadın olarak başka kadınlara HADİG'i önerir misiniz?

Özlem Sönmez: Elbette, HADİG açılımında da belirtildiği gibi Hemşin Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği. Bu kültürün bir parçası olsun ya da olmasın. Sadece kadınlar için değil, Orada

Elif Altunkaya: Daha çok yazmalı, daha çok konuşmalıyız. Kültürümüze dair kadın dilinden, kadın bakış açısıyla metinler üretmeliyiz. Ataerkil kültürün yerleştirdiği öğeleri kültür diye dayatmalarına izin vermemeli, Hemşin dili ve kültürünü yazıya geçirirken cinsiyetçi söylemleri reddedip, Hemşin dili ve kültürünü kadın bakış açısıyla yazıya geçirmeliyiz.

tulum, Hemşince, horon çalışmalarına katılmak isteyen, etkinliklerde yer alıp Hemşinlilik ya da kültüre dair birşeyler öğrenmek, konuşmak, dinlemek, sohbet etmek isteyen herkese HADİG de bir araya gelmeyi öneririm. Düşüncelerinizi rahatlıkla paylaşıp önyargıların esiri olmadığınız bir ortam var. Keyifli ve dostane..

Ayla Vayiç: Tabiki öneririm. Dernekte bir sürü etkinlik yapılıyor. Horon, plates, yemek gecemiz oluyor vb. bu etkinliklerde konuşmalar ve espriler Hemşince yapılıyor.

Evrim Aksu: Farklı kimlikten kadın arkadaşlarında aramızda olmasını isterim tabiki. Farklı kültürlerin ,dillerin bir araya gelmesi birlikte güzel şeyler yapması aslında tam da ihtiyacımız olan şey.

Neşenur Altunkaya: Elbette. HADİG'e gelmek için Hemşinli olmaya gerek yok! Farklı dil/din / etnik gruplarla yapılan sohbetlerde güzel farkındalıklar oluşabiliyor. Özellikle hayatın her alanında daha büyük bir mücadele vererek var olmaya çalışan kadınların , etnisiteden uzak her alanda her kulvarda bir araya gelmeleri hele ki etnik kimlikler üzerinden sohbetler vb aktivitilerden bahsetmeleri kaçınılmaz mutlu son bence.

Elif Altunkaya: Hemşin dili ve kültürü ile ilgilenen çok fazla kuruluş yok. Bu nedenle Hemşincenin yok olmamasını istiyorsak muhakkak HADİG de var olmalıyız. Dilin yaşam bulduğu coğrafyadan uzak kalmak dilin öğrenilmesi yada dilin unutulmasında büyük bir etken. Dernek biz Hemşinlileri bir arada tutacak bir kuruluş. Hemşinceyi konuşabileceğimiz alanlar yaratmalıyız ve dernek bu alanlardan biri. Kadınların Hemşince konuşma oranının erkeklerden daha fazla olduğu aşikâr bu da dilin aktarılmasında kadınların büyük bir özne olduğunu göstermekte. Bakın yaylalarda erkek toplulukların kendi aralarındaki sohbetleri Türkçe ile sağlarken, kadın topluluklarında Hemşince daha çok tercih edilmektedir. Hatta Türkçe soru sorulsa bile, kadınların cevabı Hemşince olmaktadır. Dilin yaşam bulduğu coğrafyada kadınların sosyal ve ekonomik alandaki temaslarının az olması, Türkçe kullanımını azaltmakta ve dilin asimilasyonunu geciktirmiştir. Eski kuşak Hemşince konuşurken artık yeni nesil Hemşinceyi anlamakta ancak doğru düzgün konuşamamaktadır. Türkiye'deki tek dilli dayatmaya rağmen Hemşin kadınlarının Hemşince konuşma oranı erkelere göre daha fazla. Kadınlar dilin yazıya geçirilmesi sürecinde de önemli rol oynuyor. Hemşin dili üzerine çalışma yapanların çoğunun kaynağını kadınlar oluşturuyor. Hemşin Öyküleri kitabını yazan arkadaşın kaynağı annesi ya da çevresindeki kadınlardı. Daha çok Kadınların anlattığı masalları hikayeleri derleyerek bu kitabı oluşturdu. Hemşincenin yazıya geçirilmesi kadınlar kaynak oluşturdukları gibi dilin nesillere aktarılmasında da özne konumundalar. Kadınlar bu dilin esas koruyucularıdır bu nedenle Hemşin Dilli ve kültürü ile ilgili söyleyecek sözü, anlatacak hikayesi derdi tasası önerisi olan her kadının HADİG'de yer alması gerekli. Sadece HADİG de değil tüm alanlarda Hemşin kadınları var olmalı.

Son olarak Hemşinli kadınlara bir mesajınız var mı?

Ayla Vayiç: Kadınlar, Hemşinceyi konuşmazsa Hemşince yok olacak. Kendinizi sorgulayın çocukluğundaki gibi akıcı konuşabiliyor mu? Çocuklarımız bizi anlayarak Hemşince konuşamayız.

Evrim Aksu: Daha çok hayatın içinde olmalarını ve sürekli kendilerini geliştirmelerini, bireysel özgürlüklerinden vazgeçmemelerini, aile kavramının içinde yok olmamalarını diliyorum gerçekten.

Neşenur Altunkaya: Her boş vaktimizi üreterek geçirelim! Üreten kadınların ne üretildiğinden bağımsız güçlü kadınlar olduğuna inanıyorum. Hem güçlü hem mutlu kadınlar olabiliriz... Birlikte kalalım..

Elif Altunkaya: Yukarda da söylediğim gibi, bu dilin esas koruyucuları ve aktarıcıları kadınlardır. Dilin yazıya geçirilmesinde kaynak değil öznesi olmamız gerekli. Ne derler demeden, Hemşinli kadınlara dair, dile ve Hemşin kültürüne dair yazmalıyız. Daha çok yazmalı, daha çok konuşmalıyız. Kültürümüze dair kadın dilinden, kadın bakış açısıyla metinler üretmeliyiz. Ataerkil kültürün yerleştirdiği öğeleri kültür diye dayatmalarına izin vermemeli, Hemşin dili ve kültürünü yazıya geçirirken cinsiyetçi söylemleri reddedip, Hemşin dili ve kültürünü kadın bakış açısıyla yazıya geçirmeliyiz. Yine Dernek bünyesinde yaptığımız tüm eylem ve etkinlikler Hemşin kadınlarının ortak kararı ile yapılmakta, bu ortaklığa dahil olmalarını bizlere yön vermelerinin bekliyorum. Hep birlikte güzel şeyler yapacağımızı düşünüyorum. Biz Hemşinli kadınlarının birbirimizin gücüne emeğine ihtiyacı var. Bu nedenle dernek vakıf sivil toplum kuruluşları vb. tüm alanda var olmalı, kendimize alan açtırmalı, kendimize dair söz üretmeliyiz. ■

dosya **GOR**

Antsu

Hakvan gelli maktabn ive Antsu'in baçenelov baçenelov gerta, igvan gelli terçelov terçelov kuka Antsu'in mode pobigu. Antsun bidzig dağin ama sade enger ağdzçer, emmen şe ağadzer. Bidzige uduşi xemuşi, engerdatse hede al aveli xağuşi gebadzer. Antsu'tsan araç kiçme meçniva xup dağamener.

Asiye Yalçın

Done meçxedağe aroğ giyagutse mod yerek ağpar beştaş xağaguni. Halivore divanin vaan yan egadzer, baravn al gözlüğe kentin cotnivar var kaşadz, kurba kordzegur. Done genign al amendake levanagur.

Godgodalov aoğ giyagutsan hed dağotse eresnin garmi garmi ağadzer, bidzigin kune egadzer yalpa gudar xağale. Halivore naçeutinan selvelagur.

'Ella ella medz ella /entu kağe viyella /entu kağin ağçkenin /asti kağsiyus yalla'

Turtsevants tsenme eyev, ergu yerek danum turniyus şepetsutsin, genige amendake var etir terav turniyus. Kiçme tsen eyevoç, vov eyev deyi merağ ain dağakn u barave. Halivore kemane kaşadzunir egoğin u ertoğin. 'Lusnika erand kişer/ hayde ertak as kişer/ hedev çax tsemer gelli /viyel ertak as kişer '

Meçkedaği ture usul usul patsevetsav, aratsan bidzig cermak inçime nemedav. Şun a ta, gadu a ta, kar a ta, ul a ta inç elluşe balli çer, şidag a kale çigaer. Dağake şaş menatsin, xağuşe obol ayin egoğe inçina deyi viyelan modginetsan. Cermak u tuxe xarevadz inçime eyev, bidzig dağin otkenoun cotin gungetsav. Bidzige kiçme vaxets. Medze apt arav cangme şe er, cangoun meçe desetsuts "isa ula, bidzig adza" astats. Dağake hazenutinan pattevetsan ulin. İsa usti eyev deyi hartsutsinoç bila.

Edetiyan dağotse dade medav dunniyus, şoförer, Rusya'niyus per giyegur. Amsun ergu danum anca kukar dune. Dağakn al teme dadin ama teme ulin ama hazgeneni. Bidzig elloğe; *'Baba isa usti kedar, usti piyer ?'* deyi hartsuts. Dade '*Ereg igune metnuşi hed ture pobuşi kiç menaadzer, coroxin çote kaşetsi araban hats gudim, temna campun enti maliye ser genim, mem al put genim ana hoyive bolokagu entiyan, temna şad anglamiş elliçim inç asuşe, teve tapets aye asuşi bes, tera kenatsi, usul usul çaxna gutsker . Hoyivin lizun kiçme hasketsa; 'isa ar kala, sadgoğa hoza, hivand dzenetsav' ispan inçime asats. Putayi şidag memuşia, yes arnumoç, vartenoğa dağnu dağe sadgoğa, varetsa ari dunsive peyi. Gat ari campu, balki guda şidgigu deyi, torbanun meçna, piyek hala udesnik,'* asats. Genige moni moni kenats, bidzig dağin biberone baadzunir an mitke eyev, biberone epir, gate kiçme molatsuts meçnivar elits. Ulane piyane etir. Adze inçag piyane umuş eyev kiçme tarteletsav, andi hedev verterçuşi, boçe tapuşi gebav.

An kişere ansnelu anune ANTSU teyin. Antsun terane cotin eyevnuşan hedev an oluşagin ama meg hekiyame kervuşi gebav...

Bidzig dağan ilk mektapniyus nor gebadzer, maktabe şad hazgener, Antsu'tsan hedev maktabniyus ertuş uzeçoç. Mare gorçegur, un gudam meg hoketsme Antsu'yin, ertoğez mektabnive deyi.

Hakvan gelli maktabn ive Antsu'in baçenelov baçenelov gerta, igvan gelli terçelov terçelov kuka Antsu'in mode pobigu. Antsun bidzig dağin ama sade enger ağdzçer, emmen şe ağadzer. Bidzige uduşi xemuşi, engerdatse hede al aveli xağuşi gebadzer. Antsu'tsan araç kiçme meçniva xup dağamener.

Tserdus Canoun kumin, govoun meç mesigu mağka deyi, Antsu'yin ama balkonin bidzig adznotsme şinetsin. Antsu'tsan aveli bidzig dağan haz aav, Antsutsan şad an barguşi gebav Antsuin dağe. Mare danir odayin bargetsenegur, hakvan vekeller ana Antsu'in mode bargaz gellir.

Aspan aman vakitin antsadz Antsun dane mart ağadza. Yaar hed giyadz, yaar hed turseladz, yaar hed xağtsadzin.

Meg hakvanme dağake mektapniyus turs ellele Antsu'in baç enuşi ama balkonniva teradzin. Antsu'n kiçme hivandi bes bargadz gelli. Medz ağçige ; 'Ye mar Anstun kiçme hoketsan gax geyevna meme şoğnatoğ soban emedena kola hala, kiçme gat molatsu u xemetsu, gasa. Mare 'Tuk turselek, uş menoğuk yes putgenim, gasa, dağake Antsuyin baç genin gertan maktabn iver.

Antsu'n an ore hivand kenki, inçag igun gatn a giyagn a fayda eneçi. Genige dard gena Antsu'in baytar danigu. Baytare mesadza astadzuni, ergu asağ tevadzuni Ansu'in, tartsadz egadzin dune. Done

sobin mode pattadzuni Antsu'in, otkenoun vaan elli çigaa, açveniye ges patsgena imiş. An xelar Antsu' tsan tsen elatsça inçag igun. Bidzig dağan mektaban egadza, Antsu'in modniver teradza emedena. Antsu'in hivand desadzuni ana merağan inkn al hivandtsadza . İgvan hats uduş uzadzçuni, çur xemuş uzadzçuni. Sobin mode Antsuyin pattevadz aman kun ağadza. Kiçme hedev kune xorgentsadza ana mare odaniyus daadzuni.

Hakvan ter lusanalu bidzige Antsu'in tsenin hed zartadza. Put gena ana Antsu'n balkonin inkn u inke verterçigu. Bidzig dağin açveniye liknagun, terçi pattevigu Antsu'in ' vaxetsak kezi ama' aselov cagdin cermagan baç gena. Antsu'in hed xağalov xağalov maktabin ama harzevigu, hakvan ağadzi bes. Haz enuşan dane meçe bolokagu;

-Viyelek viyelek Antsu'n şidgadza, abla, abi, yemaaa viyelek, aselov dane meçe istus intus gerta Antsu'nal hede terçadigu.

An şapatan hedev mektabe tağdil elloğer, oluşakça kağnive elloğeni. Bidzigin maktabe şad soy antsazer. Muallime more 'as dari inçime ağadza isu, maktapniyus terçelov terçelov kuka, terçelov terçolov gerta, ta kidum maktabe al aveli hazenuşi gebav' gasa meg or me. Mayrna metkan 'mektaban ça, Antsu'tsana' deyi gontsena.

Mektapniye tağdil ellir ana yiek amis kağnive kelleni emmen dari. An hakvaan ezzanan hedev joğvevetsan hopar, hopor dağa, vov go, vov çgo hedzan pikabın. Antsu'in al pikabin varan dağotse mode teyin, kaletsin kağniver. Kağe elan hana genige dune ture dağvortsenuşi gebav, Antsu'nu bidzig dağan tervike terçaduşi, mets ağparnin şeiye geuşi geban. Daninoke bidzigin ays hadik neşeli u hareketli zate desatsçuneni. Antsun a kağe uyinke kedadzi bes terçadigur.

Antsun bidzig dağin şad sorvadzer. An nor u ertar hede bededegur. Dağan megal dağotse hede xağuş alimniva gerta Antsun hede piti piti terçigu, dağan poğotsniver çur peyuş ertar Antsun susli cagate tapelov hede kalagu. Yaar hede xağagun, yaar hede tatrigun, yaar hede bargigun. Antsun u bidzige engeri bes, ağpari bes ağadzen.

Genige hats uduşi dağake tsen dale Antsu'inal tsen gudar. Antsu'n an tsene imanar ana vordağ ellir ellir toğ bolokelov bolokelov tsene kednuşi terçadigur.

Moni moni medzenagur Antsu'n. Maziye ergentsadzeni, şokun nağigur, ama bidzi dağan xuzuşe toğuçer. Meg arayime Antsu su bidzige oşlodadzin, genige meg semtan Antsu'in maze sandragu megal semtan bidzigin kelxun put gena. Antsu' tsan bidzigin oçil antsav ana ispan elloğça deyi Antsu'n maze xuzuşi gaar devin. Dağan bargele halivorn u genige pernadz xuzadzunin Antsu'in. Antsu'n araç şaş menaadza, hedev rahatlamiş ağadz tusterçuşi gebadza, kiçma çokuttsadza .

Dağan kunan viyeladz u Antsu'yin desadzuni ana bolokuşi gebadza. Antsu'in maze inçi xuzetsik deyi luşi gebadza. Meçniva lalov lalov kinte kaşelov odaniyus kenaadza. Bi yaim egadzça modveniniyus. Mare tsen guda, 'himi aye orti Antsu'n kezi bedgena' deyi. Dağan terçelov kuka.

-Ye ma indzi putaala, yes a Antsu'in bes ayi keloxes!

Makasove, inçug cagatnnivar engadz maziye xuzadzunir. Andi hedeva mare bolokuşi gebadza.

Bidzige maran paxçuşi ama alimturniyuz teradza, Antsu'nal hede... Ergu xelar, terçelov terçelov yed antsadzin campan.

Kiyazin edisoğnuke al aveli xelartsadzer Antsu'n. Genoçe ağadz torxiye, lobiyaniye, xiyarniye, dzile guder. Adzukin polore badetsin, deşkar teyin Antsu'n mednuoç deyi. Ama Antsu'n anguc tenagu ta? Badin varanine turs terçigu, adzukin meçe varti vori bededagu.

Tsemere ka ana inç enoğuk, inçbes put eneğok, vordağ baroğuk deyi medoreguni. As tsemer put enuşi çer Anstu'n şad xelarer, şad medzentsadzer. Kağin igvan joğveveni ana inç enik inçenik oç deyi anu varan a xabreguni.

Meg igunme nestele Fayik emican, 'os devek indzi hekuts ertoxum lernive, danim Sarxoşin ▶▶▶

Umerin malin xarnim, isa ispan inçug yep put ene gaynoğek' asatz.

Daninoke devuş uzeçeni, Antsu'in şad sorvadzeni, bidzigin inçbes asoğeni ? Megal semtanal tsemran inç bes putenoğeni? Aman xarevadzer xelkiye.

Hakvan, arakage ter tibnelu, Fayik hopore tsenove zartetsan. Genige tsen aav Fayik emicain, Fayik Emican 'gertam lernive, adze harzetsek hayde danim' asats. Genige dağake zartinoç deyi usul usul, tsen hanelu, baç enolov baç enolov Antsu'in compa etir Fayik'in hede. Uiyinkn al merdivanin varan nestav, tsigara me kolets, edetvenun serenuşi gebabav, pikabe tumbe varantsav ana açetsan ardetsuke kiletsav.

Aman inçxadik nestav varamedi çer, arakage elav partsentsav, dağake gamats gamats verelluşi geban. Bidzige viyellelu bila kumturniyus terav Antsu'in modniyus. Genigna şimin varan nestadzer, inç enoğa deyi sergener dağin.

Kumterane Ansu'in desavoç ana dağan, terav, adzukniva nemedav ta deyi. Adzukina desavoç hana Antsuuuuu, Antsuuuuu Antsuuuuu deyi bolokets ergu yerek danum. Çgar. Çana meg danum me tsen devuşe heyiker Antsu'in bidzigin otkine mode pobuşin ama. Andi hedev mantartsav 'ye mayr ye mayr, Antsu'n çgo, hopore dunniver kenaadza takidum, ertam peyim basmalum' asats.

Mare toğuçi, bari hatse udatoğ hedev gasik deyi tsen guda, 'aye meme hatse udik, hedev gertak put genik' gasa.

Moni moni nestav, hatse şidak udelu 'aha yes gertam ye mayr emicain dunniver, andağ incig giyav ta kez, habat kağtsadz menats oç' asats. More ali luşe egadza

-Nist hala inçime asim, ertami orti.

-İnç ağav ye mayr inçi kulas?

-Orti Antsu'n emicayin done ça.

-Vordağa entame alimnuyus kenats ta?

-Ça orti as hakvana Faik emican arav, lerniver darav Antsu'in, şad medzentsadzer, isti istus putene çigaeki Antsu'in. Tsemran barguşi dağ çko dziyapane done. Anu ama, hema anu engerdake şade lerinnin, anots mode al soy gelli deyi ğergetsak Ansu'in lerniver.

Dağan meme şaş menats, şidaga ta xapagu ta deyi polore putaav, edisoğe axparn u kuyrn a luşi gebadzin ana az şidaga asats, Antsun kenats deyi depure keloxe arav. 'Antsu'in engere yesim, manka Faik dedein, yed piyatoğ Antsu'in, çana mektapniyus al ertoğçim, dziyapane dunniyus a egoğçim, kum terane nestoğ Antsu'in bedenoğum, monka Antsu'in piyatoğ' asats u terav compan inçav, alimin companine lalov lalov kalets..

İnçag igun menenag, oğane kömürciyin aadz done kelxin nestav. Mare tsen gudar, arayin megal dağake tsen gudan, an tsen dalçer. Ağpare peuşi ama modniver kenats, anu hede eyevoç, dade bolokets eyevoç. Arakage dzovun varanivar mantartsav usul usul, metnuşi inçig menaadzçer. Bizige aadz done kelxin ginuşe mitke tiyadzunir takidum.

Babe usul usul kalets dağin modnivar. Elats done varan, nestav dağin mode.

- Hayde orti, lami, herkets, hivandnoğes, metnets, dunnive ertak, ku mare bedgena, hatse harzets, hayde viyel ertak.

- Eğoğçim dede. Antsu'in kağduts lerniver xergetsik, egoğçim yesa dunnive, tuka indzi ama latsek done.

- İdban asemi orti.

- Asoğum dede. Antsu'n arants mezi inç enoğa lerine , vov putenoğa anu ? Yes Sarxoşnun male kidim, şadin aner, Antsu'in anots arayin vov hats devoğa, vov çur devoğa, hede vov xağoğa? Antsu'in guttan aner.

-Antsu'n medzentsav orti, anu taçigain megaloke, vaxemi anu hama, hayde himi ertak dunniver orti.

-Lere şad heru a ta dede?

-Şad ça ergu yiek danum kağsive eguş ertuşi çak a. Hayde himi dunnive ertak yes kezi danoğum lernive. Hekuts u megalor ça u almegalor Çünküm'in minubuse ertoğa, anu hede gertak kukak. Açveniyoved desnus gu Antsu'in, hayt himi orti viyel.

-Megal orin ama inçğadig bargoğuk u viyelloğuk?

-As igun bargik viyellik, mema bargik viyellik, mema bargik viyellik ana megal or elloğa, ertoğuk.

Dağan teme babun tevan pernets viyelluşin ama engiyets, tem na;

-Şidag gases ta dede, ertoğuk ta lernive? Bargoğuk viyelloğok, bargoğuk viyelloğuk, memal bargoğuk viyelloğuk an hakvan ertoğuk ha ta lernive ?

- Ha orti, amana hayde ..

Bab u tor done çompan arin arçetvenin, babe torine teve pernets medoğumin hed kaletsin dunnive .

An ergu ore bidzigin ama ontsavoç, an ergu igune bidzigin ama amis ağav, an ergu ore arakage çaragdetsavoç. An ergu ore igune kaşkeşelov eyev, hakvan ağavoç. An ergu igune tez asni deyi dağan ezanin hed bargetsav igvan, hakvan ezanin hed tusterav yatğan, ore tamni deyi terçadetsav.

Henkşapti hakvana tezme babe bidzigin arav, Zurpicine xanture kenatsin, minubuse millatin joğvets kalets lernive.. 5-6 saatu hedev pobetsan lere.

Dağin Antsu'in hede hivandnuşe bitun lere imatsadzer. Oğane minubusan işnelu bile terav Faik'in turnive, terane nestoğ gendike dağin ildurumi bes terçelov eguşe desan ana, terçimi orti xeçoğes, ter ku Antsu'n egadzça deyi boloketsin.

Faik'in ture poboğ dağan, 'Faik dede Faik dede yes egi Antsu'n vordağa?' deyi acele hartsuts. 'Eger ta orti' asats Faik deden dane meçnan u turs elav, gerecetsav dağin sirets, made ergentsuts 'Antsu'n aha ina oğnan istus egoğ malin meçna. Ertami hoza nist bedaa, şeniye malin hednin, kezi xadzigun, aha himi kukan aneral' deyi tembih aav.

Dağan ertuş uzets malin modniyus deden u gendiko toğutsinoç. Dağan teme açveniye usul usul egoğ malin meçe bededetsenegur Antsu'in desnum deyi. Antsu'n susli cagat uner, emedena conçevigur, ama male ağadig şader u uruşe çgartsav bidzige. Male gamats gamat modginagur, dağan dağe gungi çigaer, sirde petpetagur, haz enuşan u heyecanan ternu luşier. Antsutsan ayri çors or antsadzer golay pan çer anu hama.

Açvenin getser putgener, putgener ama desnuçer cermag cagate. Temengi çgartsav, terav, babn u gendike edetiyan gorçetsin 'ertasoç şeniye xadzoun, ertsoç şeniye xadzoun' kağan elav, kiçm al ta elli modgintsadzer malin, teme şenoun vaxegur, partse karime varan elav 'Antsuuuu Antsuuu , Anstsuuuuuu' deyi bolokuşi gebav. Kağna merağan ser gena ta hala inç elloğa deyi. Takidum imaatsçer Antsun, dağan bitun tsene joğvets memal 'Antsuuuuuuuu Antsuuuuu Antsuuuuuuu' deyi bolokets...

Memmal u putayin ana, yes asim hinghaur tun asa hazar oçxar u adzin meçnan mege keloxe vegalav u tursterçelov terçuşi gebav dağin modniver.

Dağan Antsu'in u desav ana, karin vaynan tursterav, Antsu'n nekevants an verevansts yaar modiyus terçuşi geban. Malin hedi şeniye açelov terçuşi, millate terçuşi bolokuşi geban ta şeniye dağin tsiladoğun deyi. Antsu'n u dağan yaar mod egin ana, dağan Antsu'in pattevetsav, siyets, baç aav, Antsu'n anu lizuşi gebav, yaar hede tusterçelov xağuşi lerine posin kiluşi geban ana şunern al gungetsan, millate nafas arin. Dağan teme kula teme putgena, Antsuyin eyese pernagu. Cagdin cermage ağdodadzer tuxtsadzer, meme ardetsuke sepegur, meme Antsu'in cagdin cermage. Dağin serenoğ millatna varetsan dağin u adzane. Kanime genig ardetsuknin pernel çgartsin ...

Himi inç elloğer? Antsu'n ertuş uzeçi dağan obolenuş uzeçi. An igune Antsu'n arin uyintse düne darin. Dağan inçug hakvan Antsu'in teve keselov bargetsav sakvetse cotin. Aman meg ergu or antsav.

Yed tarnuşin hakvan halivore inçug viyeladza dağan Antsu'in udetsuts xemetsutsadz oğnive xağuş kenaadzin. Bidzige tatradzer gortin vaan ergentsadzer, Antsu'n al keloxe otkenoun vaan tiyaz tatrutin garneni. Dağan ertuşi vakite ka ana inç elloğa deyi medorigur. An arayin Sarğoşin Umer'in hoyive nekevants eevtsav. Eyev Antsu'ın u dağin mode pobetsav.

-Bidzilig, asor ertoğek, osdu malin hede danim isu a, compa elloğuk himi, mema kezi sorvi oç, zate zor umiş eyev, himi alaveli sorvuşe mağk gelli ?

-Çaa tun kena compadiva, Antsu'is yes asor hedes Hopa'ivar donoğum

-Emican gorçagu donoğçes intsi kena ar asatz adze.

-Antsu'is donoğçim taa ana yesa ertoğçim, kezi bes hoyiv gellim ispolores yesa .

-Ku maktabed gepçoğa ertuşed bidi.

-Hoza vov putenoğa , himi ertam ana memal yep desnoğum? Aman elliçi, tun kena malin hed, devoğçim Antsu'in

-Kezi soz gudam ağadik oçğarin u adzin meç isu al aveli putenoğum, udesnoğum. Kezi bes xelara zate isaa, uyine kelxun hed gerta bitun. Bidzign u hoyive dzidzağetsan, kiçme xabretsin aranoun, hedev hoyive;

-Kal dari kas ana ali desnus gu. İsu dağe anots meçna, isu dağe lersa. İsu engerdake aha huna ardzoğnernin. Tuna şad soy engeres, isu şad hazgenes kidim, hama obolaa danim engerdatse modnive. Al aveli medzenoğa, isu dziyapane done puteneçigaek, andağ al mağke ça ta, isa adzanes asa hala?

-Adz asemi ‼ İsu anune Antsu'a. Tuna tsen dale Antsu asoğes.

Kiçme uskutsan, dağin keloxan inçigertme gasnir hoyivin mantartsav;

-Antsu asoğes, adz ça tamam ta ? Arayin levanoğes, hede xağoğes, maze xuzoğçes Anstu'n hazeneçi. Tamam ta ?

Hoyive dağin kiçme varetsav, teve kesets 'ha' asts 'astadzniyet enoğum' asats, yaar putain, ergusin al açveniye like dzidzağetsan yaar megali. Hoyive 'tamam' asats, dağan antsuyin pattevetsav, siyets, baçenelov xergets hoyivin hede. Edetiyan putaav inçug Sarxoşoun deniye.

Dune inçav. Tsade merale gertar kukar. Babe harzevadzer. İnkn al hakusviyetsav. Minubuse eyev kiçme hedev, turs elan hedzan minibusin, dağin açvin Sarxoşoun teranner, male ağelan eladz kaluşi gebadzer Zenginyurdin compun dagnine. Merale moni moni eyev pattets polore, male, Antsu'n meralin xarevetsan.

Dağan keloxe minbusin camin negepçuts, babun tarsav

- Dede, inçag yep viyelloğuk bargoğuk, viyelloğuk bargoğuk u kal dari elloğa? ■

Asmalı...

Mar elluşe inçbes tejara desa. Dasnuyerek daragan iken garkevadza Asmas. Dasnuyerek daği mar ağadza. Araçu dağan kartin meradza. Dasnuergu hadig axçkan mara. İs ğadig dağa unnatsadz u nestadz ça. Gov put gener, tarman gener, pad giyegur, poruş, torxuş gener. Kukar dane hats-tatsan geper.

Nursen Ataman

1942 in Bağlivan Canoğliin as aşxares egadza. Dade Golçağin Dursun Alin, mare Ayşe'na. İm hokis a, aşxars a. Anune Esme a. Kutugin yep Asmali ağadza an çkidim. Yes al sade Asma gasim. İnçug garkevetsa, im dade meg semt, aşxares meg semter. İm more şad desnu çe. Şad tadigur. Garkevetsa hedev yep u dağa unnatsi, im mare meg semt aşxares meg semt ağav.

Mar elluşe inçbes tejara desa. Dasnuyerek daragan iken garkevadza Asmas. Dasnuyerek daği mar ağadza. Araçu dağan kartin meradza. Dasnuergu hadig axçkan mara. İs ğadig dağa unnatsadz u nestadz ça. Gov put gener, tarman gener, pad giyegur, poruş, torxuş gener. Kukar dane hats-tatsan geper. İm mare aşxaris emmen u zor panoun panvorner. Madağ ellim. İsa kires kiele şad latsi. Apnas kar u im more as aşxare poxe.

"Asmali avale inç genedi? İnçbes gantsnir oriyed?

"Ka orti meg rahatluğ me desadz çunik. İnç asim? Vore var tenim, vore asim? Yes ter mar ellelu hokurnoud u hoparid mar ağa. Momed merav, anots yes put ai." gaser.

İm Femin ! asa hana hoparis hama, peynan mağr gata gu: "Hopared merav hana im engeres kenats, menenag menatsi orti" asats, elatsu elats, ter kula.

"Garkevelu arac inç genedi? Aner asa kiçm al."

"Ka inç enoğaki orti? Gor gertaki, tadaki gu. Yokluğ gar. Kordzadzniyes kagaki gu, me m'al kordzaguki. Lern i ver gertaki. Meg dari me, lern i ver ertale kiratin boçin vaan nestadze meg dağ me enga. Golçağin Umere gorçedz im more. Dağid kaletsu,

tsius vaan inç gena asats. Şad tatre gu çors or keşegur compan. Soliyanin, Cevriin Xanin, Dakvarain, me m'al Satibein duşum genaki. Lerine amran poloma genaki gatan, xavindz gepaki, hoyiv gertaki momove. Mome danan heru ğergeçer mezi. Soy put gener. Barvuş gar. Mart desnaki hana kentiyes, peyneniyes xepaki gu yazmaniove. Yerek çors ard torxaguki. Oxtn hadig gorob unaki. İm marn u yes done modig gorobe bedgenaki. Meg dari me gorob ertale dzumaki. İm dade varigur mezi."

"*Garkevetsa hedev nemaz enaki oç hana mezi halivore hats dal çer. Tsemere dzevağnetsa gertaki Bartsxalin kedn i ver. Yes şad saegu. Hediye hokured, 'yes saiçim, tun inçi sayis gu?' gaser. Gyonulen poriser, teviyes saele tsune pernelov temreguni. Axkad Femin dağaer. Tevers i var şeretsne gu. Aman şoğtsene gu. Şad haknuşi şe çunaki. Etakluğs al ağim pernegur. Nemaz enele tsen gener, ağime kagigur. Arderniver torx enuş ertaki hana gugumove çure hoğniva netenegu bağ mena deyi. Haba isman tadadzim orti*"

İm Asmali, şad kaşadz uni. Babn al mança dağa çuni deyi, 'kena ardin dun şina' astadz uni. Babe lerniver u kenatsadza, kağduts kağduts done dağe poradz unin. Lertiyove giyadz unin emmen şe. Ergu dari xosadz ça babe asots hede. Hedev hedev dunniver kenatsadza. Hedev halivortsav u hivand menats hana, ali babun im mare put aav, inçug merav.

Şakari hivandutine pernets hana done im more uduş çelluşi inç u gar vatetsi. 'İm mare udoğ ça hana, yes al udim oç' asti. Hedev hedev sorvetsa, inç molervi çi ki. Meg dari me indzi şad merağ ağadz uner. Oç gartuş oç keruş kider, im dane numaran kelxun pernadz uni, mankadz indzi. Şad haz ağadzune, mednas elle çi. Asti, me m'al asim, şad gasim isa, apnas kar u im more aşxare poxe. İndzi maktab danir hedev arnur. Hedra park ertaki, indzi xağtsener. Cilika terçe, indzi taper. Kuafor ertaki, sinama ertaki, konser ertaki, dzovn i var ertaki lağaki. Tatil ertaki, uruş dağnuk desnaki. Harsnik ertaki, xoron xağaki. İser elluşe indzi hama lerçuda. Yes sanat muziği koroinim. Araçu konserin im mare modser. Yes al gançetsi. 'Emmen u soye tun gançetser' asats.

"Yes dağa iken inçbese?" asti.

"*Şad medzedi. Paluliken lerniver dari, Karsun oraganedi, yes 'ut amisgana' gase. Şad açiç ağar"* asats.

Yes al karsun daragan iken lerniver kenatsi. 'Himi yes kezi danim' asti. Vaxedz, 'hivandnagum' asats. Me m'al palul iken indzi hokuris dune daradz uni.

Çay kağele galate tiadz gaxtskadz uni. 'Me m'al u put ai hana otse galatn i ver keller' asats. Aman tejar medzentsadzik orti. Darsous put ene çer, karneniyes desnu çer. Yep u kurba kordzuşe sorvetsuts en tame haz aav. Anu hama emmen u soy diplomas aradz une. Emmen okets asats mat aav . Şad tatradza, şad var kaşadz uni.

Mek kurerdakes dardous varan şad xosil çigarik. 'Me m'al mezi merağ ena oç' gasik. Asuşi şad pan go u kiç m'al kurerdakes asin toğ. "Tuk al astek" asti, medzan geba.

Gönulen: "İm mare indzi aşiğis devuş uzel çer. Meg igun me Fehmi hopare eev. Hakvan ertale done dage hoparove xosele anguç devi. Hoparin, 'Helimin asa axçkane da oç toğ' gaser. Hoparn al, 'Ça devoğuk dağan soya, hem gartatsadza' asats. İm mare umets havnil çer. Mezi gimiş ene çer. Dune eyev hana, 'Desar ta? İndzi devoğun' asti. Dzidzağetsa şad xendum ağadze. İm mare averetsav. Hedev hedev an al Gundağin (Hüseyinin) haz aav." asats.

Eminen (Maşar): "Garkevoğe hana kağduts kağduts kular im mare. Harsnetse orna şad latsav. Ter donan eladz çe gove unnadz. An horte indzi devets im mare. An moleri çim." asats.

Meyreme: "İm dade pade campun neketin gedregur. Vordağ u tejar pan ellir, kednugur. Taduşe haz gener. Meg dari me im mare ▶▶▶

ergudager. Porine vover medis ça. Yes, Budigen me m'al im mare pad geuş kenatsak. Budigen meg tevan, yes meg al tevan perne gu aman pad gietsag orti." asats.

Zülfiye (Budige): "İm mare İmrenin u unnats hana an oriye moleri çim. Xastanen i ver ertale şad latsav. Yes al duva gene manç unna deyi. İm mare dzidzağelov kar dune, gase. Hedev imatsak, İmrenin unnatsadzer, dasnuhing or xastanein bargetsav. Karsunuhing daraganer im mare. Yes al kenatsi modn i ver. Dune egak yerek amis hivant bargetsav. İmrenin al im morn al yes put ai." asats.

Esengüle: "Mağunoun şad haz gener im dade. Apnan ka anots hede bargoğa. Heru dağnuke poroki hama daxtag şinegur. Meg or me dzare xezarele keloxn i var engav. Peynan argan engadzer. İm mare merav kider. Orti tsaxude keloxe arav. Cor patax hastanen i ver kenadz hede. Xerke kelxan eladzer ağadig haz gena. An ore moleri çim. İm dadin inçbes haz gener an ore desa." asats.

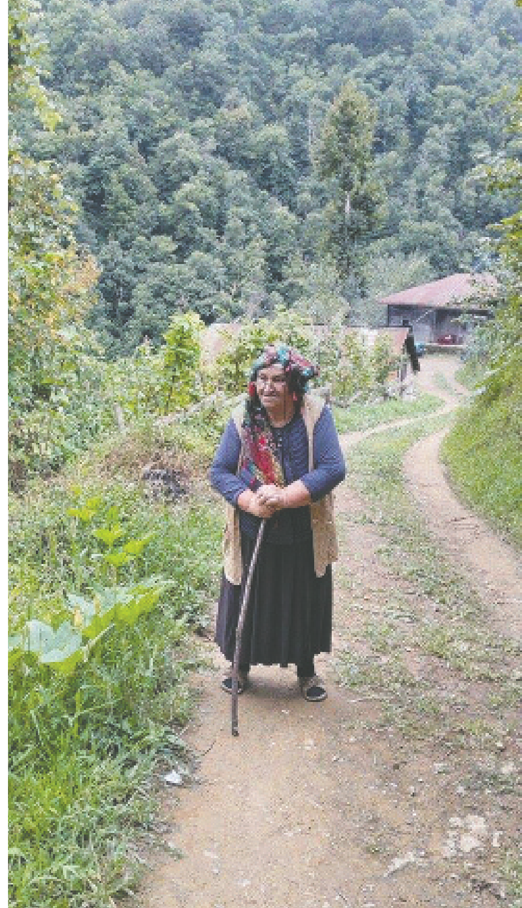
Nevime: "Meg or me doxtoran eev im mare. 'Dağa unim yes, kidim ali axçig elloğa. Ku dadn al arnul dal çi asats. Hedev bargetsak ayni odayin bargadzaki. İm more luşove zartetsa. An latsav, yes latsi. Modines Sonnurner anu pattevetsa inçug hakvan latsi." asats.

Sonnure: "Hokis Asmali. Marie dağatse gimiş ene çin. İm marn al mezi varigur. İnç ener taduş bidir. Çaye gebçir hana hakvenie odain ture gamats gamats pats gener. Tatradz gellir yatğin cotin nestir şunç garnur. Teve vaas tenegur, gaserta, 'Sonnur, hayde ver elek orti, asakvan al ver elek.' Aman asele im kunes al şad kukar. Me çaye tamnir hana ture al gamats pats gener. Ali yatğin cotin nestir teve vaas tenegur. 'Orti asakvan al viyelek. Mereme çayin nor gebav, anu engeretsek orti' gaser." asats.

Neticen: "As dari kağn i ver kenatsi. Dağotse Uçkardeşin barvun mode var tei. Hivandeni. İşçi dari im dadin hama. Xelog tarnuşez bidatsav. Barave, 'dağan şad hivanda, aye,' asats. İm more asti, 'yema ertam,' asti. Put genim na daği bes luşi gebav. İnç ene? Erta çgartsi, ergu or al mode gatsi. Hedev kenatsi dağotses ari, dasnuhing or al mode gatsi. An luşe mednas elloğ ça." asats.

Ayşen: "İm mare indzi şad tsengudar. Ayşe istus, Ayşe intus. Anunes tejarçer anu hama takidum. Taduşan naçiyadze 'mayi anunes poxoğum' asti. 'İnç tenoğes' asats. 'Sinem tenoğum' asti. 'İnççç! Sitreç taaa' asats. Al indzi vov perna gu. Dzidzağelov ternu mera. Me m'al tadim oç deyi, 'hivandim' gase. Vermidon xema gaser. Anu soy ilace aner. Ter ali Vermidon gasa." asats.

Çiğdeme: "İm mare soy iken, çay moluş kenatsak. Ertuşi çe barguş kuze. İm more asti ta: 'im mongağes avera, gedre çi, ku apuned du' asti. Put genim devedz. Apuns al devi oç, paxa campan i var. Şad gorçedz, edetiyas xoselov gorçelov dune eev. An ore moleri çim." asats.

İmrene: "İm more emmen u bidzig axçignim, dasnuergu numaran. Karsunuhing daregan iken indzi unnatsadza. Şad tejar ağadza unnuşe. Kartin meg ur me go. 'isa kezi unnale ağadza. Basmalum xelk çune u kezi unnatsi' gasa. Gorçuşn al anuşa. Yes bitun im more lertin bargetsa, anu hama şad nazli medzentsa. Hakvenie ver keller, hats harzegur, indzi ver ganer. Lerte garnur ereses, teves levanagur, ali lerte garnur depure danigur. Hatse gudesner andi hedev maktab ğergegur. Momun modnius ertale dani çer, şad kula. Picamanies tseve gu. Lertin bargele luşiye kimana, yes al kula. 'İnçi kulas?' gaser. Yes al, 'mağun xadzedz' gase. Şad luşes im mare barava, merni gu, arants mar menagum deyier. Emmen tsemer engerdatses hama perta kurba, patik kordza gu. Hediye devuşe hatira var tenuşe haz gena. Yes an semtnine im more lemanigum. Bidzig iken dune uş ka ana, guttar. Himi erese gaxtska gu. Mar asin hana xelkes egadz emmenu soy, erand şen Asmalin a." asats.

Kurerdaks al taduşan, şad dağa unnuşan xosadzin. As aşxaris gendike şad acervigun. Mança dağa unnam deyi dağa unnalov, tadelov antsadza im Asmali'in omure. Asmali ku haxed dalçigaik mek. Apnas kar u kaşadznud xalese, abradznid tetevtsene.

Maroud soy put aek, mezi anotsma modig ook çgo. ■

Ziyaret Çiçekleri...

Ayakları yürürken yüreği koşuyor Heva'nın. Eli yüreğinin üstünde, Sefer'in peşinden sise karışmasın diye. Dur diyor, dur. Durduk yerde ortalığı velveleye verme.

Birsen Aşık

Tahta kapı gıcırdayarak açılıyor. Heva elinde bakraçla eşikte. Dağı, Tarel'in tüm heybetiyle dikildiği tarafı uzun uzun süzüyor. Sisten göz gözü görmüyor ki Tarel'i görsün. Ne kadar bakarsan bak, boşuna. En iyisi sis biraz açılana kadar ahıra gitmek, dağ nasılsa duruyor yerli yerinde.

Kemerli yanında buzağısı, kapı açılır açılmaz boynundaki boncukları şıngırdatarak dönüyor sahibine. Heva, bir yandan başını seviyor bi yandan söyleniyor Kemerli'ye: Çok ararsın dağın taze çimenini. Öyle bi başına geçmeye kalkarsan Tarel'i, kırık bacağınla, kuru ot yersin işte. Elini belindeki kintamana götürüyor, bir avuç tuz avucunda. Kemerli tuzu okşuyor diliyle, Heva Kemerlinin beyaz kemerli sırtını.

Ah Kemerli, akşam bir düş gördüm ki sorma. Ne diyeyim hayır içinde olsun. Güya Sefer, Atmeydan Gölü'nde yüzerken, bir peri kızı çıkıyor gölün içinden. Ama nasıl güzel. Nasıl güzel. Sefer'imin eli ayağı birbirine dolanıyor kızı görünce. Nasıl dolanmasın ki. Kolay mı peri kızı derim ben sana. Kızın üzerinde ziyaret çiçeklerinden bir elbise. Elini Sefer'e uzatıp çekiyor gölün içine. Ne kadar sesim varsa bağırıyorum: Sefer, Sefer, oğul gitme! Perinin güzelliği yutuyor sesimi. Bir bakarım ki, Sefer'imin yüzü yeşil suların dibinde. Uyandım soğuk suların içinde kalmışım gibi aldı bir titreme. Bağırmışım, Sefer oğul, peri kızının peşinden gitme.

Sefer'im başını uzattı yorganın altından. Anne ne oldu sana, niye sayıkladın ki bütün gece?

Sefer'im canına kurban olduğum, kötü kötü rüyalar gördüm, bugün göle gitme.

Umurundaydı. Bunamışım gibi gülüp başını salladı.

Peri kızı gözünü bağlamış bunun, başından savdı beni anladım.

Heva'nın eli Kemerlinin memesinde. Bakraç sütle, Heva tasayla dolu. Gidip seslenmeli Sefer'e çevirsin sığırları. Eve çıkıyor, Sefer daha döşekte. Gün geldi, öğlen oldu, sen döşektesin daha. Tarel'i sis sarmış, git getir sığırları. Sefer başını iyice gömdü döşeğin sıcağına. Anne ben gidemem, Şenol'u yolla. Sen varken Şenol'a mı minnet edeyim?

Üstelemedi Sefer, söylene söylene çıktı yatağından. Heva'nın döşeğin yanına getirdiği kahvaltıyı alel acele bitirip çıktı evden.

Heva'nın gözleri, sise karışan Sefer'e dikili. Sefer sise karıştıkça Heva'nın kötü düşleri dirildi. Bir pişmanlık çöktü, sisten beter: Göndermeseydim oğlanı keşke.

Sütler birikmiş, böyle durmakla olmaz, mayalamalı. Yakıyor kuzinayı, üstüne koyuyor kazanı içindeki sütle, karıştırıyor. Tahta kaşığın ucunda, peynirin taze cucuğu.

Rafta kurmalı saat tik tak. Sefer gelir şimdi, sever cucuğu, ona saklamalı.

Pencereye gidiyor, sis saklıyor dağı, sığırlarını arayan canın yarısı oğulu. Ah niye gönderdim ki sanki diye hayıflanıyor habire Heva. Sonra böyle daha fazla duramayacağına karar vermiş olmalı ki üzerine geçiriyor hırkasını, elindeki şemsiye de baston niyetine. Yok, içi rahat etmeyecek Tarel'e gitmek zorunda. Tahta köprüde karşılaştığı çocuklardan birine Sefer'i soruyor nefes nefese. Eliyle Tarel'in tepesini işaret ediyor çocuk. Tepeye doğru tırmanırken sesleniyor sise, Sefer! Oğul! Sefer! ▶▶▶

Evden çıkalı ne kadar oldu, ha bu yokuşun dibindedir, ha bu tepenin ardında. Tarel, oğlumu yuttun mu? Cevap ver.

Tarel, uçurumların gizini saklayan başını çeviriyor Heva'dan yana.

Püskül, arama artık oğlunu, peri kızının ardına düştü. Güzel başı kim bilir hangi kayanın kovuğuna gömülü.

Oğul Sefer!

Heva Bacı, sen misin? Sefer'e bir şey mi oldu?

Sisin içinden seslenen amcaoğlu. Heva'nın yüreği hafifliyor bir an.

Sığırları çevirsin diye yolladım, bu saat oldu daha bir yerde rastlamadım.

Meraklanma bir şey olmamıştır. Hem öyle bir başına olur mu, haber vereyim köye hep beraber arayalım, kurda kuşa yem etmeyelim çocuğu.

Amcaoğlu gider gitmez Tarel'in kurdu kuşu Hevanın zihnine üşüşüyor: Ya peri kızı çoktan Sefer'in elinden tutup gölün dibine çekmişse. Ya bütün o kötü düşler düş değilse?

Ayakları yürürken yüreği koşuyor Heva'nın. Eli yüreğinin üstünde, Sefer'in peşinden sise karışmasın diye. Dur diyor, dur. Durduk yerde ortalığı velveleye verme.

Kulağında sesler: Çoban köpekleri, Sefer'e seslenen köylüler, ayaklarının altında çıt çıt ezilen kuru ot, çekirgeler.

Ah, hiçbiri Sefer'in sesine benzemez ki.

Karanlık. Soğuk.

Üşümüyor. Yüreğinde köz olan nasıl üşüsün ki. Yorgunluktan çöktüğü kayada eli karnında, Sefer'in çatlattığı derisinde. Sefer'i sever gibi okşuyor Sefer'in izlerini. Belinde bir sancı, omurgasını çatlatırcasına.

Sefer'in doğduğu günden bu yana böyle sancılanmadı.

Gün ağarıyor, benim gözümün feri karardı, oğul ben seni kaç kere doğurayım, dizimde derman kalmadı.

Çığlıkları duyuyor neden sonra. Koşarak gelen gençleri.

Gözün aydın Heva Abla, Sefer bulundu.

Ayakları kendinden önce koşuyor. Oh şükür, sonunda. Önce bir şey göremiyor. Bütün köylü başında. Heva'yı görünce açılıyorlar neyse. Sefer'in başı, yastık niyetine bir taşın üstünde, mışıl mışıl uykularda. Heva kapanıyor başına.

Oğul Sefer !

Aralıyor gözünü Sefer, gülümsüyor annesine. Heva delirmiş gibi öpüyor yüzünü saçlarını, üşümüş ellerini alıyor eline. Sefer'in elleri sımsıkı yumulu. Heva, usulca açıyor avucunu. Sefer'in avucunda ziyaret çiçeği tozları. ■

Hemşin Türkçesinde Bitki Adları

İrfan Çağatay

Aşağıda Türkçe Konuşan Hemşinlilerin dillerindeki bitki adları listelenmiştir. Bu liste, Hemşin ve Hemşinliler üzerine yapılmış çeşitli çalışmalardan ve özellikle Hasan Uzunhasanoğlu'nun yayımlanmayı bekleyen "Türkçenin Hemşin Ağzı Sözlüğü" adlı eserinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Hemşinlilerin yaşadıkları yüksek köyler ve yaylalardaki bitki çeşitliliği göz önünde bulundurulacak olunursa, kuşkusuz Hemşinlilerin konuşma diline girmiş bitki adları aşağıdakilerden ibaret değildir. Ancak bu çalışmada, tanımlayabildiğimiz bitkilerin, yerel isimlerini, Latincece (ya da bilimsel) isimlerini, sinonimlerini (aynı bitkiye verilmiş başka isimler) ve standart Türkçe karşılıklarını vermeye çalıştık. Elimizde başka bitki adları mevcutsa da, bunları teşhis edemediğimiz için aşağıdaki listeye alamadık. Bu kısa listenin ileride yapılacak daha kapsamlı çalışmalara vesile olmasını temenni ediyoruz.

arap, areb kabaği *Cucurbita pepo* var. *styriaca.* Tr. sakız kabağı.
balli lobia *Soja hispida.* Tr. soya fasülyesi.
balucak *Solanum lycopersicum.* Syn. *meseliligi, lilik, balurcak.* Tr. domates.
belestik *Cyclamen coum.* Syn. *berestik, verestik, filistik, filizki.* Tr. yersomunu.
beras *Allium porrum.* Syn. *perasa.* Tr. pırasa.
beyduk *Juncus effusus.* Syn. *kuku oti.* Tr. sazotu.
cexak *Stellaria media.* Syn. *tsexak, dzexak.* Tr. kuşotu.
cigari *Frangula dodonei.* Syn. *tzikar, cigai, ciggari, uduxpi, uduxbi, nudupxi.* Tr. barut ağacı.
cumen *Amaranthus retroflexus.* Tr. tilkikuyruğu.
çemax *Veratrum album.* Syn. *cemag, çomax, tsamax, dzemak, şişuruk.* Tr. beyaz çöpleme.
çergodim *Nasturtium officinale.* Syn. *godim, tsexgodim, tsexkodim, çeykodim.* Tr. suteresi.
çerti *Juniperus communis var. saxatilis.* Syn. *tsertsi.* Tr. bodur ardıç.
çing *Ranunculus dissectus.* Syn. *çink.* Tr. kebikeç.
damar oti *Plantago major.* Tr. sinirotu.
dezapilunç *Dryopteris affinis.* Tr. aslan yatağı.
dzendzği *Sorbus aucuparia.* Syn. *cencği, dzencği.* Tr. kuşüvezi.
efteri *Pteridium aquilinum.* Syn. *ererti, erti, ereti,*

mağol-Rubus

dzendzği-Sorbus aucuparia

Kaltat-Alchemilla

Yayla funduği-Sibbaldia parviflora.

Patzkar-Ilex colchica

Uçkulak-Trifolium repens

eerti. Tr. kartal eğreltisi.
eğapilunç *Dryopteris filix-mas.* Tr. erkek eğrelti otu.
eğinç *Urtica dioica.* Syn. *eğints, eğiç.* Tr. ısırgan.
eğri *Rhododendron luteum.* Tr. zifin.
ekşi laana *Rumex alpinus.* Tr. yayla kuzukulağı.
ekşi oti *Oxalis acetosella.* Tr. ekşiyonca.
felamur *Tila rubra.* Syn. *felombur, felomur, ferambul.* Tr. ıhlamur.
fus *Ustilago maydis.* Syn. *fisfis, sefgelok.* Tr. mısır rastığı.
gagaç *Papaver ssp.* Syn. *gaaç, gagat.* Tr. gelincik.
gatenpuğr *Prenanthes petiolata.* Tr. eğikçiçek.
gerani *Staphylea pinnata.* Tr. tespih çalısı.
gortsux *Heracleum pastinacifolium.* Syn. *gotsuk, goçuğ, kotsuk, kerxaş, kerxaç, çerxaş, xorxan, xorxon, poğ.* Tr. tavşancılotu.
goş *Lagenaria siceraria.* Tr. sukabağı.
ğorbol *Campanula lactiflora.* Syn. *ğoybol.* Tr. çan çiçeği.
isir *Molinia caerulea.*
izmilaç *Smilax excelsa.* Syn. *masti dikeni, marsi dikeni, Laz dikeni, zimre,* (yemişine: *mamalilik, xavlilik, lilik*), (taze iken yenen filizine *gundzumel, ğurdzumel, guncumul, guycumul, gurcumol, gungum*). Tr. dikenucu.
kabe lobiasi *Phaseolus coccineus.* Syn. *kyabe fasulyesi.* Tr. bombay fasulyesi.
kaltat *Alchemilla ssp.* Syn. *keltet, keltat.* Tr. aslanpençesi.
kanduğ *Fragaria vesca* Syn. *kanduğa, kandoğa, mumulik, moy, moyik, mor.* Tr. çilek.

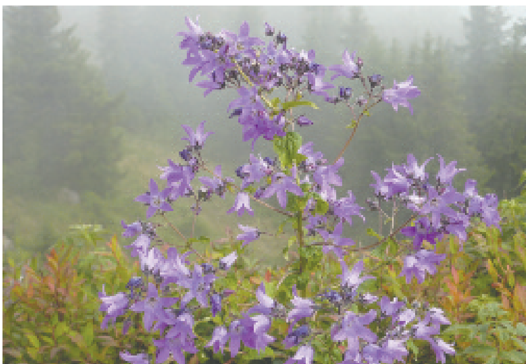

Yayla laanasi-Polygonum bistorta

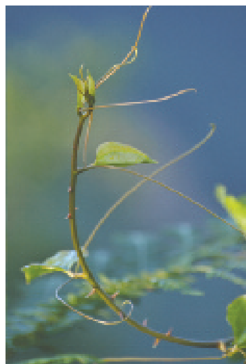
karemiş *Laurocerasus officinalis.* Tr. karayemiş.
kartopi *Solanum tuberosum.* Syn. *yerelma, kartop, kartof, gartol.* Tr. patates.
kazayak *Setaria glauca.* Tr. kirpi darı.
kirmizi cox *Rubus idaeus.* Tr. ahududu.
komar *Rhododendron ponticum* Syn. *kumar.* Tr. ormangülü.
lazut *Zea mays.* Tr. mısır.
lobia *Phaseolus vulgaris.* Tr. fasulye.
mağol *Rubus ssp.* Syn. *mahol, jox, kara coğ,*

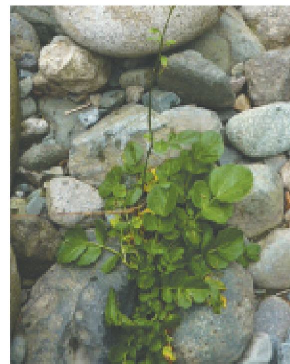

Vargit-Crocus scharojanii subsp

Gagaç-Papaver

dzox. Tr. böğürtlen.
meemoğ *Polygonum persicaria.* Tr. söğütotu.
meraxavuk *Vaccinium myrtillus.* Syn. *maxovak, maxovax, mexorba, merxovi, meğabak, meaxox, meexop.* Tr. ayıüzümü.
moni *Carpinus betulus.* Tr. gürgen.
moşi *Betula medwediewii.* Tr. kızılağaç yapraklı huş.
Oce oti *Microstegium vimineum.* Syn. *Rus oti.* Tr. çin sakalotu.
oncura *Sambucus ebulus.* Syn. *onjura.* Tr. bodur mürver.
onlux *Mentha piperita.* Syn. *anlux, unlux.* Tr. nane.
pağenk *Calystegia sepium.* Syn. *pağenk, pağel, pağeg, şaamoğ, şeemoğ, şeamoğ.* Tr. çit sarmaşığı.
patzar *Poa nemoralis.* Tr. orman salkımı.
patzkar *Ilex colchica.* Tr. ışılgan.
pazuk *Beta vulgaris var. rubra.* Tr. kırmızı pancar.
piki *Caltha palustris.* Syn. *bike.* Tr. lipar.
pilunts *Dryopteris ssp.* Syn. *pilunç, pilonts, pilonç.* Tr. eğreltiotu.
poci *Osmanthus decorus.* Syn. *alaf.* Tr. kasaplıgil.
pol *Allium ponticum.* Tr. körmen.
porçuma *Salvia glutinosa.* Tr. yapışkan adaçayı.
poxpeten *Sambucus nigra.* Syn. *poxpedi, poxpati.* Tr. mürver.
puğre *Trachystemon orientalis.* Tr. kaldirik.
sung *Laetiporus sulphureus.* Syn. *sunk.* Tr. kükürt mantarı.
sutlimoğ *Euphorbia ssp.* Syn. *sutli, sutlioti.* Tr. sütleğen.
şaxkum *Brassica rapa.* Syn. *şakum, şarkum, şalğam, şağlam.* Tr. şalgam.
şoci *Pinus ssp.* Syn. *şoçi, şoji, sozi.* Tr. çam.
şortux *Rumex obtusifolius.* Syn. *şortox, şoytux, şortax.* Tr. kuzukulağı.
toşt *Petasites hybridus.* Tr. kabalak.
tuki *Acer ssp.* Tr. akçaağaç.
uçkulak *Trifolium ssp.* Tr. yonca.
vargel (Yaz başında çiçeklenen *Crocus* türlerine verilen ortak ad). Tr. çiğdem.
vargit (Sonbaharda çiçeklenen bazı *Crocus* ve *Colchicum* türlerine verilen ortak ad). Tr. çiğdem.
xencocalik *Moluccella laevis.* Syn. *xancacalik, xençecalik.* Tr. çanak çiçeği.
xencoik *Vaccinium arctostaphylos.* Syn. *kançxanaka, xentsoyık*, karakat. Tr. likarpa.
xozboncuk *Colchicum speciosum.* Syn. *xozmancuk, xosmancuk.* Syn. *vargit.* Tr. güz çiğdemi.
xozruk *Bryopsida.* Syn. *xoznuk.* Tr. yosun.
yayla çai *Thymus praecox.* Tr. yayla kekiği.
yayla funduği *Sibbaldia parviflora.* Tr. fındıkotu.
yayla laanasi *Polygonum bistorta.* Tr. çimen eveleği.
zeğeri *Mespilus germanica.* Syn. *muşmul.* Tr. muşmula.
zurmex *Ruscus colchicus.* Syn. *zumex, zermex, zemex.* Tr. tavşanmemesi. ■

Ğorbol-Campanula lactiflora

İzmilaç-Smilax excelsa

Çergodim Nasturtium officinale

Hemşincede Zamirler ve Hal Çekimleri

Songül Gündoğdu-Neşe Kaya

Bu sayıdaki yazımızda Hemşincenin zamirlerini ve zamirlerin hal çekimlerini inceleyeceğiz. Zamirler cümlede varlıkların adları yerine kullanılabilen ve adların yerine getirdiği tüm işlevleri yerine getirebilen isim soylu kelimelerdir. ÖrneğinTürkçede (a) Ali kitap okuyor cümlesi, başka bir bağlamda (b) O kitap okuyor şeklinde de ifade edilmektedir.
(b) cümlesinin öznesi "O", "Ali" isminin yerine kullanıldığı için kişi ya da şahıs zamiri kategorisinde yeralır.
Bu yazımızda Hemşincede var olan zamir türlerinden kişi (şahıs) zamirleri ile iyelik zamirleri ve bu zamirlerin hal çekimlerini inceleyeceğiz.

1. Kişi (Şahıs) zamirleri
İnsan isimlerinin yerini tutan zamirlere kişi zamirleri denir. Aşağıda verilen (1a) cümlesinin öznesi yes ismin yalın halinde 1. tekil kişi zamiridir.
(1) Yes gadun keda. " (Ben) Kediyi buldum."
Hemşincede kişi zamirleri ismin yalınhalinde yalnızca vurgu için kullanırlar. Adıl düşüren bir dil olarak, Hemşince özne bilgilerini (tekil çoğul kişi bilgileri) yüklemde ifade eder. Aşağıda verilen (2) cümlesinde görüldüğü üzere, Hemşincede özne işlevi gören kişi zamirleri düşürülebilir ve cümle yüklem özne bilgilerini taşıdığı için anlam kaybı yaşamaksızın ifadesini korur.

(2) Gadun keda. "Kediyi buldum."
Hemşincede kişi zamirleri daha önceki sayıda sunduğumuz ismin yalın (nominatif), akuzatif (Belirtme), datif (Yönelme) , genitif (İlgi), ablatif(Ayrılma), ve vasıta-araç-birliktelik (instrumental) hallerinde çekimlenebilirler. Hemşincede kişi zamirlerinin hal çekimlerinin cümle içinde kullanımı aşağıda (3a), (3b), (3c), (3d), (3e) ve (3f) cümlelerinde görüldüğü gibi örneklendirilebilir.

(3)	a. Yes gadun keda. " Ben kediyi buldum."	(Nominatif- Yalın Hal)
	b.Yes kezi desa. "Ben seni gördüm."	(Akuzatif- Belirtme Hali)
	c. Yes tsezi engeigum. "Ben size yardım ederim."	(Datif-Yönelme Hali)
	d. Anu şune medz a. "Onun köpeği büyüktür."	(Genitif- İlgi Hali)
	e.Mek anotsma mektub arak. "Biz onlardan mektup aldık."	(Ablatif-Ayrılma Hali)
	f. Yes mektabnivar anove gertam. "Ben okula onunla gidiyorum."	(Instrumental-Vasıta Hali)

Hemşincede kişi zamirlerinin hal çekimleri aşağıdaki tabloda verildiği gibidir.

Tablo-1: Hemşincede kişi zamirlerinin hal çekimleri

	tekil			çoğul		
	1	2	3	1	2	3
Nominatif (Yalın Hal)	yes	tun	as/ad/an	mek	tuk	aser/ader/aner
Akuzatif (Belirtme Hali)	indzi	kezi	asu/adu/anu	mezi	tsezi	asots/adots/anots
Genitif (İlgi Hali)	im	ku	asu/adu/anu	me	tse	asots/adots/anots
Datif (Yönelme Hali)	indzi	kezi	asu/adu/anu	mezi	tsezi	asots/adots/anots
Ablatif (Ayrılma Hali)	indzma	kezma	asdi/addi/andi	mezma	tsezma	asotsma/adotsma /anotsma
Instrument al (Vasıta Hali)	indzmo v	kezmo v	asov/adov/ano v	mezmo v	tsezmo v	asotsmiyov/adotsmiyo v /anotsmiyov asotsmov/adotsmov /anotsmov
*Lokatif (Bulunma)						

* Türkçede kişi zamirleri ismin lokatif halinde isimlerin hal çekimleriyle aynı şekilde çekimlenebilirler. Örneğin, bahçe isminin bahçe-de şeklinde ismin lokatif (bulunma) halinde çekimlenmesine benzer olarak "ben" zamiri de "ben-de" şeklinde ismin lokatif halinde çekimlenebilmektedir. Bu yapı Türkçede geçici sahiplik ifadelerinde kullanılır. Ancak Hemşince, kişi zamirlerinin ismin lokatif haliyle çekimlenmesine izin vermez. Bu durum Hemşincenin sahiplik anlamınıTürkçe'den tamamen farklı bir yapıyla belirtmesinden kaynaklanmaktadır.

Hemşincede 3. tekil ve çoğul kişi zamirleri birer işaret zamiri olan "an" ve "aner" ile aynıdır.

2) İyelik zamirleri

İyelik zamirleri isimlerin kime ve neye ait olduğunu bildirirler. Hemşincede iyelik zamirleri aşağıda verildiği gibidir.

(4)	im	benim
	ku	senin
	asu/adu/anu	onun
	me	bizim
	tse	sizin
	asots/adots/anots	onların

Hemşincede iyelik zamirlerinin cümle içinde kullanımları aşağıda (5)'te verilen cümlelerle örneklendirilebilir.

(5) a. İsa şabikes **im** a.
"Bu gömlek benim."

b. İsa şabikes **ku** a.
"Bu gömlek senin."

c. İsa şabikes **anu** a.
"Bu gömlek onun."

d. İsa şabikes **me** a.
"Bu gömlek bizim."

e. İsa şabikes **tse** a.
"Bu gömlek sizin."

f. İsa şabikes **anots** a.
"Bu gömlek onların."

Hemşincede iyelik zamirleri sıfat işlevi gördüğünden nitelediği isimden önce gelirler ve o isme belirlilik kazandırırlar. İyelik sıfatlarıyla kullanılan isimler mutlaka belirli tanımlama eki (-e/-n) alırlar. Aşağıda (6)'da verilen cümleler örnek olarak verilebilir.

(6) a. **İm** galem-**e** tux a.
"Benim kalemim siyah."

b. **Ku** gadu-**n** cermag a.
"Senin kedin beyaz."

Hemşincede iyelik sıfatlarının nitelediği isimler belirli tanımlama ekinin yanı sıra mekansal gösterici işlevi gören -(e)s, -(e)d, -(e)n eklerini de alabilirler. Aşağıda (7)'de verilen örneklerde görüldüğü gibi tanımlanan isim konuşucuya yakınsa -s, dinleyiciye yakınsa -d, ikisinden de uzakta ama belirli ise -e/n alırlar.

(7) a. İm goves soy a.
"Benim ineğim iyidir." (İnek konuşan kişiye yakın)

b. İm goved soy a.
"Benim ineğim iyidir." (İnek dinleyen kişiye yakın.)

c. İm gove soy a.
"Benim ineğim iyidir." (İnek ne konuşana ne de dinleyene yakın)

Tamlayan ile tamlanan arasındaki sahiplik ilişkisi daimi bir sahiplik ise bu eklerin zamirlere göre kullanımı zorunludur. Bu özellik (8)'de verilen cümlelerle örneklendirilebilir. Bu eklerin zamire uygun şekilde tamlanana eklenmemesi (9)'da görüldüğü gibi gramatik olarak doğru olmayan yapılar ile sonuçlanır.

Böyle durumlarda sahiplik zamirinin kullanımı adıl düşmesinde görüldüğü gibi zorunlu değildir.

(8) a. (İm) anun**es** Mahir a.
"(Benim) adım Mahir."

b. (Ku) anun**et** inçin a?
"(Senin) adın nedir?"

c. (İm) açveniye**s** tux in.
"(Benim) gözlerim siyah."

(9) a. *İm açveniye tux in.
b. *Ku anun inçi na?

Hemşincede iyelik zamirleri isimleştirilebilirler ve (10)' da verilen örneklerde görüldüğü üzere bu isim şekilleriyle cümlede isimlerin kullanıldığı pozisyonlarda bulunabilirler.

(10) a. İsa kirkes imn a.
"Bu kitap benimki."

b. İsa kirkes kunn a.
"Bu kitap seninki."

c. İsa kirkes anuinn a.
"Bu kitap onunki."

Hemşincede iyelik zamirleri kişi zamirlerinde olduğu gibi ismin halleriyle çekimlene bilirler ve ismin hallerini i çekimiyle alırlar. Aşağıda (11)'de verilen cümleler örnek olarak verilebilir.

(11) a. İm-**e** şad erand a. (Yalın)
"Benimki çok güzel."

b. Anotsin-**in** renge erand a. (Genitif-İlgi)
"Onlarınkinin rengi güzel."

c. Tseyin-**in** put aa. (Datif-Yönelme)
"Sizinkine bak."

d. Mer-**an** ar. (Ablatif-Ayrılma)
"Bizimkinden al."

e. Hatse tser-ov-ed gedra. (Instrumental-vasıta)
"Ekmeği sizinkiyle kes."

Tablo-2: Hemşincede İyelik zamirlerinin ismin tüm halleriyle çekimleri

	tekil			çoğul		
	1	2	3	1	2	3
Nom (Yalın)	im e	kun e	anuin e	me(r)e	tse(r) e	anotsin e
Gen (ilgi)	im in	kun in	anuin in	me(r) in	tse(r) in	anotsin in
Dat (Yönelme)	im in	kunin	anuin	me(r)in	tse(r)in	anotsin
Abl (Ayrılma)	iman	kunan	anuinan	me(r)an	tse(r)an	anotsinan
Inst (vasıta)	imov(e)	kunov(e)	anuinov(e)	me(r)ov(e)	tse(r)ov(e)	anotsinov(e)

Bir sonraki yazımızda Hemşincede işaret zamirlerinin ve hal çekimlerinin incelenmesiyle devam edeceğiz. ■

Kizirnos'ta Kadim Yaşam Bilgileri

Kizirnos'ta şimdilerde neredeyse nesli tükenmekte olan camış hakkında bir muhabbet olduğunda söylenen ilk söz şudur " O mobarek hayvanun bokune kadar her şeyi ilaçtur"

Macit Çeliktaş

Bir kış günü evde babamla oturup, bir yandan çay çip bir yandan eskilerden yenilerden uzun uzun muhabbet ederken babamın " *oğul sobayı besle de sönmesin*" lafı üzerine hemen şu soru aklıma geldi; babama dedim ki " *Baba sen küçüklüğünden veya gençliğinde veya aklın kestiğinden beri senin gördüğün hatırladığın kadarıyla bu köyde ateş ilk neyle, nasıl yakılırdı?*" bu sorumun üzerine babam "*gel otur anlatayım*" dedi.

Benim gençliğimde köylere kibrit çıktı, nahiyedeki hanlara kibrit gelirdi. Köyde bakkalı olanlar da nahiyeden alıp köyde dükkanlarında satardı. Ama **çocukluğumda kibrit yoktu. Ateş; çakmak taşı, kav çakmağı ve kav ile yakılırdı. Onlar da herkeste bulunmazdı o yüzden ocaklık ateşi 24 saat canlı tutulmaya gayret edilirdi. Ocaklıktaki kalın közler külün içine gömülerek üzeri iyice örtülürdü. Böylece o közler külün içinde sönmeden dururlardı.** Sabahtan külden çıkarılan közler ile ateş yakılırdı. Şayet küle gömülen közler sönmüş ve evde ateş yakacak kav çakmağı yoksa en yakın komşuya gidilir ve metal bir kap ile komşudan köz alınır ve evde ateş onunla yakılırdı.

Çakmak taşı iki çeşittir; biri kırmızı, diğeri siyahtır. Bu taşlar her yerde bulunmazdı. Mezrede belli bir yerde bulunan bu taşlar kazma ile kazınıp özel olarak aranırdı. Bu iki çeşit çakmak taşından ise siyah olanı makbuldür. Onu bulmak daha zordur.

Kav çakmağı ise özel olarak dövülmüş, oldukça sert bir demirden demirci ustalarca yapılırdı. Kav çakmağının çok sert olması lazım ki, çakmak taşına vurulduğu zaman kav çakmağı zedelenmesin ve daha çok kıvılcım çıkarsın .

Kav ise ormanlarda daha çok kesilmiş ağaç köklerinde oluşan ağaç mantarlarından yapılırdı. Koparılan mantarın üst kabuğu soyulur ve alttaki kahverengi tabaka çok ince dilimler şeklinde kesilir ve kesilen bu mantarlar pelit ağacının (meşe ağacı) külüyle kaynatılıp kurutulur ondan sonra da yanmaya hazır hale getirilirdi. Kaynatılmadan da kıvılcım alır ama kaynayınca daha çabuk tutuşur.

Çok küçük bir parça kav alır çakmak taşının yanına konulur ve baş parmak ile sıkıca tutulur , diğer eldeki kav çakmağı ise tam kavın yanına vurulur böylece çıkan kıvılcım ile kav hemen tutuşur. Kav bir tutuşunca kolay sönmez, onunla rahat rahat ateş yakılırdı.

Bir de o devirde herkes sarma tütün içerdi. Sarılan sigara; çakmak taşı ile yakıldıktan sonra kullanılan kav mantarı da sigaranın içine konularak

içilirdi. Kav ile yakılan sigaranın lezzeti de bir başka olurdu..

Ve babam sonra bununla ilgili bir hikaye anlatayım diyerek söze devam etti. O dönmelerde genelde tütün içenlerde bulunan ve adına **gavluk** denilen bir kese olurdu. Tütün içenlerin gavluğu genelde bellerinde asılı olurdu. Adamın biri tarlada bellemek ediyormuş, tütün içmek için mola verdiğinde fark eder ki gavluğu evde unutmuştur, tarladan bir hayli yukarı olan evinin önünde oğlunu görür ve ona bağırır " *oğlum evden gavluğu al da bağa getir*" oğlu da "*tamam baba*" der. Adam bellemeye devam eder, biraz sonra arkasını bir döner ki oğlu evden koca yayığı omuzuna vurmuş geliyor. Çocuk babanın yanına gelmiş ve yayığı yere indirmiş ve " *aha baba yayuğu getirdim demiş*". Adam hayretler içinde baka kalmış ve demiş ki " *ulan oğlum ben sana gavluk dedum*" çocuk da şu cevabı vermiş " *boba ben anladum yayuk* ." Bu söz sonraları Kizirnos'ta sıkça kullanılan bir deyim haline gelmiştir; öyle ki birisi size gönlünüz olmadan bir işi yaptırmak ister ve size tarif ederken "*Anladın mı?*" diye sorarsa, siz de ona bu işi yapmak istemediğinizi ve de onun anlattıklarını dinlemediğinizi belirtmek için " *He anladum yayuk*" dersiniz..

Kizirnos'tan İyileştirici Yöntemler

Camış kemresi

Memleketimizde coğrafi ve iklim koşullarından dolayı belli bir yaştan sonra bilhassa köylerde yaşayan insanlarda "dizlerim ağrıyor" demeyene rastlamak zordur. Bu ağrıların neredeyse tamamı romatizma adıyla bildiğimiz hastalıktır. Şahsen ben köyde diz veya eklem ağrılarından şikayet eden insanlara " Niye dizlerin ağrıyor, derdin nedir?" diye soruduğumda aldığım cevap genelde şöyledir: " Romatoz oğlum romatoz".

Eskiden bu hastalığın iyice ilerleyip neredeyse hiç yürüyemez, eli kolu kalkmaz hale getirdiği insanlara uygulanan bir tedavi yöntemi vardı. O yıllarda köyde, her evde en az üç dört tane camış (manda) olurdu. Tedavi uygulanacak olan hastanın boyunda bir ahşap küvet yapılır ve sonra gün boyu ahırdan camışların altından ve komşulardan toplanan camış kemresi (dışkı) bir **gatneri** (büyük kazan) içerisinde kaynatılır ve bu ahşap küvete boşaltılırdı. Elde edilen kaynatılmış kemrenin küveti tam doldurması lazımdı. Nitekim kaynamış kemre ile dolmuş küvetin sıcaklığı beden dayanacak seviyeye geldiğinde hasta olan kişi tam boğazına kadar bu suyun içerisine çırılçıplak yatırılarak sabah kadar orda bırakılırdı. Hasta sabahtan sudan çıkarılır, temizlenir ve yatağına yatırılırdı. Bu tedavi bir ay boyunca hiç aksatılmadan uygulanırdı. Bu tedavi yöntemi ile ayağa hiç kalkamayan bir sürü hastanın iyileştirilip eski sağlıklarına kavuştukları, köydeki büyüklerimizce halen anlatılır. **Kizirnos'ta şimdilerde neredeyse nesli tükenmekte olan camış hakkında bir muhabbet olduğunda söylenen ilk söz şudur " *O mobarek hayvanun bokune kadar her şeyi ilaçtur*"** ▶▶▶

Kabuksuz gohli (kabuksuz salyangoz)

Ormanlarda, rutubetli yerlerde görülmesi mümkün, koyu kahverengi, siyah ve beyaz olarak üç ayrı renkte görülebilen bu gohli çeşidinin salyası el üzerinde oluşan **goytniklere** (siğillere) sürülür. Bu salya elde oluşan bu gotnikleri tedavi eder.

Yılan Dili Otu

Genelde yaz aylarında arazilerde yapılan çalışmalarda bilhassa **kerendi** (tırpan) ve orak ile çayır biçerken meydana gelen ve bazen dikişlik diye tarif edeceğimiz kesiklerle sonuçlanan kazalarda mikrobun kırılması için ilk müdahale kesiğin üzerine çiş yapmaktır. İkincisi ise; yerden koparılan taze yılan dili otunun iki avuç arasında dairesel bir şekilde çevrilerek ezilmesinden çıkan suyu yaranın üzerine iyice damlatmak ve sonra da ezilen bitkileri de yaraya basarak yarayı bir bez ile bağlamaktır. Bu tedavi günde iki kez uygulanır. Ve akşam da muhakkak bu bitki yaraya sarılı olarak yatılırdı.

Çocukluğumdan beri bu bitki ile yaralarımı bir çok kez tedavi ettim. Ve şunu çok rahatlıkla söyleyebilirim ki büyüklüğü ne kadar olursa olsun, kesikle oluşan bir yarayı düzenli uygulandığı taktirde yılan dili bitkisi kadar çabuk iyileştiren bir ilaç görmedim.

Payçvenex otu

Bahar aylarında mezrelerde yetişen, tepesinde sarı papatya gibi sarı çiçekleri olan, boyu 30-40 cm arasında olan bu bitki; bıçak orak ve tırpan kesiklerinde kanı durdurmak için kullanılırdı. Bitkinin tepesindeki çiçekler koparılıp ezilerek, kesik üzerine basılır bir müddet tutulurdu. Bu uygulama neticesinde kanama durdurulurdu.

Xaçgen ve Omravil Eriği Zifti (Reçinesi)

Bu ziftler erikten koparılır ve yetişkin hale gelmiş ama halen altına kaçıran çocuklara yedirildi. Kesin bir çözüm olmamakla birlikte bu yöntemin oldukça işe yaradığı yaygın olarak bilinir.

Gigil (yumurta kabuğu)

Yumurtanın kabuğu bir çekiç ile dövülerek un haline getirilir ve altına kaçırılan çocuğa yedirilir, bu yöntemin de çocuklardaki altına kaçırma durumların oldukça iyi geldiği söylenir.

Onjura bitkisi (Trabzon'da Livera diye bilinir)

Bu bitki tohumlarıyla birlikte kaynatılır ve soğuduktan sonra yanıklara sürülür. Tedaviye düzenli devam edildiğinde yanıklarda iyileşme görülür. Bu bitkiyle yapılan tedavi sonucunda iyileşen yaralardan vücut üzerinde geride iz kalmadığı söylenir.

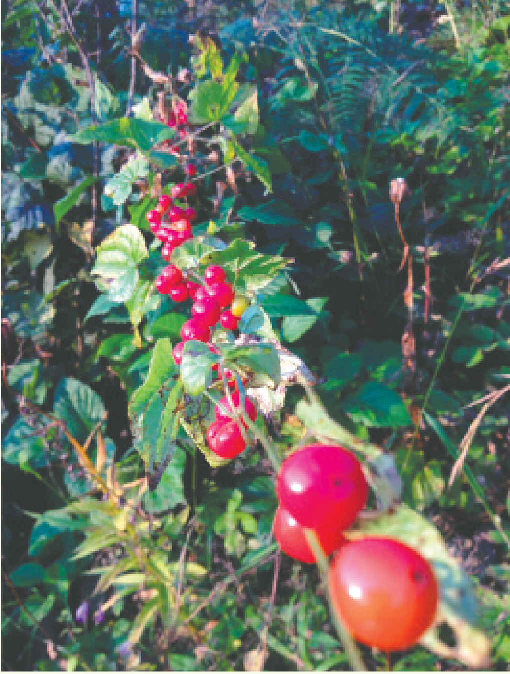
Gaguri (yedi damar otu, sinirli ot)

Gaguri yaprağı avuç içerisinde dövülerek yumuşatılır ve akşam yatmadan önce vücuttaki iltihaplı yerin üzerine konularak bağlanır, böylece sabaha kadar iltihabı çeker ve rahatlık sağlar.

Yabani Elma Ağacının Kabuğu

Yabani elmadan bir dal kesilir, kesilen dalın dış kabuğu dikkatlice soyulur ve altta koyu yeşil renkte, ince bir tabaka halinde başka bir zara ulaşılır. O zar kazınır ve bir bardağa konularak su ile iyice karıştırılır. Bu karışım zehirlenen kişiye içirilir. İlaç etkisini kısa sürede kusma halinde gösterir.

Bu tedavi yöntemi ile ilgili annemin başında geçen bir olayı anlatmak istiyorum. Köyde okula en yakın ev bizim evdir. 1992 senesinin bir cuma günü köyde görev yapmakta olan Ali öğretmen, alışveriş için köy dolmuşuyla sabahtan çarşıya iner. Tam öğle saatlerinde okul

lojmanının önünden biri güçlükle bizim eve doğru "Ayşeeeee" diye bağırmaya başlar. Tesadüfen evin önünde bir işle meşgul olan annem, bu sesi duyduğu gibi lojmana doğru koşar. Bir de ne görsün! Ali öğretmenin hanımı lojman kapısının önüne yığılmış vaziyettedir. Anneme içeriye koş diye bir şeyler söyler. Annem lojmana girdiğinde Ali öğretmenin iki çocuğunu içerde yarı baygın kıvanır vaziyette bulur. Daha hiç bir şey söylemeden Direkt bir zehirlenme durumu olduğunu anlar ve dışarıya koşar. Evimize oldukça yakın olan bir yaban elmasının dalını kırar , kabuğunu soyar ve alttaki ince yeşil zar tabakayı kazır, bir bardak su ile karıştırır. Koşarak gelir ve bu suyu anneye ve iki çocuğuna içirir. Anne ve çocuklar kısa bir süre sonra kusmaya başlar. Yarım saat bile geçmeden iyileşmiş bir halde ayağa kalkarlar. Yeşermiş patatesten kaynaklanan bu zehirlenme ile sağlık ocağı hastane ve doktor gibi imkanlarının bulunmadığı bu dağ köyünde, annem elma dalından yaptığı bir ilaçla duruma müdahale ederek belki de ölecek olan üç kişinin hayatını kurtarmıştır.

Pelit Liligi Çanağı (Meşe Palamutu Şapkası)

Pelit ağacının liligi (tohumu, meyvesi) toplanarak tepesindeki çanak kısmı alınır, bir kap içerisinde kaynatılır. Elde edilen bu su ile ağız sabah akşam gargara yapılır. Bu suyun diş çürümelerine iyi geldiği söylenir.

Pelit (Meşe Ağacı) Külü

Pelit ağacının külü alınarak bir tülbentin içine konularak bağlanır. Bu tülbent su dolu bir kaba konularak kaynatılır. Elde edilen bu su ile saçlar yıkanır. Saçı temizleyip yumuşatması dışında saçtaki kepeği önlediği de bilinir. Bu su çamaşır yıkamada da kullanılır. Ayrıca pelit ağacının külüyle dişler düzenli olarak fırçalanırsa dişlere gözle görülür bir parlaklık kazandırır.

Göz ve Diş Otu Tohumu

Göz otu denilen bir bitkinin tohumları alınır. Metal bir kap içerisine konulan közlerin üzerine bu tohumlardan atılır. Başa havlu ya da örtü örtülerek, gözler açık bir halde çıkan dumanın üzerine kapanılır. Bir süre böyle bekledikten sonra su dolu bir kabın üzerine doğru durulur. Bir süre sonra gözden beyaz kurtçukların suya düştüğü açık bir şekilde görülür. Bu uygulama dişler için de yapılır ve dişlerdeki kurtlar da çıkarılır.

Moloş kökü

Moloşun kökü çıkarılır ve ezilir, suyla karıştırılarak içilir. Zehirlenmelerde uygulanan bu tedavi yönteminin oldukça etkili bir yöntem olduğu büyüklerimiz tarafından söylenir.

Asma liligi (küçük meyve, tohum)

Asma denilen ve çayırda çimende , ormanda, duvar üstlerinde sıkça görülen otsu bitkinin liligi (meyvesi) koparılır, ezilir ve alın bölgesine sürülür. Bu uygulamanın baş ağrısına iyi geldiği söylenir.

Eğiç (ısırgan)

Isırgan otunun çok şifalı olduğu ve bir çok hastalığa iyi geldiği bilinir. Kizirnos'ta bahar aylarından itibaren güze kadar, bilhassa köydeki büyükler bolca ısırgan yemeği yaparlar. Ayrıyeten yazın bolca ısırgan toplanır ve kış için kurutulur. **Xoroç** denilen ve büyük kısmı farklı bitkilerden oluşan mısır unu katılarak yapılan ekmeğin olmazsa olmazı ısırgandır. Isırgan otunun iyi geldiği bilinen rahatsızlıklardan bir tanesi de mide rahatsızlıklarıdır. Her sabah ve akşam düzenli olarak taze ısırgan kaynatılır suyu içilir. Bu uygulamanın mide rahatsızlıklarına birebir iyi geldiği söylenir.

Üzüm Asmasının Suyu

Bahar ayında üzüm asmasından ince bir kol kesilir ve akşamdan altına bir kap koyulur. Üzüm asmanın kesilen dalından damlayan su ile saçlar yıkanır. Bu suyun en büyük özelliği saçları hızlı bir şekilde uzatmasıdır. Bunun yanında saçları yumuşatır ve canlılık kazandırır. Eskiden evlenecek olan kızların yaz başı bu uygulamayı sıkça yaptıkları söylenir.

Köylerde yaşlı insanlarla, bilhassa koca karı ilaçları olarak bu tedavi yöntemlerine isim veren ninelerimizle yaptığım sohbet ve muhabbetlerde derlediğim bu kadim bilgilerin bir kısmını sizinle paylaşmak istedim.

Sonuç olarak ise şunu söyleyebilirim biz doğayı yaşatırsak doğa da bizi yaşatır. ■

Ambuodn u Merale Parda Ana

Aynı dili konuşan topluluklar çeşitli tarihi, toplumsal ve siyasal nedenlerle birbirlerinden belli ölçüde uzak kaldığında dillerinde bazı değişiklikler olması kaçınılmaz olur. Ortak dillerindeki ortak kelimeler dilin devinimi içerisinde ilk anlamlarının, kelime anlamlarının yanında yan anlamlar, mecaz anlamlar ve farklı görevler kazanabilirler. Türkçenin bir lehçesi olan Azerice konuşan insanlarla karşılaşan kişiler bu duruma çokça tanık olurlar.

Mahir Özkan

Türkiye'de misafirimiz olan Azeri bir öğretmen ile yaptığımız sohbette kalabalıktan birileri Azerice maç izlediklerinde çok eğlendiklerini ve kelimeleri bizden farklı kullanmalarının çok komik durumlar yarattığını söylemişti. Azeri arkadaş da aynen şunları söylemişti: Valla biz de '*Hasan Şaş'ın ortasına Hakan Şükür kafayı vurunca nasıl gol oluyor onu anlamıyoruz, kimmiş komik'* demişti. '*Hasan Şaş'ın ortası'* onlar için Hasan Şaş'ın vücudunun bel kısımlarıydı. Otobüste bir Azeri *"düşecek var"* dediğinde aslında inmek istediğini söylüyordur vb.

Ermenicenin bir lehçesi olan Hemşincede de Ermenicedeki anlamlarından farklı anlamlarda kullanılan birçok kelime var. Bunlara birkaç örnek verelim:

Ermenice 'amb' kelimesinin Türkçe karşılığı 'bulut' tur. 'vorodal/oroduş' kelimesi ise 'gürlemek' anlamına geliyor. 'orodun' ise 'gürleme' demektir. 'Amb' ve 'orodun' kelimelerinin birleşmesiyle 'amborodun' yani 'bulut gürlemesi' kelimesi doğar. 'Amborodun' zaman içinde 'amborod', 'ambood' ve 'ambuod' biçime dönüşmüş olmalı. Sonrasında da muhtemelen 'bulut gürlemesi' anlamı 'yıldırım' anlamı kazanmış. Başka bir olasılık ise 'amb' ile '-od' (-lı, -li) ekinin birleşmesi ile 'ambod' bulutlu kelimesinin 'yıldırım' anlamı kazanmış olmasıdır. **'amb'** kelimesinin yerine bulut anlamında **'meral'** kelimesi kullanılır olmuştur. **'meral'** kelimesi de Ermenice sözcüklerde **'mrayl'** olarak bulunur ve Türkçe karşılığı **'karanlık'** tır. **'Havas ali meralets: hava yine karardı'** anlamından **'hava yine sislendi/bulutlandı'** anlamına doğru kaymış. Bu kelimelerin aynı kelime olduğu meral derken a sesinin yumuşak çıkmasından da rahatlıkla anlaşılır. Ermenicesinde a dan sonra gelen y bu yumuşamanın kaynağıdır. '**kal: kayl: kurt, dzar: dzayr: uç, as: ays: bu'** kelimelerinde olduğu gibi.

'barz' kelimesi ise Ermenice sözcüklerde açık hava anlamında kullanılır. Bu anlamına çok yakın ancak bir parça değişime uğramış şekilde Hemşincede 'ayaz' anlamında kullanılır. '**Barze engav vaat inçime ar mesoğes: ayaz düştü üzerine bir şey al üşüyeceksin.'** Biz Hemşincede açık hava anlamında **'pa(r)ad'** kelimesini kullanırız. Bu kelime de aynı anlamda Ermenice sözlüklerde bulunur.

'oğ' kelimesi tam bir saklı kelimedir. Tarlalardaki kavisli sırt bölgelerine **'oğ'** deriz. Ermenice sözlüklerde bu kelime **'omur'** anlamına geliyor. Muhtemelen bizdeki anlam birinci anlamıdır. Çünkü daha doğaya ait bir kelime. Adı geçen yüzey şekline benzetilerek omur için kullanılmaya başlanmış olabilir. Biz modernleşme sürecini yazılı olarak yaşamadığımız için bizde doğadaki anlamı ile kalmış olmalı. '**oğaşar'** ise '**omurga'** anlamına geliyor. '**şa(r)uş': dizmek** kelimesini zaten kullanıyoruz. Dolayısıyla dizili omurlar anlamına gelen omurganın '**oğaşar'** olması hiç de yabancı gelmiyor bana.

Türkiye'nin gece hayatında bir zamanlar çok meşhur olan bir şarkı vardı. Nakaratı şu şekilde: **'sud e, sud e, sud e, as aşxarin meç amen pan sud e: yalandır, yalandır, yalandır, bu dünyanın içinde her şey yalandır.'** Ermenice yalan anlamına gelen '**sud'** kelimesini biz çok az yerde kullanıyoruz. **'sud ça ta?'** diye başladığımız cümlelerle hakkımızda söylenen bir şeyi yalanlayacak olduğumuzda doğru olmadığını söylemek istediğimizde kullanırız. Ama kelime anlamı sorulsa çoğumuz bilmeyiz. Bir de **'sud dağe ağçe mi, astadzed enoğ çim: boşuna (yok yere, yalan yere) yalvarma, dediğini yapmayacağım'** cümlesinde olduğu gibi kullanırız. Burada da kelime anlamının yalan olduğunu düşünmeden kullanırız. Yalan kelimesinin yerine ise '**xapelutin'**, yalan söylemek yerine **'xapuş'** kelimelerini kullanırız. Yalancı anlamında ise **'xapeluçi'** kelimesini kullanırız. Ermenice sözcüklerde bu kelimeler de bulunur. Hemşincede yalan anlamı kazanmış bu kelime Ermenice sözcüklerde '**xapel: kandırmak, aldatmak'** anlamına gelmektedir. Tabi biz xapel i yalan yerine kullanınca kandırmak yerine kelimemiz kalmamış ve '**gandurmiş enuş'** demeye başlamışız. Halbuki kelimeleri yerli yerine oturtsak '**gandurmiş'** e hiç gerek kalmayacak. ■

Hemşince düzensiz fiiller

Dünya üzerinde yer alan diller iki ana öğeye ayrılarak incelenir. Kaynak (genetic, akrabalık) açısından diller ve biçim (morphologic) açısından diller. Biçim açısından diller çeşitli ögeler baz alınarak kategorilere ayrılarak incelenmiştir. Konunun sınırı bu yazıya sığmayacak genişlikte olduğu için bu konuya kısaca değineceğiz.

Efraim Yılmaz

Dünya dilleri biçimsel açıdan yalınlayan diller, bağlantılı (bitişken) diller, bükümlü diller şeklinde ketegorize edilir. Yalınlayan dillerin tipik örneği Çincedir, bu dillerde bir kelime cümlede vurgu ve tonlama farkıyla birden fazla anlama gelebilir. Bağlantılı diller ise farklı biçim birimlerin bir araya gelmesi ile oluşur. Temelde var olan bir kök ve bu köke gelen çeşitli çekimler ile kazanılan yeni anlamlar mevcuttur. Bu dile en uygun örnek Türkçedir. Bükümlü diller kendi içinde ikiye ayrılır, kök bükümlü ve gövde bükümlü. Kök bükümlü dillere en iyi örnek Arapçadır. Kökte var olan asli değişmeyen üç harfin çeşitli bükümlere uğrayarak anlamları değişir. Gövde bükümlü dillerde dönüşüm daha farklıdır. Hint-Avrupa dilleri denilen bu dillerin (Yunanca, Germen dilleri) gövdelerine gelen son ekler de gövdeye yeni anlamlar kazandırır. Kök bükümlü dillerde ketebe kökü kitab, katib gibi kökteki ünlülerin değiştiği yeni anlamlar kazanabilir ancak gövde bükümlülerde buna ek olarak son eklerde bu işlevi yerine getirirler. Hint-Avrupa dil ailesine ait bir diyalekt olan Hemşince de gövde bükümlü bir dildir. Ve biçimsel değişimler neticesinde kelimeler yeni anlamlar ve biçimler kazanır. Yapım eki /-eni, eklendiği sözcükte değişimler meydana getirir. /tuz/ (incir) kelimesini incir ağacı anlamına getiren bu ek kelimenin kökünü de etkiler ve /tezeni/ (incir ağacı) anlamını kazanır. Bu değişim son eklerin isim gövdesine gelmesi sonucu meydana gelir ancak eylemlerde (fiil) bu değişim daha farklıdır. Ve biçimsel değişim eylemin çekimine göre evrilir ve farklı bir okunuşa bürünür. Bu duruma birçok dilde düzensiz eylem (fiil) ismi verilir. Düzensiz eylemler yalın kullanımlarda farklı okunurken çekime girdiklerinde değişime uğrarlar. Bu durumun bir benzeri İngilizcede de mevcuttur. Eylem şimdiki, gelecek, geniş zaman çekimlerinde /go/ (gitmek) şeklinde kullanılırken geçmiş zamanda /went/ halini alır. İ will go to school. (Okula gideceğim) gelecek zaman halinde kelime normal şekli ile kullanılırken. Geçmiş zamanda İ went to school şeklinde ifade edilir. Aynı değişim Hemşincede de mevcuttur. Uduş eyleminin geçmiş zamandaki ifadesi düzensiz bir eylem olması itibari ile tamamen değişir. Bu nedenle Hats udetsi şeklinde bir kullanım yoktur, bu cümlenin doğru kullanımı Hats giya (gera) şeklindedir. Hemşince ve İngilizce Hint-Avrupa Dil Ailesi'ne ait bükümlü iki konuşma dili olduğu için bu paralellik gayet anlaşılırdır. Şimdi Hemşincedeki diğer düzensiz eylemlere bakalım.

Kök	yes (ben)	tun (sen)	an (o)	meg (biz)	tuk (siz)	aner (onlar)
Gitmek/ ertuş	kenatsi	kenatser	kenats	kenatsak	kenatsik	kenatsin
Yapmak/ enuş	ayi	aer	aav	aak	aik	ain
Yemek/ uduş	giya	giyar	giyav	giyak	giyak	giyan
Almak/ arnuş	ari	arer	arav	arak	arik	arin
Vermek/ devuş	devi	dever	devets	devak	devik	devin

Hemşincede ki bu değişim sadece geçmiş zaman kipinde gerçekleşir. Bu değişim uduş fiilinin gelecek zaman ya da şimdiki zaman çekiminde görülmez. Örnek: udoğum/ yiyeceğim (gelecek zaman) gudim/yiyorum (şimdiki zaman).
Fiilerde meydana gelen bu değişim fonolojik yani ses değişimi ile ilgili değildir. Bu değişim morfolojik yani biçimsel bir değişimdir. Bu noktalar doğru tespit edildiği zaman Hemşincede her geçen gün artan kelime kaybı azalacaktır. Çünkü kelimenin kökünde ya da gövdesinde ciddi değişiklikler oluşturan bu yapılar tahrip oldukça anlaşılmaz hale gelebilir ve yabancılaşan kelime dilden atılma noktasına sürüklenebilir. Benzer ses değişimleri ve biçim değişimleri nedeniyle Hemşince de çekime giren bazı kelimelerin 1. çoğul şahıs ve 2. çoğul şahıs çekimleri benzer bir noktaya gelmiştir. Oysaki Hemşince fonolojik (ses bilimsel), morfolojik (biçim bilimsel), semantik (anlam bilimsel) açıdan çok güçlü bir dildir. Sadece sentaks (cümle dizimi) açısından Ermenice- Türkçe etkisi nedeniyle tahrip olmuştur.
Sonuç olarak Hemşince ciddi anlamda tüm gramatikal unsurları ile incelenmeli, ortaya konulmalı ve bu gramer kitaplaştırılmalıdır. Aksi durumda bu kayıplara yenisi eklenecek ve maalesef kaybolmaya yüz tutmuş söz öbeği ile dilimiz aynı cümlede kullanılmaya devam edecektir. ■

Mahir Özkan

DERS 5

(Bu dersimizde Hemşincede "emir kipi ve istek kipini" işleyeceğiz)

EMİR KİPİ

Emir Kipinde Olumlu

Hemşincede emir kipi yapılırken ikinci tekil kişi için bütün fiillerin şimdiki zaman köküne **'a'** getirilir. İkinci çoğul kişi için ise fiilin di'li geçmiş zaman köküne **'ek'** eki getirilir.

	fiil	tun-sen	tuk-siz
Hemşince	kirel/ki(r)uş	ki(r)a	ki(r)etsek
Türkçe	yazmak	yaz	yazın
Hemşince	sorvil/sorvuş	sorva	sorvetsek
Türkçe	öğrenmek	öğren	öğrenin
Hemşince	xağal/xağuş	xağa	xağatsek
Türkçe	oynamak	oyna	oynayın

Emir Kipinde Olumsuz

Hemşince de emir kipinde olumsuz yapılırken şimdiki zaman çekiminin sonuna **'mi'** eki getirilir. İkinci çoğul kişide kişi eki **'k'**, olumsuzluk eki **'mi'** ye eklenir.

	fiil	tun-sen	tuk-siz
Hemşince	kirel/ki(r)uş	ki(r)e mi	ki(r)e mik
Türkçe	yazmak	yazma	yazmayın
Hemşince	sorvil/sorvuş	sorvi mi	sorvi mik
Türkçe	öğrenmek	öğrenme	öğrenmeyin
Hemşince			
Türkçe	oynamak	oynama	oynamayın

Sık Kullanılan Düzensiz Fiillerin Emir Kipinde Çekimi

		Olumlu		Olumsuz	
	fiil	tun	tuk	tun	tuk
Hemşince Türkçe	enel/enuş yapmak	aa yap	aek yapın	ene mi yapma	ene mik yapmayın
Hemşince Türkçe	ginal/ginuş durmak/kalmak	gatsi dur/kal	gatsik durun/kalın	gina mi durma/kalma	gina mik durmayın
Hemşince Türkçe	ellel/elluş çıkmak	el çık	elek çıkın	elle mi çıkma	elle mik çıkmayın
Hemşince Türkçe	lal/luş ağlamak	lats ağla	latsek ağlayın	la mi ağlama	la mik ağlamayın
Hemşince Türkçe	udel/uduş yemek	ge ye	giek yiyin	ude mi yeme	ude mik yemeyin
Hemşince Türkçe	paxçil/paxçuş kaçmak	paxi kaç	paxik kaçın	paxçi mi kaçma	paxçi mik kaçmayın
Hemşince Türkçe	hartsenel sormak	hartsu sor	hartsutsek sorun	hartsene mi sorma	hartsene mik sormayın
Hemşince Türkçe	tenel/tenuş koymak	ti koy	tiek koyun	tene mi koyma	tene mik koymayın
Hemşince Türkçe	panal/panuş açmak	pats aç	patsek açın	pana mi açma	pana mik açmayın
Hemşince Türkçe	dal/devuş vermek	du ver	devek verin	da mi verme	da mik vermeyin
Hemşince Türkçe	kal/ eguş gelmek	aye gel	egek gelin	ka mi gelme	ka mik gelmeyin
Hemşince Türkçe	ertal/ertuş gitmek	kena git	kenatsek gidin	erta mi gitme	erta mik gitmeyin
Hemşince Türkçe	ellal/elluş olmak	aği ol	ağik olun	elli mi olma	elli mik olmayın
Hemşince Türkçe	perel/pe(r)uş getirmek	pe getir	piek getirin	pie mi getirme	pie mik getirmeyin
Hemşince Türkçe	arnel/arnuş almak	ar al	arek alın	arnu mi alma	arnu mik almayın
Hemşince Türkçe	tarnal/tarnuş dönmek	tartsi dön	tartsek dönün	tarna mi dönme	tarna mik dönmeyin
Hemşince Türkçe	asel/ asuş söylemek	asa söyle	astek söyleyin	ase mi söyleme	ase mik söylemeyin
Hemşince Türkçe	toğul/toğuş bırakmak	toğ bırak	toğutsek bırakın	toğu mi bırakma	toğu mik bırakmayın
Hemşince Türkçe	nesdel/nesduş oturmak	nisd otur	nesdek oturun	nesdi mi oturma	nesdi mik oturmayın

İSTEK KİPİ

İstek kipi gerçekleşmiş ya da gerçekleşmekte olan eylem ve durumları değil, gerçekleşmesi istenilen, muhtemel, hayal edilen, şarta ya da tercihe bağlı eylem ve durumları belirtir. Hemşincede istek kipine Türkçede karşılık gelen tek bir kip yoktur. Hemşincede istek kipi geçmiş ve şimdiki zamanda olmak üzere iki tanedir.

a) Şimdiki Zamanda İstek Kipi

Şimdiki zaman kipinde fiilin sonuna getirdiğimiz **'gu'** ekini attığımızda, fiili istek kipinde çekmiş oluruz:

		ki(r)el/ki(r)uş yazmak	sorvil/sorvuş öğrenmek	xağal/xağuş oynamak
Hemşince Türkçe	yes ben	ke(r)im yazayım	sorvim öğreneyim	xağam oynayayım
Hemşince Türkçe	tun sen	ki(r)es yazasın	sorvis öğrenesin	xağas oynayasın
Hemşince Türkçe	an o	ki(r)a yazsın	sorvi öğrensin	xağar oynasa
Hemşince Türkçe	mek biz	ke(r)ik yazsak	sorvik öğrensek	xağak oynasak
Hemşince Türkçe	tuk siz	ki(r)ek yazsanız	sorvek öğrenseniz	xağak oynasanız
Hemşince Türkçe	aner onlar	ki(r)en yazsalar	sorvin öğrensinler	xağan oynasınlar

Hemşincede istek kipinde olumsuz yapmak için tablodaki fiillerin sonuna **'oç'** olumsuzluk eki getirilir.
Hemşince: sorvim oç; Türkçe: öğrenmeyeyim / öğrenmesem
Hemşince: xosim oç; Türkçe: konuşmayayım / konuşmasam

b) Geçmiş Zamanda İstek Kipi

Hemşincede şimdiki zamanın hikayesinde fiilin sonuna getirilen **'gu'** eki kaldırılarak istek kipinin geçmiş zamanı elde edilir.

		ki(r)el/ki(r)uş yazmak	sorvil/sorvuş öğrenmek	xağal/xağuş oynamak
Hemşince Türkçe	yes ben	ki(r)e yazaydım	sorve öğreneydim	xağa oynayaydım
Hemşince Türkçe	tun sen	ki(r)edi yazaydın	sorvedi öğreneydin	xağadi oynayaydın
Hemşince Türkçe	an o	ki(r)er yazaydı	sorvir öğreneydi	xağar oynayaydı
Hemşince Türkçe	mek biz	ki(r)aki yazaydık	sorvaki öğreneydik	xağaki oynayaydık
Hemşince Türkçe	tuk siz	ki(r)eki yazaydınız	sorveki öğreneydiniz	xağaki oynayaydınız
Hemşince Türkçe	aner onlar	ki(r)eni yazaydılar	sorveni öğreneydiler	xağani oynayaydılar

c) İstek Kipinin Kullanıldığı Durumlar

1) Bir istek, temenni, yönelim, şüphe ya da emir belirtmek için kullanılır:
ertam put enim hona inç genin: gideyim bakayım orada ne yapıyorlar
asim ta çasim ta?: söylesem mi söylemesem mi?
ertak: gidelim
asa u kidanam: söyle ki bileyim
inç enik: ne yapalım?
inç enaki: ne yapsaydık?
yes inç kidanam: ben ne bileyim?

2) 'kuze' (isterdim) gibi dilek belirten kalıplar istek kipiyle kullanılır:
Atina ertuş kuze: Atina'ya gitmek isterdim
kak kuzes ta?: gelmemizi istiyor musun?

3) 'ta a' 'eğer- ise) bağlacıyla başlayan ve şart belirten cümlelerde kullanılır:
tadis ta a gaxtes: eğer çalışırsan kazanırsın
tadedi ta a gaxtedi: eğer çalışsaydın kazanırdın
gamats xosis ta a hasgenal ga(r)im: yavaş konuşursan anlayabilirim

4) İlgi zamiri 'ta' nın yaptırım, dayatma bildiren yan cümlecikleri birleştirdiği hallerde istek kipi kullanılır:
kuzim ta elles: çıkmanı istiyorum (cümledeki dilbilgisi yapısını daha iyi anlamak için kelime kelime ***tercüme edelim:*** istiyorum ki çıkasın)
gasim ta menas: kalasın diyorum (diyorum ki kalasın) ■

HEMŞİNCE YAZMANIN ABC Sİ

GOR dergisi olarak, Hemşince için bugüne kadar önerilen alfabeler ve International Phonetic Alphabet (IPA) kriterlerini veri alarak, aşağıdaki harflerden oluşan, mümkün olduğunca sade bir alfabeyi kullanmayı tercih ettik. GOR'da yer alacak yazılar aşağıdaki harf ve yazım kurallarına göre tashih edilecektir.

HARFLER			ÖRNEK KELİMELER
A	*1 a	:	arç "ayı", aver "bozuk', ali "yine", an "o", aman~oman "kap", aman "öyle"
B	b	:	bağ "soğuk", bedenuş "beklemek", bidzig "küçük", budzeg "yaban arısı"
C	c	:	caxkuş "yarmak", cermag "beyaz", cicu "solucan", cor "çamur", cut "salkım"
Ç	ç	:	çapuş "ölçmek", çepuşke "yaranın kabarması", çinçxaluş "ip yumağının dolanması",
D	d	:	dandz~dondz "armut, deşgar "dışkapı", diz "kene", dodig "sepet ayağı"
E	e	:	egi "geldim", elluş "çıkmak", enguş "düşmek", ergink "gökyüzü"
F	f	:	ferengul ~ farsunka "ambar kilidi, kilit" ferferuş "hızla esmek"
G	*2 g	:	gargeduş "yamamak", genig "kadın", geyiç "taşıyıcı", giv "sakız",
Ğ	ğ	:	ğarat "çabuk", ğolopa "ham-olgunlaşmamış yeşil kabuklu ceviz"
H	h	:	hats "ekmek", helun "boncuk", hivand "hasta", hort "dana", hund "tohum"
I	ı	:	Hemşince'de /ı/ sesi yoktur, Türkçeden geçen kelimelerde nadir olarak kullanılır.
İ	i	:	igun "akşam", im "benim", inatin "ötede", isatis "beride"
J	j	:	jajuş "hareket ettirmek", jemnuş "yetişmek", joğvuş "toplamak"
K	*3 k	:	kar "taş" , kal "kurt", kar "kuzu", kelox "kafa", ked "dere" , kint "burun"
L	l	:	lag "köpek yalı", ler "yayla", lizu "dil", lobiya "fasülye", luş "ağlamak",
M	m	:	mart "adam", mernuş "ölmek", mina "bizden", mozi "düve", mux "duman"
N	n	:	nağ "dar", neşan "nişan", niyaz "rüya", nor "yeni", nuzul "felç"
O	o	:	obol "bırak", odk "bacak", omar~amar "yaz", or "gün"
Ö	ö	:	/ö/ sesi Hemşince'de yoktur, Türkçeden geçen kelimelerde nadir olarak kullanılır.
P	p	:	pats "açık", peşok "ufantı", piyan "ağız", pos "düz alan", putenuş "bakmak"
R	r	:	ertuş "gitmek", cortuş "yolmak" /r/ sesi Hemşincede kelime başlarında nadir yer alır.
S	s	:	sar "dağ", serpuş "silmek", siyoğ "bir cins geniş yapraklı ot", sorvuş "öğrenmek"
Ş	ş	:	şaş "şapşal, aptal", şebesnuş "vurmak", şim "kapı eşiği", şoğvuş "yoğurmak",
T	t	:	tat "pençe", tetu "ekşi", tiz "karış", tuxulig "esmer", tandzre "katı-yoğun"
U	u	:	uduş "yemek", urpat "cuma", usti "nereden", uzuş "istemek"
Ü	ü	:	/ü/ sesi Hemşincede yoktur, Türkçeden geçen kelimelerde nadir olarak kullanılır.
V	v	:	var "acı", ver "yukarı", vijiğ "bir koyun cinsi", vordağ "nerede",
Y	y	:	yaşiğ "tahta sandık", yes "ben", yixme "eğrelti otu", yux "böğürtlen"
Z	z	:	zate "hiç", zermax "bir cins ot", zibil "kırıntı", zongag "çan",
X	*4 x	:	xavağ "üzüm", xağ "oyun", xelk "akıl", xiyar "salatalık", xod "ot"
TS	*5 ts	:	tsak "yavru", tsen "ses", tsi "at", tsun "kar", tsoyn "buğday"
DZ	*6 dz	:	dzag "delik", dzepuş "tıkamak", dzidzağuş "gülmek", dzov "deniz", dzung "diz"

*1- Hemşincede /a/ harfi, biri arç "ayı" aver " bozuk" kelimelerindeki gibi telaffuz edilen, diğeri de ali "yine", andi " ondan" kelimelerindeki gibi daha yumuşak telaffuz edilen "a" olmak üzere iki şekilde telaffuz edilmektedir.

*2- Hemşincede "g" harfi, biri geyiç "taşıyıcı", gargud "dolu" kelimelerindeki gibi telaffuz edilen, diğeri de özellikle /g/ harfinden sonra /e/ harfi geldiğinde genig "kadın", gedric" erkek" kelimelerindeki gibi daha kalınca telaffuz edilen "g" olmak üzere iki şekilde telaffuz edilmektedir.

*3- Hemşincede /k/ harfi, biri kar" taş", ked " dere" kelimelerindeki gibi telaffuz edilen, diğeri de özellikle /k/ harfinden sonra /e/ harfi geldiğinde kelox " kafa", kedal "kaşık" kelimelerindeki gibi daha kalınca telaffuz edilen /k/ olmak üzere iki şekilde telaffuz edilmektedir.

*4- Hemşincede işlek olan ve genizden gelen hırıltılı (art damaksıl,sürtünmeli) ses karşılığı (üzüm, akıl, toprak, oyun kelimelerinin Hemşince karşılıklarının ilk sesi) hangi işaretin kullanılacağı konusunda tereddüt vardır. Türkiye Türkçesinden gelen alışkanlıkla bu ses karşılığı genellikle "ğh" harf ikilisi kullanılmaktadır. Ancak IPA'da genizden gelen bu hırıltılı ses karşılığı /x/ işaretinin (xavağ: üzüm, xelk: akıl, xod: ot, xağ: oyun) kullanılması gerekmektedir. Bu akademik kriterden hareketle /x/ işareti, Türk Dilleri Ortak Alfabesi Farsça-Arapça (Transkripsiyonda) , Azerice, Lazca ve Kürtçe'de bahsedilen sesi karşılar. GOR yazarının özellikle /ğh/ harf ikilisini kullanmayı tercih ettiği yazılarda, yazarının tercih ettiği şekli yayımlayacaktır, diğer yazılarda bu ses karşılığı /x/ işareti kullanılacaktır.

*5-*6- Bu iki ses için Latin Alfabesinde tek işaret bulunmadığı işin /ts/ ve /dz/ harf ikilileri kullanılmaktadır.

KİDKİDATSİ

SOLDAN SAĞA 1- a) Sıcak mısır ekmeği ile tereyağı karışımı, b) Güneş veya ay ışığının şavkıması, c) Oğlak, 2- a) Kan, b) Akrep, c) Yine 3- a) Ağaçta çok meyve olması, b) meg "a"n kaşvadz arga, 4- a) Bitişik, b) Getir, 5- a) Tuzsuz, b) Mevsimlerden biri, c) "Çağtsutse .... unim", 6- a) açılmış, temizlenmiş,i

Bulmacayı doğru çözüp, gordergisi@gmail.com adresine gönderen iki kişiye hemşince "Bidzig Prens" kitabı hediye edilecektir.

SONBAHAR2017
İLKBAHAR2018
FİYATI: 15 TL

7

GOR

HEMİDİ EMİNEN NEJDET ÇAKMAK S/26

HEMŞİN TÜRKÇESİNDE BİTKİ ADLARI İRFAN ÇAĞATAY S/57

KİZİRNOS'TA KADİM YAŞAM BİLGİLERİ MECİT ÇELİKTAŞ S/64

HAMŞESNAK SORVİK GU MAHİR ÖZKAN S/70